

สีบะวัยซุ เป็นชาวเปอร์เซียโดยกำเนิด ท่านถือกำเนิดที่เมืองอาห์วาซ⁴⁶ (الأهواز) หมู่บ้านอัลบัยฎอ (البیضاء) เป็นหมู่บ้านหนึ่งของชีรอซ⁴⁷ (شیراز) ท่านเป็นผู้ที่อยู่ใต้สังกัดของอัลฮาริษ เบ็น กะอูบ เบ็น อัมรฺ เบ็น มาลิก เบ็น อุคค์ หลังจากนั้นต่อมาได้มาอยู่ภายใต้สังกัดของครอบครัว อีรเราะบีอฺ เบ็น ซัยยาด อัลฮาริษีย์ ท่านถือกำเนิดเมื่อปี ค.ศ. 762 หรือ 764 (al-Zubaidiy, n.d. : 63) ตามความเห็นที่ขัดแย้งของสายรายงาน

บิดาและมารดาของท่านทั้งสองเป็นชาวเปอร์เซีย ซึ่งเป็นครอบครัวธรรมดาที่มีได้ ร่ำรวย และเป็นครอบครัวที่มีความสุภาพอ่อนโยนต่อบุตร ท่านทั้งสองมีความยากลำบากที่จะเลี้ยงดู และพัฒนานูตรอย่างมาก สอดคล้องกับช่วงนั้น ชาวเปอร์เซียส่วนใหญ่ได้อพยพเข้ามาอยู่เมือง อัลบัสเราะฮฺ กุฟะฮฺ และแบกแดด ท่านทั้งสองจึงตัดสินใจพาลูกอพยพจากเมืองของตนไปพำนักยัง เมืองอัลบัสเราะฮฺ ซึ่งเป็นเมืองที่ใกล้ที่สุดกับเมืองอาห์วาซ (al-Khulūd, 2006 : 12/24) ส่วนเหตุผล ใดที่บิดาและมารดาของท่านทั้งสองได้พาท่านไปอยู่ที่เมืองอัลบัสเราะฮฺอย่างไรมัน ซึ่งจะได้กล่าว ต่อไปในเรื่องสภาพของเมืองอัลบัสเราะฮฺ

2.2 นามแฝงและสมญานาม

ไม่มีสายรายงานใดที่บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับนามแฝงของสีบะวัยซุอย่างละเอียด นอกจากท่าน อะนุ อักฎ็อยิบแห่งอัลลูฆะมาะวี⁴⁸ ได้รายงานว่า :

" وَأَمَّا كُنْيَتُهُ فَقَدْ أُخْتَلِفَتْ فِيهَا : فَهُوَ أَبُو بَشِيرٍ وَهُوَ أَبُو الْحُسَيْنِ، وَهُوَ أَبُو عُمَامَةَ،
وَأَنَّتُ هَذِهِ الْكُنْيَ جَمِيعًا هِيَ أَبُو بَشِيرٍ "

⁴⁶ ย้อนกลับทางประวัติศาสตร์ของเมืองอาห์วาซตามที่ได้อ้างไว้ในด้านคำอธิบายยะฮฺ วะ อันนิฮายะฮฺ ได้กล่าวว่า อาห์วาซ อยู่อันดับที่ 7 ของเมืองที่กว้างใหญ่ที่ตั้งอยู่ระหว่างเมืองอัลบัสเราะฮฺและเปอร์เซีย เป็นเมืองที่ก่อตั้งขึ้นติด กับแม่น้ำการุณในท่ามกลางของเมืองกูเซสถาน (Khuzestan) ซึ่งมีประชากรอาศัยอยู่ทั้งหมด 804,980 คน ตามสถิติ ของปี ค.ศ. 1996

⁴⁷ ชีรอซ คือ เป็นเมืองหนึ่งตั้งอยู่ในประเทศอิหร่าน และจังหวัดหนึ่งของเมืองเปอร์เซีย ชีรอซนับเป็นเมืองที่กว้าง ใหญ่อันดับที่ 6 ของจังหวัดในประเทศอิหร่าน เป็นสถานที่ตั้งอยู่ตรงกลางของจังหวัดในเปอร์เซียมีระดับความสูง 1486 เมตรเหนือระดับน้ำทะเล

⁴⁸ อะนุ อักฎ็อยิบ อัลลูฆะมาะวี คือ อับดุลลาฮิด เบ็น อะลี อัลหะละบียฺ เป็นนักวรรณกรรมอาหรับ เดิมเป็นทหารที่มี เกียรติ อาศัยอยู่ที่เมืองอเลบ โป (حلب) ท่านเสียชีวิตปี ฮ.ศ. 351 (al-Safadiy, 1420 : 19/173)

ความว่า : “ และส่วนนามแฝงของเขา แท้จริงมีความขัดแย้งกัน ท่าน คือ อะบู บิซรฺ และ คือ อะบู อัลหุสัยนฺ และ คือ อะบู อุษมาน และนามแฝงทั้งหมดนั้นที่ยืนหยัดมากที่สุด คือ อะบู บิซรฺ ” (Abū al-Ṭayyib,1375 : 65)

ส่วนสมณานามสืบะวัยฮฺของท่านนั้น เป็นสมณานามที่ได้ถูกตั้งมาเป็นเวลานานโดยที่ไม่มีบุคคลใดได้รับสมณานามนี้ก่อนท่านสืบะวัยฮฺ เป็นสมณานามที่บรรดาผู้รู้ด้านหลักไวยากรณ์อาหรับกล่าวว่า เป็นคำผสม (مركب مزجي) ประกอบด้วยคำสองคำ คำแรกคือ สืบะ มีความหมายว่า แอปเปิ้ล และคำที่สองคือ วัยฮฺ มีความหมายว่า กลิ่น หมายถึง กลิ่นแอปเปิ้ล

อับดุลอัสลาม ผู้พิสูจน์คำราชของสืบะวัยฮฺกล่าวว่า ฉันได้สอบถามบรรดาผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาเปอร์เซียเกี่ยวกับคำว่า “ วัยฮฺ ” ที่ให้ความหมายว่า กลิ่น นั้น เป็นความจริงหรือไม่? แต่ฉันพบว่าความจริงของความหมายนี้ ไม่มีที่มาและไม่มีควมดั้งเดิมของมัน (Sibawayh,1408 : 1/4)

ดังนั้นอะบู อับดุลลอฮฺ เป็น ฎอฮิรฺ อัลอัสกะรียฺ เป็นหนึ่งในบรรดาอุละมาอฺผู้ทรงคุณวุฒิได้กล่าวว่า คำ สี (سي) ที่อ้างเป็นภาษาแห่งเปอร์เซียนั้น ความหมายคือ 30 และคำว่า วัย หรือ วัยฮฺ หมายถึง กลิ่นนั้น ความหมายโดยรวมคือ 30 กลิ่น (al-Qaṭīy,1396 : 360)

คำว่า สืบะวัยฮฺ เป็นคำที่ถูกตั้งในภาษาเปอร์เซีย แต่ไม่ใช่ทั้งหมดถ้อยคำที่มีเสียงในทำนองเดียวกับคำว่า สืบะวัยฮฺ นี้ จะเป็นภาษาของเปอร์เซียโดยตลอด เพราะหลายท่านจากบรรดาเกจิอาจารย์ หรือ อุละมาอฺที่มีสมณานามในทำนองเสียงคล้ายกับสืบะวัยฮฺ ดังที่ท่านสืบะวัยฮฺเองนั้นได้กล่าวว่า อัมเราะะวัยฮฺ ซึ่งเป็นคำผสมระหว่างสองคำที่เริ่มแรกด้วยคำอาหรับและลงท้ายด้วยคำเปอร์เซีย (Sibawayh,1408 : 2/52) ดังนั้นสืบะวัยฮฺได้กล่าวไว้ในคำราชของท่านว่า :

" وَأَمَّا عَمْرُوهُ فَإِنَّهُ زُعِمَ أَنَّهُ أَعْجَمِيٌّ، وَأَنَّهُ ضَرَبَ مِنَ الْأَسْمَاءِ الْأَعْجَمِيَّةِ وَالزُّمُومَا آخِرُهُ شَيْئًا لَمْ يَلْزِمِ الْأَعْجَمِيَّ، فَكَمَا تَرَكُوا صَرْفَ الْأَعْجَمِيَّةِ جَعَلُوا ذَا مَنْزِلَةِ الصَّوْتِ، لِأَنَّهُمْ رَأَوْهُ قَدْ جُمِعَ أَمْرَيْنِ، فَحَطُّوهُ دَرَجَةً عَنِ اسْمَاعِيلَ وَأَشْبَاهِهِ، وَجَعَلُوهُ فِي النَّكِرَةِ بِمَنْزِلَةِ غَاقٍ مُنَوَّنَةٍ مَكْسُورَةٍ فِي كُلِّ مَوْضِعٍ "

ความว่า : “ และคำว่าอัมเราะะวัยฮฺ (คล้ายคำว่าสืบะวัยฮฺ) นั้นแท้จริงคือ คำนามแห่งอะญะมิยฺและเป็นชนิดคำนามอะญะมิยฺโดยที่พวกเขาต่อท้ายด้วยสิ่งหนึ่งทั้งที่คำนามอะญะมิยฺนั้น ไม่ได้มีการต่อท้าย เสมือนที่พวกเขาละความเปลี่ยนแปลงของคำนามอะญะมิยฺนั้นและทำให้อยู่ในตำแหน่งเสียง เพราะพวกเขาเห็นคำว่า วัยฮฺ นั้นถูกร่วมอยู่สองคำ (สืบะและวัยฮฺ) และพวกเขาวางคำนี้ไว้ในตำแหน่งจากคำว่า อิศมาอีลและคำที่เหมือนกับคำว่าอิสมาอีลและทำให้คำว่า วัยฮฺ นั้น เป็นคำนามไม่

เจาะจงตรงกับคำว่า ขอกินที่อ่านสระตัวสุดท้ายนั้นด้วยต้นวินกัสระะฮ์ใน ทุกๆคำ ”
(Sibawayh,1408 : 1/4)

หมายความว่า วัยฮ์ (ويه) เป็นคำต่อท้ายของภาษาอาหรับ ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับ ถ้อยคำอาหรับที่เรียกว่า คำนามกริยา (اسم فعل) ถูกรับตำแหน่งของคำนามเสียง (أسماء الأصوات) ที่อ่านตัวสุดท้ายด้วยต้นวินเมื่อเป็นนามไม่เจาะจง (نكرة) เช่นคำว่า ขอกิน (عَاقٍ) และละการอ่านด้วยต้นวินเมื่อนามนั้น เป็นนามที่เจาะจง (معرفة) เช่นคำว่า ขอกิ (عَاقٍ)

คนอาหรับและคนเปอร์เซียในสมัยสืบะวัยฮ์หรือสมัยก่อนนั้น ได้ต่อเติมท้ายคำด้วย คำว่า วัยฮ์ (ويه) เพื่อให้คำนั้น เป็นคำที่สวยงาม หรือ เพื่อเป็นการอุปไม หรือ พาดพิงชาติตระกูล และพาดพิงถึงสิ่งต่างๆ เช่น คำว่า นัฟเฏาะวัยฮ์ มาจากคำว่า อันนัฟฏ หมายถึงน้ำมันดิน และคำว่า มาชะวัยฮ์มาจากคำว่า มาฮ์ (وما) หมายถึงดวงจันทร์ ซึ่งเป็นภาษาเปอร์เซีย เมื่อต้องการอุปไม หรือ พาดพิงถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งก็ต้องกล่าวเช่นนั้น เช่นเดียวกับคำว่า รอชะวัยฮ์ ซึ่งเป็นภาษาเปอร์เซียมีความหมายว่า ถนน ในเมื่อต้องพาดพิงคนใดคนหนึ่งถึงถนน ต้องกล่าวว่า รอชะวัยฮ์ เสมือนกับในภาษาอาหรับว่า อัฏเฏาะรีกีย (الطريقي) หมายถึงแห่งถนน

ชื่อบุคคลดังกล่าวนี้ต้องอ่านด้วยฟัดหะฮ์ฮะวะว้และสุกุนยาตามที่มีนามอัสสุยฎีย์ได้กล่าวไว้ในตำราของท่านที่มีชื่อว่า บุษยะตุ อัลลุอาฮ์ (بغية الوعاء) (al-Suyūṭiy,1326 : 439) แต่ในตำราอะพะยาตุ อัลอะอฺยาน (وفيات الأعيان) ท่านอิบนุคอสถานได้กล่าวไว้กับชีวิตประวัติของสืบะวัยฮ์ ว่า :

" وَالْعَجْمُ يَقُولُونَ سَيُّؤِيَه بِضُمِّ الْبَاءِ الْمُوَحَّدَةِ وَسُكُونِ الْوَاوِ وَفَتْحِ الْيَاءِ الْمُنَائَةِ مِنْ تَحْتِهَا؛
لِأَنَّهُمْ يَكْرَهُونَ أَنْ يَقَعَ فِي آخِرِ الْكَلِمَةِ ((وِيَه)) لِأَنَّهَا لِلنُّدْبَةِ "

ความว่า : “ และชาวอะญัมพูดว่า สิบุยะฮ์ อ่านด้วยกฺุมมะฮ์บาอฺเอกพจน์และสุกุนเวว้และฟัดหะฮ์ฮะวะว้จากข้างใต้นั้น เพราะพวกเขารู้สึกรังเกียจที่ลงท้ายคำด้วยคำว่า วัยฮ์ เพราะคำว่า วัยฮ์นั้น เป็นคำโคลงพรรณนาความ โสภเสวี ”
(Ibn khalkān,1367 : 3/368)

ท่านอัสติบบาน⁴⁹ กล่าวว่า :

"أَنَّ ((وَيْه)) تَكُونُ لِلتُّدْبَةِ لَيْسَ مَعْنَى مُعْجَمِيًّا، وَإِنَّمَا اسْتِعْمَالُ عَامِيٍّ "

ความว่า : “ คำว่า วยฮู นั้น คือ คำโคลงพรรณนาความโศกเศร้าที่ไม่มีความหมายเชิงหลักพจนานุกรม แต่เป็นคำที่ใช้ในภาษาพูด ” (al-Suyūṭiy, 1327 : 1/71)

อย่างไรก็ตาม คำว่า สิบะวัยฮูก็ได้ถูกบันทึกเป็นคำนิยามในหลักไวยากรณ์อาหรับ ซึ่งมีบรรดาอรรถาภิธานหะวียได้วิเคราะห์คำ “ สิบะวัยฮู ” เชิงหลักภาษาว่า สิบะวัยฮู เป็นคำที่ไม่สามารถอ่านด้วยกัศเราะฮูและออกเสียงตันวินและหากอ่านออกเสียงตันวินในที่คำ วยฮิน (ويه) เป็นที่รู้จักโดยปริยายว่า นั้นไม่ใช่สิบะวัยฮูแห่งอรรถาภิธานหะวียและอัลลูฆะวะฮีย ดังนั้นคำว่า สิบะวัยฮูตามหลักการวิเคราะห์คำ (الإعراب) นั้นมีหลายทัศนะของบรรดาอรรถาภิธานหะวีย

ท่านอัสสุฎฎียก็กล่าวว่า ทัศนะอรรถาภิธานหะวียของอัลญุมฮียก็กล่าวว่า :

" وَقَدْ يُعْرَبُ إِعْرَابَ الْمَمْنُوعِ مِنَ الصَّرْفِ فَلَا يَدْخُلُهُ حَقْفُضٌ وَتَنْوِينٌ "

ความว่า : “ และแท้จริงคำว่า สิบะวัยฮูนั้น ถูกวิเคราะห์คำด้วยการวิเคราะห์คำนามที่ไม่รับตันวินดังที่สระคัฟฎุและตันวินไม่ได้เข้าในคำนี้ ” (al-Suyūṭiy, 1404 : 1/188)

ทั้งนี้สรุปได้ว่า คำว่า สิบะวัยฮูมีแนวการอ่านหลายแนว คือ อ่านด้วยคำนามที่ไม่รับตันวิน (ممنوع من الصرف) คือ อ่านว่า สิบะวัยฮิ เช่น ท่านกล่าวว่า :

جَاءَ سَبَوِيهِ إِلَى الْمَدْرَسَةِ

ความว่า : “ ท่านสิบะวัยฮิได้มาถึงโรงเรียนแล้ว ”

หรือ จะกล่าวได้เช่นกันว่า สิบะวัยฮู ตามที่ท่านยะฮูลับได้กล่าวไว้ว่า :

" وَالْكَسَائِيُّ يَقُولُ : سَبَوِيهِ وَسَبَوِيهِ آخِرٌ "

⁴⁹ อัสติบบาน คือ อะบู อัลอิรฟาน อัซซัยคุ มุฮัมมัด เบ็น อะลี เบ็น อัสติบบาน อัซซาฟีฮีย ถือกำเนิดที่อียิปต์ ท่านมีความรู้เกี่ยวกับวิชาเชิงปรัชญาและเชิงท่องจำ (หะดีษ) และมีความรู้เกี่ยวกับภาษาและไวยากรณ์อาหรับ ท่านเสียชีวิตปี ฮ.ศ. 1206 (al-Ṣabbān, 1417 : 1/1)

ความว่า : “และท่านอัลกิสายีก็กล่าวว่า สิบะวัยสุ และสิบะวัยสุอาคอรุ (อื่น)”
(al-Qaftiy, 1396 : 2/352)

หมายถึงสิบะวัยสุ คำแรกนั้น ท่านอัลกิสายีจะจงถึงสิบะวัยสุ ส่วนสิบะวัยสุคำที่สองที่มีคำว่า อาคอรุ (آخر) ต่อท้ายซึ่งมีความหมายอื่นนั้น คือ สิบะวัยสุท่านอื่น

ส่วนสาเหตุที่ถูกตั้งสมญานามว่า สิบะวัยสุ อิบนุเคาะลาวัยสุกล่าวว่า :

كَانَ سَبِيؤِهِ لَا يَزَالُ مَنْ يَلْقَاهُ يَشْمُ مِنْهُ رَاحَةَ الطَّيِّبِ فَسُمِّيَ سَبِيؤِيهِ فَبِي مَعْنَاهُ
ثَلَاثُونَ وَبَوِي رَاحَةٌ فَكَانَتْ ثَلَاثُونَ رَاحَةً طَيِّبَةً "

ความว่า : “ ทุกครั้งผู้ใดที่พบกับสิบะวัยสุได้ดมกลิ่นหอมจากท่าน ดังนั้นท่านจึงได้ถูกตั้งสมญานามว่าสิบะวัยสุ และคำว่า สี (سي) มีความหมายว่า 30 และคำว่า บะวัย คือ กลิ่น เสมือนว่า สิบะวัยสุมี 30 กลิ่นที่ดี ”

อัลหะมะวี⁵⁰ กล่าวว่า :

" لَمْ أَرِ أَحَدًا قَالَ ذَلِكَ غَيْرَ ابْنِ خَالَوَيْهِ "

ความว่า : “ ฉันไม่เคยเห็นผู้ใดที่กล่าวถึงสมญานามของสิบะวัยสุเช่นนี้ นอกจากอิบนุคอลละวัยสุ⁵¹ ”

⁵⁰ อัลหะมะวี คือ ชีฮานูดดิน อะบู อับดุลลอฮ์ ยาอูด เบ็น อับดุลลอฮ์ อัลหะมะวี เกิดปี ฮ.ศ. 574 ท่านเป็นนักวรรณคดีอาหรับ เป็นนักประพันธ์ตำราใหญ่และเป็นนักเขียนคาถาลายมือ เดิมเป็นชาวโรมาน ได้ศึกษาวิชาความรู้ด้านวรรณกรรมอาหรับและได้ตั้งชื่อของตนเองว่า อับดุลเราะห์มาน ท่านเสียชีวิตปี ฮ.ศ. 626(al-Drūbiy,n.d. : 217)

⁵¹ อิบนุคอลละวัยสุ คือ อะบู อับดุลลอฮ์ เบ็น อะห์มัด เบ็น คอลละวัยสุ เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาอาหรับ ถือกำเนิดที่เมืองชะมะดานในประเทศเยเมนปี ฮ.ศ. 314 และท่านได้อพยพไปอาศัยอยู่ที่เมืองแบกแดด ท่านได้รับสมญานามว่า มุญญันนิ (ผู้มีสองตัวอักษรนูน) ท่านเป็นอุละมาอูที่รวมสมัยกับท่านอัลมุตะนะบี๊ ซึ่งเป็นนักกวีท่านหนึ่ง แต่ท่านอิบนุคอลละวัยสุไม่ได้เป็นเพื่อนสนิทกับอัลมุตะนะบี๊เนื่องจากท่านได้ศึกษาในที่ศึกษาเดียวกับอัลมุตะนะบี๊ (Ibn Khālawayh,1399 : 5)

ท่านอิบรอฮีม อัลหุรบี⁵² กล่าวว่า :

" سَمِّيَ سَيُّوِيَهُ سَيُّوِيَهُ؛ لِأَنَّ وَجْتَهُ كَانَتْ كَانَتْهُمَا تُفَاخَةٌ "

ความว่า : “ สาเหตุที่ได้ตั้งสมญานามของสีบะวัยฮุ ว่า สีบะวัยฮุนั้น เพราะแก้มหน้าของเขาทั้งสองคล้ายกับลูกแอปเปิ้ล ” (al-Harbiy,1407 : 4/560)

ท่านอิบนุ กะษีรกล่าว มีผู้กล่าวเช่นกันว่า :

" أَمَّا سَبُّ تَسَمَّيْتَهُ بِسَيُّوِيَهُ لِأَنَّ أُمَّهُ كَانَتْ تَرُؤُصُهُ "

ความว่า : “ ส่วนสาเหตุของการตั้งสมญานามของสีบะวัยฮุนั้น ว่า สีบะวัยฮุ เพราะมารดาของท่านได้สอนท่านตั้งแต่เด็ก ” (Ibn kathir,1424 : 10/181)

ดังนั้น สมญานามของสีบะวัยฮุ เกิดเป็นศัพท์หรือ ถ้อยคำเกี่ยวกับหลักไวยากรณ์อาหรับและเป็นสมญานามที่มีอิทธิพลในบรรดาอะลามอ โดยเฉพาะบรรดาอันนะหะวีฮ์ที่เห็นว่า หากผู้ใดมีความเชี่ยวชาญด้านหลักไวยากรณ์ ผู้นั้นก็ได้ถูกตั้งสมญานามของเขาว่า สีบะวัยฮุ ดังที่อิมามอัศสุญญีย์รายงานว่า อันนะหะวีฮุนั้นที่ได้ถูกตั้งสมญานามว่า สีบะวัยฮุ เพราะมีความโดดเด่นด้านหลักไวยากรณ์อาหรับมี 4 ท่านดังนี้

1. อะบู บักร เป็น มุฮัมมัด เป็น มุซา เป็น อับดุลอะซีซ อัลกินดี อัลมิศรี เป็นที่รู้จักในนามอัศสิรอฟี (al-Suyūtiy,1326 : 108) ตามที่ท่านยากูตอัลหะมะวีได้กล่าวถึงเกี่ยวกับอัศสิรอฟี⁵³ ว่า :

" كَانَ عَارِفًا بِالنَّحْوِ وَالْمَعَانِي وَالْقِرَاءَةِ وَالْعَرَبِ وَالْإِعْرَابِ وَالْأَحْكَامِ وَعُلُومِ الْحَدِيثِ وَالرِّوَايَةِ وَأَعْتَنَى بِالنَّحْوِ وَالْعَرَبِ حَتَّى لُقِبَ بِسَيُّوِيَهُ "

ความว่า : “ ท่าน คือ ผู้มีความรู้เกี่ยวกับหลักไวยากรณ์ ความหมายของคำอาหรับ ศาสตร์วิธีการอ่านอัลกุรอาน มีความรู้เกี่ยวกับคำแสลง (อัลฆะเราะิบ) การวิเคราะห์

⁵² อิบรอฮีม อัลหุรบี คือ อะบู อิสฮาก อิบรอฮีม เป็น อิบรอฮีม เป็น บะซีร์ เป็น อับดุลลอฮ์ อัลฆะมาดี อัลหุรบี เป็นหนึ่งในบรรดานักหะดีษ เดิมมาจากเมืองมูร ท่านเป็นนักท่องจำหะดีษ มีความรู้ด้านฟิกฮ์และวรรณคดีอาหรับ ท่านถือกำเนิดที่ปี ฮ.ศ. 198 และเสียชีวิตที่เมืองแบกแดดปี ฮ.ศ. 215 (al-Harbiy,1407 : 1/3)

⁵³ อัศสิรอฟี คือ อะบู สะอิด อัลหะสัน เป็น อับดุลลอฮ์ เป็น อัลมัจชะบาน ถือกำเนิดที่เมืองสิรอฟีปี ฮ.ศ. 280 ท่านได้ศึกษาภาษาอาหรับและวิชาศาสนาที่เมืองของตนและไปศึกษาที่เมืองอื่นๆ ท่านมีความเชี่ยวชาญทางด้านภาษาอาหรับ ท่านเสียชีวิตปี ฮ.ศ. 368 (al-Khatib,1422 : 7/341)

คำ (أعراب) การนิติบัญญัติศาสตร์เกี่ยวกับหะดีษของท่านศาสนทูตและสาย
รายงาน และท่านได้ให้ความสำคัญกับหลักไวยากรณ์และคำแสลง⁵⁴ (الغريب)
จนกระทั่งท่านได้ถูกตั้งสมญานามว่า สิบะวัยฮุ” (Yaqūt,n.d : 19/61)

จากการสังเกตคำกล่าวของท่านยาอูดที่ชมในท่อนความนี้ต่อท่านอัศสิรอฟีย
ดังกล่าวนี้ได้สะท้อนเห็นถึงความเป็นจริงของท่านสิบะวัยฮุว่า ท่านมีความเชี่ยวชาญในหลายสาขาวิชา
เช่นกัน ถึงแม้ว่าท่านมีชื่อเสียงด้วยการเป็นอันนะหะวียก็ตาม แต่ท่านก็รู้วิธีการอ่านอัลกุรอาน รู้จักคำ
แสลงและการนิติบัญญัติเกี่ยวกับหะดีษ

2 อะบู นัศร มุฮัมมัด เป็น อับดุลอะซีซ เป็น มุฮัมมัด อัลดัยมีย อัลอัศบะฮานีย มี
ความรู้เกี่ยวกับภาษาและไวยากรณ์อาหรับ (al-Suyūṭī,1326 : 67) จนกระทั่งท่านได้รับสมญา
นามว่า สิบะวัยฮุ

3 อะบู อัลหะสัน อะลี เป็น อับดุลลอฮฺ เป็น อิบรอฮีม อัลกุฟี อัลมัฆริบีย
อัลมะลิกีย กำเนิดหลังปี ฮ.ศ. 600 และสิ้นชีวิตลงที่เมืองอิยิปต์เมื่อปี ฮ.ศ. 617 (Ibn Hajar,1327 :
3/18)

4 อิบรอฮีม อัชชะบัสตะรีย อันนั๊กชะบันดีย์ เป็นอุละมาอฺในศตวรรษที่ 10 ของ
อิหร่าน ท่านมีความรู้เกี่ยวกับหลักไวยากรณ์อาหรับ จนกระทั่งท่านสามารถแต่งตำราหลัก
ไวยากรณ์อาหรับ ในลักษณะการประพันธ์ที่ลงท้ายด้วยตาอฺ (อักษรตาอฺ) ซึ่งเป็นตำราที่มีชื่อเสียง
ด้วย ตาอฺยะฮฺในหลักไวยากรณ์ คือ ตำรานิฮายะฮฺ อัลบะฮฺญะฮฺ (نهایة البهجة) และท่านได้เรียบเรียง
การประพันธ์นี้ในเดือนมูฮัรอม 1495 ค.ศ. ณ เมืองฆอซซะฮฺ (Sibawayh,1408 : 1/7)

จากการศึกษาประวัติอันนะหะวียูน 4 ท่านดังกล่าว ซึ่งเป็นอันนะหะวียูนที่ได้รับการ
สมญานามว่า สิบะวัยฮุ ถือว่าเป็นสิ่งที่บ่งบอก หรือ เป็นหลักฐานที่ยืนยันได้ว่า ท่านสิบะวัยฮุเป็น
อันนะหะวียที่มีความรู้หลายด้านและหลากหลายมาก คือ ท่านรู้เกี่ยวกับหลักไวยากรณ์อาหรับ
ความหมายอาหรับ แนวการอ่าน คำแสลง การวิเคราะห์ประโยค รู้เกี่ยวกับข้อชี้ขาดและศาสตร์
ความรู้เกี่ยวกับหะดีษ และการรายงาน

2.3 การศึกษา

เรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตและการศึกษาของสิบะวัยฮุส่วนใหญ่ นั้น ไม่มีการบันทึกใน
ตำราประวัติศาสตร์ หรือ ค่อนข้างไม่ปรากฏเห็นในตำราประวัติศาสตร์ หรือ ตำราต่างๆที่บันทึกถึง
ประวัติบุคคลสำคัญ นอกจากมีการบันทึกเรื่องราวสั้นๆของท่านว่า หลังจากที่ท่านสิบะวัยฮุได้

⁵⁴ เป็นคำที่ต้องการการอธิบายความหมายอย่างลึกซึ้งกว้างขวางและละเอียดอ่อน

กำเนิดที่เมืองเปอร์เซีย และอพยพพร้อมกับบิดามารของท่านไปยังเมืองอัลบัสเราะฮฺ ซึ่งเป็นเมืองที่เปิดโอกาสให้ผู้ที่อยู่ภายใต้สังกัดของเผ่าต่างๆ ได้ประกอบอาชีพทำมาหากินและศึกษาหาวิชาความรู้ โดยเฉพาะผู้ที่อพยพมาจากถิ่นต่างๆ ในเมืองเปอร์เซียมีความอิสระที่จะประกอบอาชีพ แสวงหาวิชาความรู้และสร้างผลงาน สร้างชื่อเสียง ยกฐานะให้ดีขึ้น หรือ แสดงบทบาทต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การแสดงบทบาททางการศึกษา

สืบะวัยฮฺ เจริญเติบโตที่เมืองอัลบัสเราะฮฺ เป็นบุคคลที่มีบุคลิกภาพที่ดี สุภาพ อ่อนโยน เฉลียวฉลาด มีพรสวรรค์ในด้านการศึกษาค้นคว้า วิทยาศาสตร์และมีมารยาทที่ดีต่อบิดามารดาของท่าน สรรพต่อเกื้ออาจารย์และเพื่อนๆ ในช่วงเด็กท่านชอบวิ่งเล่นเล่นร่ากับมารดาของท่าน และเริ่มศึกษาตั้งแต่อายุห้าขวบ เริ่มแรกด้วยการศึกษาหะดีษ ฟิสิกส์และอรรถาธิบายอัลกุรอาน ในช่วงที่ท่านศึกษาหะดีษกับอาจารย์ของท่านฮัมมาด เป็น สะละมะฮฺ ท่านได้อ่านบางหะดีษไม่ถูกต้อง หรือ เขียนหลักภาษา และอาจารย์ของท่านได้แก้ไขความผิดหะดีษในการอ่านหะดีษของท่านสองสามครั้ง โดยเฉพาะหะดีษต่อไปนี้ที่ท่านอ่านว่า :

“ ลัยสะ มิน อัศฮาบี อิลลา มันเลา ซิดู ละอะคอบุดู อะลัยฮฺ ลัย
สะอะบู อัคค์รราคู ”

((لَيْسَ مِنْ أَصْحَابِي إِلَّا مَنْ لَوْ شِئْتُ لَأَخَذْتُ عَلَيْهِ لَيْسَ أَبُو
الدَّرْدَاءِ))

(الحاكم، 1413 : 2/672)

ความว่า : “ ไม่มีคนใดในบรรดาเศาะหาบะฮฺของฉันนอกจากหากัน
ต้องการ แน่นอนฉันสามารถคาดโทษกับพวกเขา ยกเว้นผู้ซึ่งไม่ใช่
อะบู อัคค์รราคู⁵⁵ ”

(al-Hākim, 1413 : 2/672)

สืบะวัยฮฺได้อ่านตัวบทหะดีษในตอนความก่อนหน้าเห็นว่า ลัยสา อะบา อัคค์รราคู
(ليس أبو الدرداء) โดยท่านอ่านว่า ลัยสะ อะบู อัคค์รราคู ซึ่งเป็นการอ่านที่เพี้ยนตรงตามหลักภาษา
อาหรับ

อีกกรณีหนึ่งจากฮัมมาด เป็น สะละมะฮฺรายงาน ว่า ครั้งหนึ่งฉันได้ไปเยี่ยมสืบะ
วัยฮฺในขณะที่เขากำลังบันทึกหะดีษกับเพื่อนๆ ในระหว่างนั้นฉันอ่านหะดีษว่า :

⁵⁵ อะบู อัคค์รราคู คือ อุวัยมिर เป็น อุมิร ท่านเสียชีวิตปี ฮ.ศ. 32 สมัยเคาะลีฟะฮฺอุษมาน เป็น อัฟฟาน (Ibn ‘Abd al-Bar, n.d. : 643)

((เศาะอิดา เราะเศตุลลอลฮฺ อัศเศาะฟา))

((صَعِدَ رَسُولُ اللَّهِ الصَّفَا))

ความว่า : “ ท่านเราะเศตุลลอลฮฺได้ป็นภูเขาศะฟา ”

สีบะวัยฮฺอ่านว่า เศาะอิดะ เราะเศตุลลอลฮฺ อัศเศาะฟาอฺ (صَعِدَ رَسُولُ اللَّهِ الصَّفَا) นั้นตอบว่า โอ้ ชาวเปอร์เซียเอ๋ย เจ้าอย่าได้อ่านว่า อัศเศาะฟาอฺเลย (الصفا) เพราะการอ่านเช่นนั้นไม่ถูกต้อง หลังจากเสร็จสิ้นการเรียนครั้งนั้น ท่านก็หักปากกาทิ้งพลางกล่าวว่า ฉันจะไม่บันทึกแม่แต่หะดีษเดียวอีก นอกจากฉันจะมีความเชี่ยวชาญทางด้านภาษาอาหรับก่อน (al-Zajājiy, 1962 : 154)

ในครั้งหนึ่งสีบะวัยฮฺได้ถามฮัมมาด เป็น สะละมะฮฺเรื่องชายคนหนึ่งที่กำลังละหมาด ในขณะที่เลือดกำเดาไหลออกมาจากจมูกว่า :

" أَخَذْتُكَ هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ فِي رَجُلٍ رَعَفَ فِي الصَّلَاةِ ؟ فَقَالَ حَمَّادٌ أَخْطَأْتُ ،
إِنَّمَا هُوَ رَعَفَ فَأَنْصَرَفَ إِلَى الْخَلِيلِ فَشَكَأَ إِلَيْهِ مَا لَقِيَهُ حَمَّادٌ ، فَقَالَ صَدَقَ حَمَّادٌ وَمِثْلُ
حَمَّادٍ يَقُولُ هَذَا وَرَعَفَ لُعَّةٌ ضَعِيفَةٌ "

ความว่า : “ ท่านฮิซาม เป็น อุรวะฮฺมิได้เล่าให้ท่านฟังจากหะดีษที่เขาได้รับรายงานจากบิดาของเขาในเรื่องชายคนหนึ่งเลือดกำเดาไหลออกมาจากจมูกขณะที่เขากำลังละหมาดดอกหรือ ? ฮัมมาดตอบว่า ท่านอ่านผิดแล้ว (สีบะวัยฮฺ)⁵⁶ แท้จริง (คำอ่านที่ถูกต้อง) คือ เราะอะพะ (رَعَفَ) ดังนั้น ท่าน (สีบะวัย) จึงกลับไปหาอัลเคาะลีล และเล่าให้ท่านฟังในสิ่งที่ฮัมมาดกล่าวแก่ท่าน และท่านอัลเคาะลีล ตอบว่า สิ่งที่ยัมมาดกล่าวนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้อง เพราะคำว่า “ ระอุพะ ” (رَعَفَ) นั้นเป็นภาษาที่อ่อนด้อย (al-Zubaidiy, n.d : 63)

หลักฐานดังกล่าวบ่งชี้ว่า สีบะวัยฮฺเป็นผู้ที่มีความพยายามและริบเร่งแก้ไขข้อผิดพลาดในการศึกษา และอีกประการหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่า ท่านคนที่มีอารมณ์เสียง่ายตามจำนวนที่กล่าวไว้ เขาจึงหันกลับไปหาอัลเคาะลีลหลังจากที่ยัมมาดได้กล่าวเตือนท่านในเรื่องคำอ่านที่ผิดพลาด

⁵⁶ หมายถึง สีบะวัยฮฺอ่านคำว่า เราะอะพะ (رَعَفَ) ในตัวบทหะดีษนั้นด้วยสระฎุมมะฮฺที่อักษร อีน (ع) ซึ่งเขาอ่านว่า เราะอุพะ (رَعُفَ)

หลังจากนั้นมา ท่านก็หันหลังจากการศึกษาหะดีษและมุ่งศึกษาภาษาอาหรับกับ เกจิอาจารย์หลายท่าน โดยเฉพาะอาจารย์ของท่านที่มีชื่อว่า อัลเคาะลีล ซึ่งเป็นอาจารย์ที่ท่านใกล้ชิด มากที่สุด แต่ในช่วงที่ท่านกำลังศึกษาภาษานั้น ท่านก็ได้ไปหาฮัมมาด เป็น สละมะฮฺยังสม่ำเสมอ เพื่อศึกษาหะดีษเป็นบางครั้งคราว หลังจากนั้นเป็นต้นมา การศึกษาของท่านกระทำไปด้วยความ ประณีต เน้นหนัก ละเอียดอ่อนและเข้มงวด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการรับรายงาน ซึ่งท่านพยายาม ศึกษาด้วยความอุตสาหะ ตั้งใจรับฟังการรายงานถ้อยคำภาษาอาหรับจากชาวอาหรับอย่างสม่ำเสมอรวมทั้งจดบันทึกและจัดเก็บถ้อยคำที่ได้รับมานั้นลงในตำราของท่านดังที่ท่านได้กล่าวไว้ว่า :

"سَمِعْنَا بَعْضَ الْعَرَبِ يَنْشُدُ هَذَا الشَّعْرَ وَسَمِعْنَا الْعَرَبَ يَقُولُ، وَسَمِعْنَا مِنَ الْعَرَبِ مَنْ يُؤْتِيهِ بِعَرَبِيَّتِهِ"

ความว่า : “ เราได้รับฟังชาวอาหรับบางคนขับขานบทกวีนี้และเราได้ฟังชาวอาหรับ พูดุข และเราได้รับฟัง (เฉพาะ) ชาวอาหรับผู้ที่มีความน่าเชื่อถือในการใช้ภาษา อาหรับของเขา (Qadārah,1410 : 28)

ความอุตสาหะของสืบะวัยฮฺในการศึกษาภาษาอาหรับนั้น ท่านศึกษาด้วยการตั้งใจ ฟังและตั้งใจสังเกตคำพูดของชาวอาหรับ โดยเฉพาะชาวอาหรับผู้ที่เชี่ยวชาญภาษาไม่ว่าจะเป็นคน อาหรับที่มาจากแคว้นนัจญด์ (نجد) ตูฮามะฮฺ (تُحامة) และแคว้นหิญาซ (الحجاز) ที่อาศัยอยู่ใน อัลบัสเราะฮฺ หรือ ท่านก็เดินทางออกไปยังชนบทในแคว้นดังกล่าว เพื่อศึกษาและสัมภาษณ์ชาว อาหรับด้วยปากต่อปาก ในขณะเดียวกัน ท่านก็ได้ทำการสอนแก่นักศึกษาหลายคน ซึ่งจะกล่าวในบท ต่อไปเกี่ยวกับศิษย์เอกของท่านที่มีชื่อเสียงในประวัติศาสตร์

ลักษณะความอุตสาหะ ความพยายาม ความเน้นหนักและการเข้มงวดในการศึกษา ภาษาของสืบะวัยฮฺนั้น อิบน์ กุฎัยบะฮฺรายงานว่า อะบู หาดิมได้รายงานจาก อะบู ชัยคฺแล้วว่า สืบะวัยฮฺเป็นชายหนุ่มรูปหล่อคนหนึ่งในบรรดานักศึกษาของฉัน ฉันฟังเขากล่าวว่าในการศึกษาขอ เขาว่า ฉัน (สืบะวัยฮฺ) จะไม่รับภาษาอาหรับจากผู้ใด นอกจากผู้ที่มีความน่าเชื่อถือในการพูดอาค ฉานคล่องแคล่วและถูกต้องตามหลักภาษาของเขา⁵⁷ (al-Zubaidiy,n.d : 67)

⁵⁷ คำกล่าวของสืบะวัยฮฺว่า ฉันจะไม่รับฟังภาษาจากผู้ใด นอกจากผู้ที่มีความน่าเชื่อถือในความคล่องแคล่ว ตามหลักภาษาอาหรับของเขา ความเจตนาของสืบะวัยฮฺนั้น คือ เขาต้องการจะชมและเชื่อมั่นต่อชัยคฺ อัลอันศอรีย์ ซึ่งเป็นอาจารย์ของท่าน

สืบะวัยฮุเป็นอัจฉริยะบุคคลในการศึกษา ในขณะที่ท่านยังเป็นเด็ก ท่านก็สามารถอธิบายประเด็นปัญหาต่างๆที่เกี่ยวกับหลักไวยากรณ์อาหรับ และในช่วงบั้นปลายของชีวิต ท่านก็สามารถโต้แย้งกับปรมาจารย์ด้านภาษาอาหรับ ดังที่อะห์มัด บิน บักร อัลอุลัยมีย⁵⁸ ได้กล่าวว่า :

" ذَكَرَ سَبِيؤُهُ عِنْدَ أَبِي فَقَالَ : عَمْرُو بْنُ عُمَمَانَ قَدْ رَأَيْتُهُ. وَكَانَ حَدَّثَ السَّنَ؛ كُنْتُ
أَسْمَعُ فِي ذَلِكَ الْعَصْرِ أَنَّهُ أَتَبْتُ مَنْ حَمَلَ عَنِ الْخَلِيلِ بْنِ أَحْمَدَ "

ความว่า : “ มีคนเล่าถึงสืบะวัยฮุให้แก่บิดาฉัน และท่านตอบว่า อัมรฺ เป็น อูษมาน นั้น (สืบะวัยฮุ) แท้จริงฉันเห็นเขาตั้งแต่ยังอ่อนวัย ฉันได้ฟัง (ผู้คน) สมัยนั้น (พูดว่า) ท่านเป็นผู้ที่รับความรู้จากอัลเคาะลีล เป็น อะห์มัด ได้หนักแน่นที่สุด ” (al-Khaṭīb,1422 : 162)

สืบะวัยฮุ เป็นผู้ที่พยายามศึกษาเล่าเรียนกับอุละมาอ์อย่างใกล้ชิดในโอกาส ดังที่ได้รายงานจากอะนู อัมรฺ อัลมัคซุมียเล่าว่า :

" كَانَ كَثِيرَ الْمُجَالَسَةِ لِلْخَلِيلِ مَا سَمِعْتُ الْخَلِيلَ يَقُولُهَا إِلَّا لِسَبِيؤِهِ "

ความว่า : “ ท่านมักชอบนั่งในกลุ่มศึกษาของอัลเคาะลีลเป็นอย่างมาก ซึ่งฉันไม่เคยได้ยินอัลเคาะลีลกล่าวชื่นชมผู้ใดนอกจากสืบะวัยฮุ ” (al-Zubaidiy,n.d : 64)

สืบะวัยฮุ เป็นผู้ที่มีความขยันหมั่นเพียร ละเอียดรอบคอบ ซื่อสัตย์และรักษาสัตย์ เมื่อเกิดการผิดพลาดในด้านการสื่อสารภาษาอาหรับ ท่านจะรีบเร่งแก้ไขและยอมรับความจริง โดยการร้องเรียนอาจารย์ของท่าน โดยเฉพาะอัลเคาะลีล เป็น อะห์มัด ซึ่งเป็นผู้ที่ท่านมีความใกล้ชิดมากที่สุดและเป็นผู้ที่ขยันและชื่นชมท่านดังที่อัลเคาะลีลได้กล่าวแก่ท่านว่า :

" مَرَحَبًا بِرَائِرٍ لَا يُكَلِّ قَالُوا : وَمَا سَمِعَ الْخَلِيلَ يَقُولُهَا لِعَيرِهِ "

ความว่า : “ ยินดีต้อนรับผู้เยี่ยมเยือนฉัน ผู้ที่ฉันไม่เคยมีความรู้สึกเบื่อหน่าย และพวกเขาบอกว่า เขาไม่ได้ยินท่านอัลเคาะลีลกล่าวชมเช่นนี้แก่ผู้ใด ” (‘Ali al-Najdiy,n.d. : 51)

⁵⁸ ท่าน คือ อะห์มัด บิน มุอาวียะฮุ บิน บักรฺ บิน มุอาวียะฮุ อะนู บักรฺ อัลบาฮิธิยฺ อัลบศรียฺ เป็นนักราชานประวัติและนักราชานวรรณกรรม (al-Khaṭīb,1422 : 162)

อิบนู อาอิชะฮฺกล่าวว่า สิบะวัยฮฺศึกษาความรู้ ด้วยการใช้เหตุผลและเน้นความถูกต้องทั้งที่ช่วงนั้นท่านยังอยู่ในวัยหนุ่ม และท่านก็ได้ทำการสอนวิชาความรู้ด้านภาษาและหลักไวยากรณ์อาหรับแก่กลุ่มศึกษาในมัศยิดกลางเมืองอัลบัสเราะฮฺ แต่การสอนของท่านนั้นเป็นสิ่งที่สร้างความรู้สึกประหลาดใจเช่นกัน ทั้งนี้ เนื่องจากประวัติการสอนของท่านนั้นไม่มีการจดบันทึกในตำราประวัติศาสตร์ หรือ ในตำราชีวประวัติประเภทบุคคลสำคัญ เว้นแต่นักประวัติศาสตร์ได้บันทึกถึงประวัติสนุคิษย์ของท่านที่มีชื่อเสียงสามท่าน คือ อะบู หะสัน อัลอัคฟิซ กุฎรูบและอันนาซีฮฺ เท่านั้น หรือ มีประวัติบอกเล่าในด้านสังคมและเศรษฐกิจของเมืองอัลบัสเราะฮฺ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการพัฒนาการศึกษาดังที่ได้กล่าวมาแล้วก่อนหน้าว่า ในมัศยิดกลางของเมืองอัลบัสเราะฮฺมีบรรดาอุละมาอฺอาศัยทำการสอนในศาสตร์สาขาต่างๆ เช่น เคาะลีล เบ็น อะหมัด อัมรุ เบ็น อัลอะอฺลาลุและสิบะวัยฮฺ

ดังนั้น เป็นที่เชื่อถือได้ว่า สิบะวัยฮฺนั้น เป็นผู้ซึ่งการศึกษาเล่าเรียน ผู้ที่ทำการสอนและถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้อื่น และสิ่งที่เห็นเด่นชัด คือ ตำราของท่าน ซึ่งถือเป็นสิ่งสำคัญในการศึกษาภาษา หรือหลักไวยากรณ์อาหรับ ซึ่งหลายคนทั้งชาวอาหรับและผู้ที่ไม่ใช่อาหรับต่างได้รับประโยชน์จากความรู้และตำราของท่าน หากคิดจะนับผู้คนที่เป็นศิษย์ของท่านจากบรรดาผู้ที่ร่วมสมัยกับท่านและผู้ที่ได้ศึกษาความรู้ในตำราของท่านนั้น ถือว่า ท่านมีศิษย์ทั่วทุกทวีปและทั่วโลก

2.4 คณาจารย์

สิบะวัยฮฺได้ศึกษาวิชาความรู้จากคณาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่าน ไม่ว่าจะเป็นคณาจารย์ที่มีความเชี่ยวชาญด้านหะดีษ ฟิกฮฺและภาษาอาหรับ ดังนั้นคณาจารย์ของสิบะวัยฮฺที่มีชื่อเสียงมีดังนี้

1 ฮัมมาด เบ็น สะละมะฮฺ เบ็น ดินารุ อัลบัสรีฮฺ เป็นอาจารย์ท่านแรกที่สิบะวัยฮฺได้เริ่มศึกษา ท่านเป็นผู้ที่อยู่ใต้สังกัดของเผ่าตะมิม หรือ เผ่ากูรอซฮฺ ท่านเป็นนักวินิจฉัยกฎหมายของเมือง อัลบัสเราะฮฺ มีมนุษยสัมพันธ์ในการเผยแผ่ศาสนา เป็นผู้ประเสริฐ เกรงครัดในศาสนา เป็นผู้ที่มีความเสียสละและสมณะ ห่างไกลและหลีกเลี่ยงจากแนวทางของบรรดาผู้ก่ออูตริซนในศาสนา เป็นผู้มีความรู้เกี่ยวกับหะดีษและไวยากรณ์อาหรับ อิมาม อัลบุคอรีฮฺและนักรายงานหะดีษทั้ง 4⁵⁹ ได้รับรายงานหะดีษจากท่าน

⁵⁹ นักรายงานหะดีษทั้ง 4 คือ อัศศิริมียีฮฺ อิบนู มานูฮฺ อะบู ดาวูดและอันนะสออีฮฺ

อัลซุบัยดียกกล่าวว่า “ ฮัมมาด เป็น สะละมะฮฺ อยู่ระดับชั้นที่ 5 ในบรรดาอันนะหฺวียฺ ของเมืองอัลบศเราะฮฺ และยูนุส เป็น หับบิบกล่าวว่า ฮัมมาด เป็น สะละมะฮฺ เป็นอาจารย์ท่านแรกที่ฉันได้ศึกษาวิชาหลักไวยากรณ์กับท่าน ” (al-Zubaidiy,n.d. : 48)

ฮัมมาด เป็น สะละมะฮฺ เป็นอาจารย์ที่ปลูกปั้นสืบะวัยฮฺจนเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาและหลักไวยากรณ์อาหรับ ท่านสิ้นชีวิตปี ค.ศ. 783 (al-Sirāfiy,1374 : 42-44) ซึ่งช่วงนั้น สืบะวัยฮฺ มีอายุ 20 ปีบริบูรณ์

2 อัลอัคฟิซ อัลอักบรฺ ท่าน คือ อะบู อับดุลหะมิด เป็น อับดุลมะญิด อะบู อัลคอกฎ็อบ เป็นผู้ถ่ายทอดได้สังกัดของตระกูลยะอละบะฮฺ เป็นผู้เคร่งครัดในศาสนา เครื่องศรัทธา และเป็นผู้ที่ได้รับความเชื่อถือจากบรรดาอัลลุมะฮฺวียฺและอันนะหฺวียฺ ท่านมีความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับถ้อยคำอาหรับ โดยเฉพาะถ้อยคำที่กล่าวโดยอาหรับชนบท สืบะวัยฮฺได้รับการศึกษาด้านภาษาและหลักไวยากรณ์อาหรับจากท่าน ซึ่งมีรายงานว่า “ สืบะวัยฮฺนั้น ได้บันทึกสิ่งที่ได้รับรายงานจากท่านมากถึง 47 ครั้ง ” (al-Anbāriy,1966 : 53)

3 ชะอูบ เป็น อิสฮาก เป็น ชัยคฺ เป็น อับดุลลอฮฺ เป็น อะบี อิสฮาก อัลหุฎเราะหฺมียฺ อัลบศรียฺ เป็นนักอ่านอัลกุรอานที่เชี่ยวชาญ โดยเฉพาะแนวการอ่านอัลกุรอานทั้งสิบ (قراءة العشر) และเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาอาหรับ ท่านสิ้นชีวิต ค.ศ. 205 สิริอายุรวม 88 ปี (al-Suyūṭiy,1326 : 418) ท่านมีอายุมากกว่าสืบะวัยฮฺ 25 ปี

4 อีซา เป็น อุมรฺ อัษษะเกาะฟียฺ อัลบศรียฺ มีชื่อเล่นว่า อะบู สุไลมาน เป็นผู้อาศัยอยู่ได้สังกัดคอกิลิด เป็น อัลวะลิด และอาศัยอยู่กับเผ่าชะกัฟ จนกระทั่งได้อ้างตนว่า เป็นชนเผ่าอัษษะเกาะฟียฺ (อ้างถึงตระกูลชะกัฟ) ท่านได้รับความรู้จาก อับดุลลอฮฺ เป็น อะบี อิสฮากที่อยู่ภายใต้สังกัดของตระกูลอัลหุฎเราะหฺมียฺ มีรายงานว่า ท่านมีความปรารถนาและลุ่มลึกในหลักไวยากรณ์อักขระวิธีและการอธิบายถ้อยคำอัลอิลล⁶⁰ (العلل) สืบะวัยฮฺได้รับรายงานจากท่านมากถึง 22 ครั้ง ท่านสิ้นชีวิตปี ค.ศ. 766 ก่อนอะบู อุมรฺ เป็น อัลอะอูลาฮฺจะสิ้นชีวิต 5 หรือ 6 ปี (al-Zubaidiy,n.d. : 23)

5 อับดุลเราะหฺมาน ยูนุส เป็น หับบิบ อัลญ็อบบียฺ อาศัยอยู่ภายใต้สังกัดของตระกูลญ็อบบะฮฺ และญ็อบบะฮฺเป็นเผ่าที่สืบเชื้อสายมาจากเผ่าญบบะฮฺ⁶¹ ท่านอับดุลเราะหฺมานได้รับการศึกษาจากอะบู อุมรฺ เป็น อัลอะอูลาฮฺ และจากฮัมมาด เป็น สะละมะฮฺ เช่นเดียวกัน ท่านได้ถูกเป็นที่อ้างอิงของชาวอาหรับ และมีสานุศิษย์มากมาย เช่น อัลกิสายิฮฺ อัลฟะรอฮฺ อะบู อุบัยดะฮฺและสืบะวัยฮฺ

⁶⁰ อัลลิล หมายถึง คำอาหรับที่มีตัวอักษร อะลัฟ เวว หรือฮาย

⁶¹ ญบบะฮฺ คือ หมู่บ้านหนึ่งตั้งอยู่ระหว่างเมืองนุอุมานียะฮฺกับเมืองวาสิฏ

อะบุ หาดิมรายงานว่า : “ ฉันได้ฟังอะบุ อุบัยดะฮฺเล่าว่า ฉันมีอายุต่างกับอัศรเราะหฺมาน ยูनुส 49 ปี และฉันได้บันทึกถ้อยคำที่เขาท่องจำของเขาลงในสมุดบันทึกของฉันทุกๆวัน ” (Abū al-Ṭayyib, 1375 : 21) ท่านมีหลายทัศนะความคิดเห็น มีแนวการเปรียบเทียบที่โดดเด่น และมีกลุ่มศึกษาในเมืองอัลบศเราะฮฺ ซึ่งมีผู้อาศัยศึกษากับท่านจากอาหรับชนบทผู้ที่คล่องภาษามากมาย (al-Qaṭīy, 1396 : 66)

สิบะวัยฮฺได้สืบทอดความรู้จากท่านและบันทึกลงในตำรามากถึง 200 กว่าประเด็น ซึ่งท่านอัศรเราะหฺมาน ยูनुสเป็นอาจารย์คนที่สองที่สิบะวัยฮฺได้อ้างอิงความรู้มากที่สุด ท่านได้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่สิบะวัยฮฺเหมือนกับที่ท่านได้สืบทอดจากอะบุ อัมรฺ เป็น อัลอะฮฺลอะฮฺและได้สืบทอดมาจากอะบุ อิศฮาก

สิบะวัยฮฺ ได้เล่าว่า “ สิ่งที่เขาได้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ฉัน เหมือนกับที่เขาได้สืบทอดความรู้จากอะบุ อัมรฺและจากอิสฮาก (Sibawayh, 1408 : 2/23)

อัศรเราะหฺมาน ยูनुส เป็นหนึ่งในบรรดาอาจารย์ของสิบะวัยฮฺที่มีตำราหลายเล่ม เช่น ตำรามะอานีย์ อัลกุรอาน (معاني القرآن) กิตาบอัลลู่ฆะฮฺ (كتاب اللغ) กิตาบอันนะวะคิร (كتاب النواجر) และกิตาบ อัลอัมฆาล (كتاب الأمثال) (Ibn al-Nadīm, 1348 : 63)

6 อัลเคาะลีล เป็น อะหฺมัด อัลฟะรอฮฺดีฮฺ อัลบศรีฮฺ เป็นหนึ่งในบรรดาอุละมาอ์ที่มีความบริสุทธิ์ใจ เป็นอาจารย์ที่สิบะวัยฮฺใกล้ชิดมากที่สุด และเป็นหนึ่งในบรรดาลูกศิษย์ของอะบุ อัมรฺ เป็น อัลอะฮฺลอะฮฺ ท่านอาศัยอยู่ที่เมืองอัลบศเราะฮฺ ถึงกำเนิดปีที่ 100 ฮ.ศ. และสิ้นชีวิตปี ค.ศ. 791 (al-Qaṭīy, 1396 : 1/341)

7 อะบุ ซัยดฺ สะอีด เป็น เอาสุ อัลอันศอริฮฺ เป็นผู้ที่มีความน่าเชื่อถือ และเป็นคนที่มีความถูกต้องในการรายงานหะดีษและภาษาอาหรับ บิดาของท่าน คือ อะบุ เอาสุ เป็น ฆาบิต ซึ่งเป็นหนึ่งในบรรดานักรายงานหะดีษ ปู่ของท่าน คือ ฆาบิต เป็น บะซีรเป็นหนึ่งในบรรดาผู้ที่เก็บรวบรวมอัลกุรอานให้เป็นเล่มในสมัยท่านนบี ﷺ (Sibawayh, 1408 : 1/12)

8 ฮารูน เบน มูซา อันนะหฺวีฮฺ เป็นชาวเมืองอัลบศเราะฮฺ (al-Khaṭīb, 1422 : 3/14) ท่านเป็นอุละมาอ์คนแรกที่เกิดค้นวิธีการอ่านและสาขารายงานอัลกุรอานในลักษณะโดดเด่น⁶² (شاذ) ท่านสิ้นชีวิตในปี ค.ศ. 786 (al-Suyūṭīy, 1326 : 406)

9 อะบุ อัมรฺ เป็น อัลอะฮฺลอะฮฺ นักอ่านอัลกุรอานแห่งเมืองอัลบศเราะฮฺ (กูอริฮฺ) ท่านได้ศึกษาหลักไวยากรณ์อาหรับกับนศฺรฺ เบน อาศิม ซึ่งเป็นศิษย์เอกของอะบุ อัลอัสวัด อัคคูละลีฮฺ ซึ่งเป็นอาจารย์ของอัลเคาะลีล เป็น อะหฺมัด อาจารย์ของยูनुส เป็น หับบิบและอาจารย์ของ

⁶² ชาญ หมายถึง การอ่านอัลกุรอานที่ไม่ใช้วิธีการอ่านตามทัศนะที่มีชื่อเสียง

สืบะวัยฮุ และสืบะวัยฮุไม่ได้รับรายงานด้านภาษาจากท่านโดยตรง หรือรับรายงานจากบรรดาผู้ที่ได้รับรายงานจากท่าน ท่านสิ้นชีวิตที่เมืองกูฟะฮุ ค.ศ. 771 (Sibawayh,1408 : 1/13)

10 อับดุลลอฮุ เป็น ซัยคุ อะบูนุ อิศฮากุ เป็น อัลฮาริษ ท่านอยู่ใต้สังกัดของตระกูลอัลหุฎเราะมีฮ์ สืบะวัยฮุได้รับรายงานจากท่านผ่านทางกรรมาธิการรายงานจากยูนูส เป็น หับบิบ ท่านเป็นอุละมาอุคนแรกที่อธิบายเหตุผลและอภิปรายเกี่ยวกับหลักไวยากรณ์ ท่านสิ้นชีวิตปี ค.ศ. 745 (Ibn al-Nadīm,1348 : 62)

11 มุฮัมมัด เป็น อัลหะสัน เป็น อะบี สำเราะฮุ มีสมญานามว่า อรรูอาสิฮ์ สาเหตุที่ท่านถูกตั้งสมญานามนี้ เพราะท่านเป็นคนหัวโต ท่านได้รับการศึกษาจากอิซา เป็น อุมร์ ท่านเป็นอุละมาอุคนแรกในบรรดาอุละมาอุของเมืองกูฟะฮุที่แต่งตำราหลักไวยากรณ์ ท่านเป็นอาจารย์ของอัลกิสายิฮ์และอาจารย์ของอัลฟิรอรอ (al-Suyūṭī,1326 : 33)

อรรูอาสิฮ์กล่าวว่า วันหนึ่ง ท่านเคาะลีฟะฮุได้ขอตำราของฉันทันจากฉันทัน และฉันทันก็ได้มอบตำรานั้นให้แก่ท่าน และท่านก็สั่งให้คิดสำเนาตำราการเรียนการสอนขึ้นตามเนื้อหาที่มีอยู่ในตำราของฉันทัน (Ibn al-Nadīm,1348 : 96)

2.5 สถานศึกษา

สถานศึกษาของสืบะวัยฮุ หากจะนับตั้งแต่สมัยท่านยังคงมีชีวิตและตลอดเรื่อยมาจะรวมทั้งบรรดาผู้ที่ได้ศึกษาดำราของท่าน ถือได้ว่า ท่านมีสถานศึกษาที่เหลือด่านับได้ แต่หากจะนับเฉพาะศิษย์เอกของท่านที่โดดเด่นและมีชื่อเสียงด้วยกันเพียง 3 ท่านดังนี้

1 อะบูนุ อัลหะสัน อัลอัคฟิซ สะอีด เป็น มัสอูอะดะฮุ เป็นผู้ที่อยู่ภายใต้สังกัดของตระกูลมะญาฮิอุ เป็น คาริม ได้รับการศึกษาจากคณาจารย์ของสืบะวัยฮุ ยกเว้นอัลเคาะลีฟะฮุคนเดียว หลังจากนั้นท่านได้ศึกษากับสืบะวัยฮุ ช่วงนั้นท่านมีอายุมากกว่าสืบะวัยฮุ (Sibawayh,1408 : 1/7)

อยู่มาวันหนึ่งท่านได้ศึกษาหลายประเด็นปัญหาในตำราของสืบะวัยฮุด้วยตนเอง ท่านรู้สึกยากที่จะเข้าใจและท่านกล่าวว่า “ ฉันทันได้ถามสืบะวัยฮุเกี่ยวกับประเด็นปัญหาในตำราของเขา ฉันทันมีความรู้สึกยากที่จะเข้าใจ ดังนั้นฉันทันเลยศึกษาอ่านตำรานั้นกับสืบะวัยฮุเอง (al-Zubaidiy,n.d. : 67)

เช่นเดียวกัน อัซซุบัยดีฮ์รายงานว่า อัลอัคฟิซเล่าว่า :

" سَيِّئُوهُ إِذَا وَضَعَ شَيْئًا مِنْ كِتَابِهِ عَرَضَهُ عَلَيَّ وَهُوَ يَرَى أَنِّي أَعْلَمُ مِنْهُ وَكَانَ أَعْلَمَ مِنِّي
وَأَنَا الْيَوْمَ أَعْلَمُ مِنْهُ "

ความว่า : “ สิบะวัยฮุซัยน์ เมื่อท่านได้บันทึกเขียนสิ่งหนึ่งสิ่งใดลงในตำราของท่าน ท่านก็มักจะนำสิ่งดังกล่าวนั้นมาให้ฉันดู ซึ่งท่านเห็นว่า ฉันมีความรู้มากกว่าท่าน ทั้งที่ท่านนั้นมีความรู้มากกว่าฉัน แต่ในวันนี้ฉันมีความรู้มากกว่าท่าน ” (al-Qaṭṭiy,1396 : 2/36)

คำกล่าวของอัลอัคฟิซดังกล่าว เป็นหลักฐานที่บ่งชี้ถึงความอ่อนน้อมถ่อมตนและการให้เกียรติของสิบะวัยฮุซัยน์แก่คณาจารย์ เช่นเดียวกับที่เป็นหลักฐานบ่งบอกว่า อัลอัคฟิซได้เห็นถึงพัฒนาการด้านการศึกษาศาสตร์ของสิบะวัยฮุซัยน์ อะบู หะสัน อัลอัคฟิซสิ้นชีวิต ค.ศ.207 หลังจากสิบะวัยฮุซัยน์เสียชีวิตแล้ว 27 ปี (al-Qaṭṭiy,1396 : 3/219)

2 กุฎรูบ คือ อะบู มุฮัมมัด เป็น อัลมุสตะนิร อัลบศรีฮ์ อาศัยอยู่กับสิบะวัยฮุซัยน์ ใกล้ชิด ท่านชอบเฝ้ารอที่หน้าประตูบ้านของสิบะวัยฮุซัยน์ เพื่อเปิดปิดประตูให้แก่สิบะวัยฮุซัยน์ เมื่อสิบะวัยฮุซัยน์เดินออกจากบ้าน สิบะวัยฮุซัยน์เห็นท่านกำลังยืนตรงหน้าประตูแล้ว ท่านสิบะวัยฮุซัยน์ก็เลยตั้งฉายาของเขาว่า :

" مَا أَنْتَ إِلَّا فُطْرُبُ لَيْلٍ ! "

ความว่า : “ คุณนั้นมีใช้ใครอื่น นอกจาก กุฎรูบ⁶³ ราตรี ” (Sibawayh,1408 : 1/7)

กุฎรูบศึกษาหลักไวยากรณ์อาหรับจากสิบะวัยฮุซัยน์และจากอุมร์ เช่นเดียวกับที่ท่านได้ศึกษาหลักความเชื่อของสำนักมูตะฮิละฮุ ท่านเสียชีวิต ค.ศ. 206

3 อันนาซีฮ์ เป็นหนึ่งในบรรดาสาธุศิษย์ที่ได้ศึกษากับสิบะวัยฮุซัยน์และได้ศึกษากับอัลอัคฟิซ ท่านได้เขียนตำราหลักไวยากรณ์อาหรับหลายเล่ม แต่ไม่ทันเสร็จ เนื่องจากท่านเสียชีวิตก่อน (Abū al-Ṭayyib,1375 : 67)

มุฮัมมัด เป็น ยะหฺยาเล่าว่า หากความรู้ของอันนาซีฮ์ถูกนำออกสู่สายตาสาธารณชนแน่นอนว่าไม่มีมนุษย์คนใดที่จะนำหน้าอันนาซีฮ์ด้านความรู้ได้ (Sibawayh,1408 : 1/16)

นักประวัติศาสตร์กล่าวว่า สาเหตุที่อาจจะเป็นไปได้ว่า สิบะวัยฮุซัยน์มีศิษย์เอกจำนวนมาก เนื่องจากท่านเป็นคนที่พูดไม่ชัด ดังที่มะอฺวียะฮุ เบิน บักร อัลอูลัยมีย์รายงานว่ :

⁶³ กุฎรูบ หมายถึง สัตว์เล็กชนิดหนึ่งที่ไม่เคยพกนอนในกลางวัน

"عَمُرُو بَنِي عُثْمَانَ قَدْ رَأَيْتُهُ وَكَانَ حَدَّثَ السَّنِ كُنْتُ أَسْمَعُ ذَلِكَ الْعَصْرَ أَنَّهُ أَتَبْتُ مَنْ
جَمَلَ عَنِ الْخَلِيلِ بْنِ أَحْمَدَ ، وَقَدْ سَمِعْتُهُ يَتَكَلَّمُ وَيُنَاطِرُ فِي النَّحْوِ وَكَانَتْ فِي لِسَانِهِ حُبْسَةٌ ،
وَنَظَرْتُ فِي كِتَابِهِ فَعَلِمْتُهُ أَبْلَغُ مِنْ لِسَانِهِ "

ความว่า : “ มีคนกล่าวถึงท่านสี่บะวัยสุด่อนหน้าบิดาของฉัน ซึ่งบิดาของฉันได้ตอบ
ว่า อัมรฺ เป็น อุษมาน สี่บะวัยสุด์ที่จริงแล้ว ฉันเคยเห็นเขาในขณะที่เขายังอ่อนวัยอยู่
ฉันได้ฟังในช่วงนั้นว่า เขาเป็นบุคคลที่มีความจำเอนสามารถจดจำเรียนรู้จาก
อัลเคาะลีล เป็น อะหฺมัด และฉันได้ฟังเขาพูดและโต้แย้งในวิชาหลักไวยากรณ์และ
บนลื่นของเขาเสมือนมีอะไรซึ่งตรึงอยู่ ฉันได้มีโอกาสพินิจตำราของเขา แท้จริง
แล้วความรู้ของเขามีความลึกล้ำกว่าคำพูดของเขา ” (Yaqūt,n.d : 16/118)

ดังนั้น อัลฟิรรออู⁶⁴ได้เล่าถึงการโต้แย้งของสี่บะวัยสุด์ว่า :

"فَأَتَيْتُهُ فَإِذَا هُوَ أَعْجَمٌ لَا يَفْصَحُ ، سَمِعْتُهُ يَقُولُ لِحَارِثَةَ لَهُ : هَاتِ ذِيكَ الْمَاءِ مِنْ ذَلِكَ الْجُرَّةِ
فَخَرَجْتُ مِنْ عِنْدَهُ فَلَمْ أَعُدْ إِلَيْهِ "

ความว่า : “ ฉันได้มาหาสี่บะวัยสุด์ ซึ่งท่านนั้น ไม่ใช่ชาวอาหรับที่พูดจาไม่คล่อง ฉัน
ได้ฟังท่านพูดกับทาสหญิงของท่านว่า จงหยิบน้ำนั้นจากโถงนั้น หลังจากนั้นฉันก็
ออกจากเขาไปโดยที่ไม่กลับมาหาเขาอีก ” (Yaqūt,n.d : 1/138)

คำว่า ฮาติ ซีกัลมาอฺ มิน ฆากัลลุมเราะฮฺ (ذَلِكَ الْجُرَّةِ) ในประโยค
อาหรับที่สี่บะวัยสุด์กล่าวมานั้น ซึ่งอัลฟิรรออูหาว่าสี่บะวัยสุด์พูดผิด แต่ความจริงแล้ว สี่บะวัยสุด์
ถูกต้องตามหลักภาษา ซึ่งเป็นคำพูดที่เริ่มเกิดมีวาทศาสตร์ที่เป็นแรงผลักดันให้ท่านได้แต่งตำรา
และเกิดเป็นอันนะหฺวียที่มีความเชี่ยวชาญ และเป็นอาจารย์ที่มีความรู้กว้างขวาง ซึ่งเป็นผู้ที่มี
ความสามารถอันล้ำเลิศ เป็นผู้ที่มีพรสวรรค์ในการพูดและมีทัศนคติที่ดี

⁶⁴ อัลฟิรรออู คือ ฆะหฺยา เป็น ซัยยาด เป็น อับดุลลอฮฺ เป็น มันซูร อัลดัยละมียฺ อัลกูฟียฺ เป็นผู้อยู่ใต้สังกัดของวงศ์
ตระกูล อะสัด หรือ วงศ์ตระกูล มุนกิร ท่านเป็นอิมามแห่งอันนะหฺวียฺและอัลลุมเราะฮฺของชาวเมืองกูฟะฮฺ ท่าน
ได้รับการศึกษาจากท่านอัลกิสายีฮฺและท่านญุสฺ เป็น หับบิบ ถือกำนัดที่เมืองกูฟะฮฺและอพยพไปอยู่ที่เมือง
แบกแดดสมัยเคาะลีฟะฮฺอัลมะอุมุน (Ibn ‘Imad,1406 : 2/19)

2.6 อุละมาอูรุ่มสมัยกับสืบะวัยฮุ

หากจะนับมิตรสหายของสืบะวัยฮุที่ร่วมศึกษาอยู่กับท่าน คงมีอยู่มากมายหลายท่าน ทั้งนี้เพราะท่านได้ศึกษาในหลายสาขาวิชา อาทิเช่นสาขาวิชาฟิกฮฺ หะดีษ วรรณธบายอัลกุรอานและภาษาอาหรับ แต่สหายของท่านที่สนิทที่สุดและมีชื่อเสียงที่บรรดานักประวัติศาสตร์ได้บันทึกไว้นั้นมีสามท่านดังนี้

1 อะบู พัยยิด มุอรรริจญ์ เป็น อัมรฺ อัลสะคูสียฺ เป็นอาหรับชนบท ท่านอัลสะคูสียฺ ได้ศึกษาวิธีการอนุมาน (القياس) เกี่ยวกับภาษาอาหรับกับอะบู ซัยด์ อัลอันศอรียฺที่เมืองอัลบัสเราะฮฺ จนกระทั่งท่านกลายเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านบทกวีและภาษาอาหรับ ท่านสิ้นชีวิตปี ค.ศ. 806 (al-Sirāfiy,1374 : 49)

2 อะลี เป็น นัศรฺ เป็น อะลี อัลญะฮูมียฺ อัตตะมิมียฺ ได้รับการศึกษาจากอัลเคาะลีล เป็น อะห์มัด และจากสืบะวัยฮุ ท่านก็ได้เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านหะดีษ ท่านสิ้นชีวิตปี ค.ศ. 803 (Abū al-Ṭayyib,1375 : 67)

3 อะบู อัลหะสัน อันนัจญฺ เป็น ชุมัยคฺ อัลมาฆินียฺ อัตตะมิมียฺ ได้รับการศึกษาจากอัลเคาะลีล เป็น อะห์มัด และจากบรรดาชาวอาหรับ ท่านได้อาศัยศึกษาอยู่ในชนบทนาน 40 ปี ท่านเป็นบุคคลแรกที่ได้ทำการสังเกตการปฏิบัติตนตามแบบอย่างของนบี ﷺ ที่เมืองโมโรและคูรอซาน ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาอาหรับ และได้แต่งตำราขึ้นหลายเล่ม อาทิชื่อ เช่น ตำราอัศศิฟาด (الصفات) ตำราชื่อ อัลมัดคอลล อิตา กิตาบ อัลอัยน (المدخل إلى كتاب العين) ตำราชื่อ เฆาะริบ อัลหะดีษ (غريب الحديث) และตำราชื่อ อัลมะศอดิร (المصادر) ท่านสิ้นชีวิตปี ค.ศ. 818 (Abū al-Ṭayyib,1375 : 68)

2.7 คำกล่าวยกย่องของบรรดาอุละมาอูที่มีต่อสืบะวัยฮุ

อุละมาอูหลายท่านจากบรรดาเกจิอาจารย์และศิษย์เอกของสืบะวัยฮุ รวมทั้งอุละมาอูยุคหลังต่างยอมรับและยกย่องต่อสืบะวัยฮุ เนื่องจากเห็นว่า ท่านเป็นคนที่มีความเฉลียวฉลาดในด้านการศึกษาโดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาภาษาอาหรับ ซึ่งอุละมาอูมีทัศนะความคิดเห็นและยกย่อง สืบะวัยฮุด้วยการกล่าวคำยกย่องดังนี้

1 รายงานจากอัลอัคฟิฆเล่าว่า ท่านยูนูส เป็น หับบิบได้กล่าวว่า “แท้จริงสืบะวัยฮุ เป็นบุคคลที่มีสัจจะธรรม เขาได้สืบทอดความรู้เกี่ยวกับภาษาอาหรับจากอัลเคาะลีล เช่นเดียวกับที่เขาได้สืบทอดความรู้นั้นจากฉัน (al-Sirāfiy,1374 : 48)

อะบู อัลอับบาส เป็น อัลฟะรออะญ์เล่าว่า ฉันได้ฟังอัมรฺ เป็น อัลมัจญุกกล่าวว่า ฉันเห็นสืบะวัยฮฺและอัลอัสมะอียฺได้โต้แย้งกัน และอัลมัจญุกรายงานว่า : ยูนูสได้กล่าวว่า ผู้ที่มีชัยในการโต้แย้งหาข้อยุตินั้น คือ สืบะวัยฮฺ (al-Zubaidiy,n.d. : 185)

2 อัลมาฆินียฺกล่าวว่า ในขณะที่เรายู่กับอะบู อุบัยดะฮฺ ท่านอรรียาซีได้ถามอะบู อุบัยดะฮฺถึงบทประพันธ์ (توبيء) ในตำราของสืบะวัยฮฺ ท่านอุบัยดะฮฺได้ตอบแก่อรรียาซีด้วยไหวพริบอันชาญฉลาดว่า ท่านจะถามฉันถึงบทประพันธ์ในตำราของอัลเคาะซี⁶⁵ นั้นหรือ ! อรรียาซีตอบว่าไม่ (Abū al-Ṭayyib,1375 : 76) ซึ่งเป็นคำถามที่เหมือนกับอรรียาซีถาม แต่อรรียาซีไม่ทราบว่า อัลเคาะซียฺนั้น หมายถึงอะไร

3 อะบู อัลหะสัน สะอิด เป็น มัสอะดะฮฺ อัลอัคฟิซ ลูกศิษย์ของสืบะวัยฮฺ ที่มีอายุมากกว่าท่าน ท่านได้กล่าวว่า สืบะวัยฮฺนั้น เมื่อท่านได้บันทึกเขียนสิ่งหนึ่งสิ่งใดลงในตำราของท่าน ท่านก็มักจะนำสิ่งดังกล่าวนั้นมาให้ฉันดู ซึ่งท่านเห็นว่า ฉันมีความรู้มากกว่าท่าน ทั้งที่ท่านนั้นมีความรู้มากกว่าฉัน แต่ในวันนี้ฉันมีความรู้มากกว่าท่าน (Abū al-Ṭayyib,1375 : 69)

4 อะบู ชัยคฺ สะอิด เป็น เอาสุ อัลอันศอรียฺ กล่าวว่า สืบะวัยฮฺได้มาศึกษากับฉัน และเมื่อฉันฟังเขาพูดว่า ได้มีการรายงานให้แก่ฉัน โดยผู้ที่มีความเชื่อถือในความคล่องแคล่วและถูกต้องตามหลักไวยากรณ์อาหรับ ซึ่งโดยที่จริงแล้วคำกล่าวของสืบะวัยฮฺดังกล่าวนี้มีเจตนาที่จะชมและให้ความเชื่อถือต่อฉัน (Ibn Qutaibah,1353 : 237) คำกล่าวของอะบู ชัยคฺ อัลอันศอรียฺ ดังกล่าว ถือเป็นการภาคภูมิใจที่มีต่อสืบะวัยฮฺ ซึ่งเป็นศิษย์เอกของท่าน

5 อะบู อุษมาน อัมรฺ เป็น บะหฺร์ อัลญาหิซฺ กล่าวว่า ฉันมีความประสงค์ที่จะไปเยือนมุฮัมมัด เป็น อับดุลมะลิก ฉันพยายามหาสิ่งของเพื่อเป็นของขวัญที่จะมอบให้แก่ท่าน และฉันเห็นว่าไม่มีสิ่งใดที่จะดีไปกว่าตำราของสืบะวัยฮฺ เมื่อฉันพบเจอกับมุฮัมมัด เป็น อับดุลมะลิก ฉันกล่าวแก่ท่านว่า ฉันเจตนาที่จะมอบของขวัญให้แก่ท่าน แต่ฉันคิดว่า ท่านนั้นมีทุกอย่างแล้ว ฉันเห็นว่าไม่มีอะไรที่ดีกว่า ตำรานี้ ซึ่งเป็นตำราที่ฉันซื้อมาจากอัลฟะรอฮฺ ท่านมุฮัมมัดตอบว่า ขอสาบานว่า ด้วยพระนามของอัลลอฮฺ “ แท้จริงสิ่งที่คุณมอบให้แก่ฉันนี้ เป็นสิ่งที่ฉันชอบมากที่สุด ” (Yaqūt,n.d. : 16/123)

6 มุฮัมมัด เป็น สลาม กล่าวว่า สืบะวัยฮฺ อันนะหฺวียฺ คือ แหล่งอ้างอิงของบรรดาอุละมาอ์ทั้งหมด และตำราของท่านในวิชาหลักไวยากรณ์อาหรับนั้น เป็นตำราอ้างอิงซึ่งเป็นตำราแม่แก่บรรดาผู้ที่จะแต่งตำราหลักไวยากรณ์ต่อไป (al-Khaṭīb,1422 : 12/196)

⁶⁵ อัลเคาะซี อ้างถึงเมืองกูซในเปอร์เซีย ซึ่งเป็นคำถามที่อะบู อุบัยดะฮฺชี้ให้ว่า สืบะวัยฮฺเป็นชาวเปอร์เซีย และอัลเคาะซีกล่าวว่า กูซ คั้งเดิมนั้น คือ อัลอัควาซ อุละมาอ์ได้เปลี่ยนเป็นคำอาหรับว่า อัลอะฮฺวาซ (อาหฺวาซ) (al-Azhariy,n.d : 1/19) ซึ่งเป็นคำกล่าวยกย่องที่มีต่อสืบะวัยฮฺ โดยที่อะบู อุบัยดะฮฺยกย่องท่านว่า ท่านนั้น เป็นผู้ที่มีความรู้อันล้นเหลือจริง

ดังนั้นมุฮัมมัด เป็น สลามได้ถามสี่บะวัยสุเกี่ยวกับแนวการอ่านคำว่า เวลา
นุกษิมิยะ (ولا نكذب) ในอายะฮ์ที่อัลลอฮ์ตรัสว่า :

﴿ وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ وَقُفُوا عَلَى النَّارِ فَقَالُوا يَلَيِّنَا نُرْدُ وَلَا نُكْذِبُ ﴾

﴿ بِقَايَتِ رَبِّنَا وَتَكُونُ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴾

(الأنعام : ๒๗)

ความว่า : “ และหากเจ้าจะได้เห็น ขณะที่พวกเขาถูกให้หยุดยืนอยู่
เบื้องหน้าไฟนรก แล้วพวกเขาได้กล่าววว่า โอ้ หวังว่าเราจะถูกนำ
กลับไป และเราก็จะไม่ปฏิเสธบรรดาโองการแห่งพระเจ้าของเรา
อีก และเราก็จะได้กลายเป็นผู้ที่อยู่ในหมู่ผู้ศรัทธา ”

(อัลอันอาม : 27)

สี่บะวัยสุตอบว่าอ่านด้วยรฟอ (อ่านด้วยสระฎุมมะฮฺ)ว่า นุกษิมิยะ (نكذب)(Ibn
Salām,n.d : 18)

7 อะบู อุษมาน บักรฺ เป็น มุฮัมมัด อัลมาฆินียฺก็กล่าววว่า ผู้ใดมีความปรารถนาที่จะ
แต่งตำราใหญ่ในวิชาหลักไวยากรณ์หลังจากสี่บะวัยสุ จงละอายใจเถิด (Ibn al-Nadīm,1348 : 77)

อะบู อุษมาน ได้กล่าวเช่นกันวว่า ชายท่านหนึ่งได้อ่านตำราของสี่บะวัยสุกับฉันเป็น
เวลาชยาวนานเกือบกระทั่งจบ แล้วเขากล่าวแก่ฉันวว่า ส่วนเจ้านั้นอุษมาน ขอให้เอากองค้์อัลลอฮ์ทรง
ตอบแทนอันดียิ่ง ส่วนฉันไม่เข้าใจแม้แต่คำเดียว ! (Abū al-Ṭayyib,1375 : 75) หมายความว่า
ชายคนนั้น เห็นว่าความรู้ของสี่บะวัยสุล้ำลึกมาก

8 อะบู อับดุลลอฮฺ เป็น มุสลิม เป็น กุศัยบะฮฺกล่าววว่า :

" كَانَ النَّحْوُ أَعْلَبَ عَلَيْهِ "

ความวว่า : “ วิชาหลักไวยากรณ์ นั้น คือสิ่งที่เด่นชัดในตัวสี่บะวัยสุมีชัยเหนือมัน
ยิ่ง ” (Ibn Qutaibah,1353 : 237)

9 อะบู มุซา อัลฮามิฎฺ สุไลมาน เป็น มุฮัมมัดเล่าวว่า ในขณะที่ชะอ์ลับ ได้พูดคุยกับ
สะละมะฮฺวว่า อัลฟะรอฮฺเสียชีวิตในขณะที่ได้ศัรยะของเขานั้นมีตำราของสี่บะวัยสุ ดังนั้น อะบู มุซา
ขึ้นกล่าวแก่ชะอ์ลับวว่า แท้จริงอัลฟะรอฮฺ ไม่ได้ตั้งใจจะเก็บตำราของสี่บะวัยสุหรอก แต่เขากำลังสืบ
หาตามความคิดและความไม่คล่องทางภาษาของสี่บะวัยสุ (Abū al-Ṭayyib,1375 : 87)

เช่นเดียวกันอะบู มุซาคกล่าวว่ :

" إِنَّمَا سَيِّئُهُ دَجَالٌ شَيْطَانٍ، فَلِدَلِّكَ تَمِيلُ إِلَيْهِ الْحُرُّ !! "

ความว่ : “ แท้จริงสี่บะวัยฮุนั้น เป็นหัวหน้าของบรรดาซาตาน ด้วยเหตุดังกล่าว พวกฉุินจึงฝักใฝ่คลอยตามเขา ” (al-Qaḥṭīy,1396 : 1/77)

ผู้กล่าวถ้อยคำนี้ คือ อะบู มุซา เนื่องจากท่านเห็นว่า สี่บะวัยฮุนั้นมีความมหัศจรรย์ อยู่ในตัว ซึ่งคำพูดดังกล่าวเป็นที่ไม่ได้คำนึงถึงว่าจะเป็นความจริงได้โดยมีจุดประสงค์มุ่งหมายเพื่อบอกว่ สี่บะวัยฮุนั้นไม่ให้คนมีความสามารถเกินมนุษย์ไม่สมควรเชื่อศรัทธาค่อเขา ดังกรณีที่เขาศึกษาและประพันธ์ตำราในเวลาสั้นๆ จนกระทั่งบรรดาอุละมาอ์ยิ่งให้การสนับสนุนและยังมีความเชื่อถือต่อเขา เพราะในตำราอักบารุ อันนะหะวีฮีน อัลบัสริฮีนได้รายงานว่ อะบู มุซา เป็นที่รู้จักกันว่ ท่านเป็นหนึ่งในบรรดาอุละมาอ์ที่ฝักใฝ่สำนักหลักไวยากรณ์แนวอัลบัสเราะฮุ (al-Sirāfiy,1374 : 48)

10 อะบู อัญฎ็อยิบ อับดุลวาหิด เป็น อะลี อัลลูมะเราะวีฮ์ ผู้แต่งตำรามะรอติบ อันนะหะวีฮีน กล่าวว่ :

" هُوَ أَعْلَمُ النَّاسِ بِالنَّحْوِ بَعْدَ الْحَلِيلِ، وَأَلْفَ كِتَابِهِ الَّذِي سَمَّاهُ قُرْآنَ النَّحْوِ، وَعَقَّدَ أَبْوَابَهُ بِلَفْظِهِ وَلَفْظِ الْحَلِيلِ "

ความว่ : “ ท่าน (สี่บะวัยฮุ) เป็นคนที่มีความรู้เกี่ยวกับหลักไวยากรณ์มากที่สุด หลังจาก อัลเคาะลีล ท่านได้ประพันธ์ตำราและได้ตั้งชื่อตำรานั้นว่ คัมภีร์แห่งหลักไวยากรณ์ (قرآن النحو) โดยท่านจัดหมวดหมู่ด้วยสำนวนของท่านและสำนวนของอัลเคาะลีล ” (Abū al-Ṭayyib,1375 : 65)

11 อะบู สะอีด อัลหะสัน เป็น อับดุลลอฮุ อัลสิรอฟีฮ์ ได้กล่าวไว้ในตำราของเขา ว่ สี่บะวัยฮุได้แต่งตำราขึ้น โดยที่ไม่มีผู้ใดสักคนก่อนหน้าและหลังจากท่านที่แต่งตำราเหมือนตำราของ ท่าน (al-Sirāfiy,1374 : 65) อิบนู อันนะคิมและอัลอันบารีย์ได้กล่าวไว้ในทำนองนี้ เช่นกัน (Ibn al-Nadīm,1348 : 67)

12 อะบู มันศูร มุฮัมมัด เป็น อะหมัด อัลอัชชะรีฮ์ ผู้แต่งตำรา ตะฮะอียิบ อัลลูมะเราะฮุ ซึ่งเป็นหนึ่งในบรรดาอุละมาอ์รุ่นที่สองในการแต่งตำรา ท่านได้กล่าวว่ :

" لَهُ كِتَابٌ كَبِيرٌ فِي النَّحْوِ ، وَكَانَ عَلَامَةً حُسْنِ التَّصْنِيفِ "

ความว่า : “ สำหรับ สิบะวัยฮุนั้น มีตำราเล่มใหญ่เกี่ยวกับหลักไวยากรณ์ และท่านเป็นตัวอย่างที่ดีในการแต่งตำรา (al-Azhariy,n.d : 1/19)

13 คอฮิด เป็น อะห์มัด อัลญานีย์ อัลอันดาลูซีย์กล่าวว่า ฉันไม่เคยเห็นแม้แต่ตำราเดียวที่แต่งขึ้นเกี่ยวกับความรู้ในบรรดาวิชาความรู้ทั้งในอดีตและปัจจุบัน ที่ครอบคลุมโดยทั้งเล่ม นอกจากสามตำรา คือ ตำรามะณูสฏอญ์ของบะฏอลิมุสเกี่ยวกับดาราศาสตร์ ตำราของอริสโตเติลเกี่ยวกับตรรกศาสตร์และตำราสิบะวัยฮุ อัลบัศรีย์ อันนะหะวีย (Yaquṭ,n.d : 16/117) เกี่ยวกับหลักไวยากรณ์อาหรับ

14 รายงานจากอัลมุบะรีด รายงานจาก อรรอซีย์ อะบี ซัยคุ กล่าวว่า ชายท่านหนึ่งได้ถามผู้ขายปลาที่เมืองอัลบัศเราะฮฺว่า ปลานี้ ราคาเท่าไร ? ผู้ขายปลานั้นตอบว่า บิคริฮามานี⁶⁶ (بكره ماني) ชายท่านนั้นหัวเราะเยาะและผู้ขายปลากล่าวว่า ความวิบัติจึงประลัมแต่ท่าน ท่านนั้นที่อลันฟิง สิบะวัยฮุกล่าวว่า ษะมานุฮา คิรชะมานี (بكره ماني) หมายถึง ราคาของปลานั้น สองคิรฮัม

2.8 สิบะวัยฮุในฐานะอันนะหะวียูนของเมืองอัลบัศเราะฮฺ

ความสามารถและความเชี่ยวชาญของสิบะวัยฮุทางด้านภาษาและไวยากรณ์อาหรับนั้น บรรดานักแต่งตำราเกี่ยวกับอันนะหะวียูนและอันลู่เกาะวียูน ได้นับและจัดระดับชั้นผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาและไวยากรณ์อาหรับตามลำดับและตามเมือง ซึ่งเริ่มจากอัลบัศเราะฮฺ ญุฬะฮฺตลอดถึงบรรดาที่อยู่ในแคว้นเมืองอื่นๆ เรียงตามลำดับ กระนั้นลำดับชั้นของอันนะหะวียูนอัลบัศเราะฮฺ อุลละมาอฺได้แบ่งออกเป็น 5 ระดับชั้นดังนี้

1 ระดับชั้นแรก เป็นบรรดาผู้ก่อตั้ง หรือ วางพื้นฐานภาษาอาหรับ มีสองท่าน ท่านแรก คือ อะบู อัลอัศวัด อัคคูอะลีย์ มีชื่อเต็มว่า อะบู อัลอัศวัด ซุอลิม เบ็น อัมรุ เบ็น สุฟยาน เบ็น ญุนคะฮฺ เบ็น ยะฮฺอุมรุ เบ็น นุฟาษะฮฺ อัคคัยลุ เบ็น บักรุ เบ็น อับดุลมะนาฟ เบ็น กิยานะฮฺ เบ็น หุลัยสุ เป็นบุคคลที่มีเกียรติ มีความเป็นวีรบุรุษแห่งเมืองอัลบัศเราะฮฺ เป็นอุละมาอฺท่านแรกที่วางพื้นฐาน วางวิธีการและวางรูปแบบการอนุมาณของหลักไวยากรณ์ เพื่อให้คนรุ่นหลังสะดวกในการ

⁶⁶ หมายถึง ราคาปลานั้น สองคิรฮัม คำว่า บิคริฮามานี ตามหลักไวยากรณ์ ประกอบด้วยสองคำ คำบุพบทและตามหลังด้วยคำนาม ซึ่งเป็นคำวิพจน์ มีความหมายว่า สอง ตามความถูกต้องของหลักภาษานั้นกล่าวว่า บิคริฮามันนิ (بكره ماني)

อ้างอิงและเสาะหาหลักฐานเกี่ยวกับภาษาอาหรับ ท่านเสียชีวิตปี ค.ศ. 717 สาเหตุเป็นกาฬโรคจากภัยพิบัติที่ระบาดมาจากน้ำท่วม (طاعون الجارف) (al-Zubaidiy,n.d. : 26)

ท่านที่สอง คือ อับดุลเราะห์มาน เป็น ฮัมซั อะบู ดาอูด อัลอะอูเราะจ์ เสียชีวิตที่อัลอิสกันดาริยะฮฺ (al-Tantāwiy,n.d. : 71)

จากอะบี อันนัฎรฺรายงานว่า อับดุลเราะห์มาน เป็น ฮัมซั คือ บุคคลท่านแรกที่วางพื้นฐานภาษาอาหรับ ท่านมีความรู้เรื่องหลักไวยากรณ์อาหรับและมีความรู้เกี่ยวกับการสืบสายต้นตระกูลของเผ่าอาหรับมากกว่าบรรดาอุละมาอ์ท่านอื่นๆ (al-Zubaidiy,n.d. : 26)

2 ระดับชั้นที่สอง เป็นระดับที่เริ่มพัฒนาภาษาอาหรับ มีสองท่าน ท่านแรก คือนัศรฺ เป็น อาศิม อัลลัษษีย์ สิ้นชีวิต ค.ศ. 708 (al-Tantāwiy,n.d : 71)

ท่านที่สอง คือ ยะห์ยา เป็น ยะฮุมรฺ อัลอัควานีย์ คือ อะบู สุไลมานที่ท่านอัลหุญญัย อัยยะเกาะฟีย์เคยตามเขาในวันหนึ่งว่า ท่านเคยฟังฉันอ่านผิดหรือบ้างไหม ? ท่านตอบว่า ใช่ ท่านอ่านผิดเพียงสระเดียวเท่านั้น อัลญาหิซฺถามต่อว่า ตัวอักษรใด ? ท่านตอบว่า อักษรในอัลกุรอาน ซึ่งน่าเกลียดจึง อัลญาหิซฺถามต่ออีกว่า ในอายะฮฺใด ท่านตอบว่า ในอายะฮฺที่อัลลอฮฺตรัสว่า :

﴿قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِنُ تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتَّى يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ ۗ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ﴾

(التوبة : ๒๔)

ความว่า : “ จงกล่าวเถิด (มุฮัมมัด) ว่า หากบรรดาบิดาของพวกเขา และบรรดาลูกๆของพวกเขา และบรรดาพี่น้องของพวกเขา และบรรดาครอบครัวของพวกเขา และบรรดาญาติของพวกเขา และบรรดาทรัพย์สมบัติที่พวกเขาแสวงหาไว้ และสินค้าที่พวกเขากลัวว่าจะจำหน่ายมันไม่ออกและบรรดาที่อยู่อาศัยอันพึงพอใจมันนั้น เป็นที่รักใคร่แก่พวกเขายิ่งกว่าอัลลอฮฺ และเราะสุลของพระองค์ ก็จงรอคอยกันเถิด จนกว่าอัลลอฮฺจะทรงนำมาซึ่งกำลัง

ของพระองค์ และอัลลอฮ์นั้นจะไม่ทรงนำทางแก่กลุ่มชนที่
ละเมิด ”

(อัตเตาบะฮ์ : 24)

ท่านอ่านว่า อะหับนู (أحَبُّ) ด้วยสระฎุมมะฮ์ นั้นแหละคือ คำที่ท่านอ่านผิด
อัลหุญาญกล่าวว่า ท่านจะไม่ได้เห็นฉันอ่านผิดเช่นนี้อีก หลังจากนั้น อัลหุญาญได้ส่งเขาไปยัง
ครูอาน และอัลมะฮ์ลับ ได้แต่งตั้งเขาเป็นผู้พิพากษา เพราะเขาเป็นผู้ที่มีความคล่องแคล่วในการใช้
ภาษาและมีวาทศิลป์ในการเล่นคำ ท่านสิ้นชีวิตปี ค.ศ 747 (al-Tantāwiy,n.d. : 73)

ท่านที่สาม คือ อันบะสะฮ์ เป็น มะฮ์ดาน อัลฟีล (الفيلى)⁶⁷ สาเหตุได้รับฉายานาม
ว่า อัลฟีล เพราะบิดาเขาได้เลี้ยงและฝึกหัดช้างของซัยนุญาญ ท่านเป็นผู้ร่วมสมัยกับอัลฟะรอฮ์
(al-Zubaidiy,n.d. : 29)

ท่านที่สี่ คือ มัยมูน อัลอักรอน ได้รับการศึกษาจากอะบี อัลอัซวัค อัคคูอะลีย์
(al-Qafiy,1396 : 3/337)

3 ระดับชั้นที่ห้า เป็นยุคพัฒนาภาษาอาหรับต่อจากระดับชั้นที่ 4 ซึ่งมีทั้งหมด
สองท่าน ท่านแรก คือ อิบนู อัครอบ มะฮ์อาวีเยฮ์ เป็น มุมัร อัคคัยละมีย์ (al-Zubaidiy,n.d. : 31)

ท่านที่สอง คือ อิบนู อะบี อิสฮาก อะบู อะหฺรฺ เป็น อับดุลลอฮ์ เป็น อะบี อิสฮาก
ซัยด อัคคัยเราะมีย์ อัลบัสรีฮ์ ท่านได้รับการศึกษาจากนัศรฺ เป็น อาศิมและยะหฺยา เป็น ยะฮ์มฺรฺ เป็น
ผู้ที่เน้นหนักในการแสวงหาความรู้ในศาสตร์ที่เกี่ยวกับหลักไวยากรณ์ จนกระทั่งประสบ
ความสำเร็จ (al-Tantāwiy,n.d : 72)

4 ระดับชั้นที่สี่ เป็นระดับพัฒนาภาษาอาหรับเกือบจะสมบูรณ์ มีด้วยกันทั้งหมด
6 ท่าน ท่านแรก คือ อะบู อัมรฺ เป็น อัลอะฮ์ลาอฺ ชัยบาน เป็น อัลอะฮ์ลาอฺ เป็น อัมมารฺ อัลมาฮ์นีฮ์
อัคคะมีย์ ได้รับการศึกษาในศาสตร์ที่เกี่ยวกับหลักไวยากรณ์จากนัศรฺ เป็น อาศิมและอุละมาอฺท่าน
อื่นๆ เป็นบุคคลที่มีชื่อเสียง เป็นนักอ่านคัมภีร์อัลกุรอาน(กูอริฮ์) และเป็นอัลลูฆะเวียฮ์ เป็นนัก
ประวัติศาสตร์ด้านเผ่าพันธุ์อาหรับ มีความเชี่ยวชาญในด้านสำเนียงภาษาของชนเผ่าต่างๆ ท่าน
สิ้นชีวิตที่เมืองอัลกูฟะฮ์หลังจากท่านกลับมาจากเมืองดามัสกัส ฮ.ศ. 154

ท่านที่สอง คือ อะบู สุฟยาน ท่านเป็นพี่น้องกับอะบู อัมรฺ เป็น อัลอะฮ์ลาอฺ ท่าน
จัดเป็นอันนะหฺวีฮ์ และเป็นหนึ่งในบรรดาอุละมาอฺที่มีความเชี่ยวชาญด้านถ้อยคำและสำนวนที่มีความ
กล้าลึกและเป็นหนึ่งในบรรดานักรายงานหะดีษ เสียชีวิต ฮ.ศ. 165 (al-Zubaidiy,n.d. : 39)

⁶⁷ อัลฟีล หมายถึงช้าง

ท่านที่สาม คือ อัลอักฟิซ อัลอักบารุ อะบุนุ อัลคอกฎ็อบ อับดุลหะมิด เป็น อับดุลมะญิด ท่านอยู่ใต้สังกัดของกอยซุ เป็น ฆะอละบะฮุแห่งเปอร์เซีย ได้รับการศึกษาจากอะบุนุ อัมรุ เป็น อัลอะอูลาอูและได้รับสายรายงานจากอาหรับชนบทด้วยตนเอง เสียชีวิต ฮ.ศ. 177

ท่านที่สี่ คือ อิซา เป็น อุมรุ อัยษะเกาะฟีย ท่านมีนามแฝงว่า อะบุนุ อุมรุ อยู่ใต้สังกัดของคอลิด เป็น อัลวะลิด อาศัยอยู่กับเผ่าชะกิบ ท่านได้รับการศึกษาจากอิบनु อิสหากุและอุละมาอูท่านอื่นๆ ท่านเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในคำศัพท์ต่างๆ เสียชีวิต ค.ศ. 766

ท่านที่ห้า คือ มัสละมะฮุ เป็น อับดุลลฮุ เป็น สะอูดุ เป็น มะฮาริบ อัลฟิฮรีย (al-Zubaidiy,n.d. : 43)

ท่านที่หก คือ บักรุ เป็น หับบิบ อัลสะฮมีย อับดุลลฮุ เป็น บักรุ เป็น หับบิบ อัลสะฮมีย อัลบาสิตีย อัลบัสรีย ท่านอาศัยอยู่เมืองแบกแดด เป็นนักหะดีษ ได้รับการศึกษาจาก อะบุนุ อิสหากุ เสียชีวิต ฮ.ศ. 88 (Ibn Hajar,1327 : 5/162)

5 ระดับชั้นที่ห้า เป็นระดับที่ได้รับการพัฒนาภาษาอาหรับจนเสร็จสมบูรณ์ ซึ่งมีด้วยกันทั้งหมด 4 ท่าน ท่านแรก คือ อัลเกาะลิล เป็น อะห์มัด อะบุนุ อับดุลเราะห์มาน อัลเกาะลิล เป็น อะห์มัด อัลฟะรอฮิดีย อัลอะชะดีย์ เกิดและเจริญเติบโตที่เมืองอัลบัสเราะฮุ อุทิศตัวให้กับการศึกษาหาความรู้และได้ศึกษากับท่านอะบุนุ อัมรุ เป็น อัลอะอูลาอู อิซา เป็น อุมรุ อัยษะเกาะฟีย และจากบรรดาอุละมาอูท่านอื่นๆ นอกจากนั้นท่านได้เดินทางไปยังชนบทในคาบสมุทรอารเบียเพื่อศึกษาสังเกตภาษาของชาวอาหรับชนบทในแคว้นหิญาซ และตุฮะมาฮุ หลังจากนั้นท่านได้กลับมายังเมืองอัลบัสเราะฮุ ท่านเสียชีวิตที่อัลบัสเราะฮุ (al-Tanfāwiy,n.d : 77)

ท่านที่สอง คือ ฮัมมาด เป็น สะละมะฮุ อะห์มัด เป็น สะละมะฮุรายงานว่ามีฮัมมาด เป็น สะละมะฮุได้เดินผ่านหน้าหะสันในมัศยิดกลางขณะที่ท่านกำลังสอนกลุ่มศึกษา และท่านได้ขออนุญาตจากหะสัน⁶⁸ เพื่อจะไปหาอันลุเฆาะวีฮุน (al-Zubaidiy,n.d. : 48)

ท่านสุดท้าย คือ สิบะวัยฮุ ผู้ที่มีความมหัสจรรย์และได้ฝากคำราเล็มใหญ่ ซึ่งเป็นคัมภีร์แห่งหลักไวยากรณ์ให้แก่ลูกหลานบรรดามุสลิมตลอดถึงปัจจุบัน ท่านเป็นอุละมาอูคนสุดท้ายในการพัฒนาการศึกษาที่เสร็จสมบูรณ์ ดังนั้นยุคของการพัฒนาการศึกษาภาษาอาหรับที่สมบูรณ์โดยเฉพาะในด้านการวางพื้นฐานของวิชาหลักภาษา จึงเป็นยุคของสิบะวัยฮุ ส่วนยุคต่อมาหลังจากท่านนั้น เป็นยุคที่แห่งการจัดระเบียบหรือวิธีการให้ง่ายขึ้น โดยที่อุละมาอูทั้งหมดนั้นต่างได้อ้างอิงถึงสิบะวัยฮุแทบทั้งสิ้น

⁶⁸ หมายความว่า เขาเดินผ่านหน้าหะสันในขณะที่ท่านกำลังสอนหะดีษอยู่ และเขาได้ขออนุญาตจากหะสันเพื่อจะไปศึกษาวิชาด้านภาษาศาสตร์ โดยที่เขาจะไม่ศึกษาในวิชาหะดีษ

2.9 สภาพของเมืองอัลบัตเราะฮ์

ท่านสืบะวัยฮ์เกิดในยุคต้นของสมัยราชวงศ์อับบาซียะฮ์ ซึ่งท่านได้อาศัยอยู่ที่เมืองอัลบัตเราะฮ์ และเหตุผลสำคัญที่บิดาและมารของสืบะวัยฮ์ได้พาท่านไปอาศัยอยู่ที่เมืองอัลบัตเราะฮ์ เพราะในช่วงนั้น เป็นที่รู้จักโดยทั่วกันว่า เมืองอัลบัตเราะฮ์มีคุณสมบัติหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นด้านสังคม เศรษฐกิจและการศึกษา ดังนั้นเหตุผลสำคัญที่สืบะวัยฮ์และครอบครัวของท่านได้เห็นว่าอัลบัตเราะฮ์มีสิ่งสำคัญ คือ สภาพการปกครองการบริหาร ได้ถูกวางเป็นระบบที่ดีงาม ไม่ว่าจะเป็นการแบ่งเขตการปกครอง การพัฒนากิจการแผ่นดิน การแต่งตั้งข้าหลวง การมอบอำนาจหน้าที่ ระบบการศาล การไปรษณีย์และราชวัลลภ ส่วนสำคัญที่สุด คือ สังคม เศรษฐกิจและการศึกษา ซึ่งเป็นอิสระสำหรับผู้ใดที่ปรารถนา ดังนั้นเมืองอัลบัตเราะฮ์ยุคสมัยสืบะวัยฮ์ที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้ คือ สภาพสังคม เศรษฐกิจและการศึกษาโดยคร่าวๆดังนี้

2.9.1 สังคม

จากความเจริญทางสังคมในเมืองอัลบัตเราะฮ์ เป็นจุดมุ่งมองในสายตาของประชาชาติที่อยู่เคียงข้างเกิดมีเจตนาธรรมและตั้งใจอพยพมาอยู่ที่นั่น ดังที่เห็นว่า สังคมของเมืองอัลบัตเราะฮ์ เป็นสังคมที่เปิดกว้างในการเป็นอยู่และมีความหลากหลายในความเป็นค่านิยม ประเพณีวัฒนธรรมและความเป็นอิสระ ไม่ว่าสังคมมีหลายระดับ หลายชนชั้นก็ตาม ทุกคนสามารถจะอยู่ จะแสวงหาปัจจัยยังชีพและวิชาความรู้ตลอดถึงการยกระดับตัวเองได้ตลอด ทั้งนี้สังคมในเมืองอัลบัตเราะฮ์ประกอบด้วยหลายสิ่งหลายอย่างซึ่งจะได้กล่าวโดยสังเขปดังนี้

2.9.1.1 ทาสและการบันเทิงใจ

ในสังคมของเมืองอัลบัตเราะฮ์มีทั้งทาสชายและทาสหญิงที่ปรากฏตัวอยู่มากมาย กายกือนอยู่เต็มทั่วเมือง เนื่องจากผู้ที่ตกเป็นเชลยศึกในสงครามเป็นจำนวนมาก และอีกอย่างเนื่องจากการเกิดมีการขายทาสที่แพร่หลายในเปอร์เซีย คูรอซานและจักรพรรดิไบแซนไทน์ตลอดถึงในยามเมืองอัลบัตเราะฮ์เต็มไปด้วยการขายทาสโดยเฉพาะชอยหนึ่งที่มีชื่อว่า ชอยทาส ซึ่งเป็นเฉพาะขายทาส (al-Mas'ūdiyy, 1964 : 3/316) และทาสทุกคนมีเจ้านายที่คอยให้ที่อาศัยและให้การคุ้มครองอยู่เสมอ ทาสส่วนใหญ่ได้ถูกนำมาจากนิโกร (Negro) แอฟริกาตะวันออก อินเดีย เอเชียกลาง ไบแซนไทน์และภาคใต้ของยุโรป ส่วนที่มาจากนิโกรนั้น ปกติทำงานเพาะปลูกและทำไร่

ส่วนทาสที่มาจากแคว้นอื่นๆนั้น ทำงานหัตถกรรม รับประทานในบ้านเรือนที่สามารถเป็นผู้ที่อยู่ได้สังกัดของอาหรับ หรือในพระราชวัง

สังคมของเมืองอัลบัสเราะฮฺ เป็นสังคมอิสลามที่เปิดกว้าง มีการสนับสนุนให้ปลดปล่อยมนุษย์จากการเป็นทาสให้ผู้คนดังกล่าวได้ถูกปลดปล่อยเป็นผู้อยู่ในความเป็นอิสระได้ จนกระทั่งทาสหรือ ผู้อยู่ได้สังกัดนั้น สามารถสร้างผลงานและยกระดับตนเองให้ดีขึ้นแม้ว่าจะยกระดับได้เป็นผู้ที่มีตำแหน่งที่ดีดัง เช่น อีรเราะบีอฺ เบิน ยูนุส ผู้ซึ่งเป็นทาสคนหนึ่งที่สามารถยกระดับตนเองเป็นราชวัลลกและเป็นผู้ช่วยท่านเคาะลีฟะฮฺอัลมันศูร (al-Jahshiyariy, 1938 : 125) ขณะเดียวกันท่านสือบะวัยฮฺ ซึ่งเป็นผู้อยู่ได้สังกัดก็สามารถรับตำแหน่งเป็นอัมมะฮฺวี และอัลลูมะฮฺวีที่ตั้งไปทั่วโลก

ในระหว่างทาสนั้นก็ได้มีการทำหมัน⁶⁹ โดยเฉพาะทาสที่ยังไม่ได้รับอิสลาม และการกระทำเช่นนี้ในยุคนั้น เป็นที่รู้จักกันแล้วว่า อิสลามได้ห้ามไว้แล้วเพื่อรักษาความเป็นเกียรติแก่บุรุษหลานของท่านนบีอาดัม عليه السلام แต่การทำหมันของทาสบางคนนั้นก็ยังสามารถเกิดขึ้นและแพร่หลายในราชอาณาจักรไบแซนไทน์และจากราชอาณาจักรอื่นๆ ยกเว้นในเมืองอัลบัสเราะฮฺหลังจากสังคมได้มีความเจริญรุ่งเรืองแล้ว สังคมเมืองอัลบัสเราะฮฺจึงให้ความสำคัญโดยที่ปรับและไม่อนุญาตให้บุคคลที่ตกอยู่เป็นทาสนั้นทำหมันอีกต่อไป เพราะการกระทำของชาวยิวและคริสต์⁷⁰

ส่วนทาสหญิงมีมากกว่าทาสชายที่ถูกเก็บขังไว้ในบ้านเรือนและในวัง สาเหตุเพราะศาสนาอิสลามอนุญาตให้ผู้ชายคนหนึ่งสามารถครองทาสได้หลายคนตามความต้องการโดยไม่มีข้อจำกัดหรือกำหนด และบรรดาชายโดยรวมนั้นก็เห็นทาสหญิงดีกว่าผู้หญิงทั่วไป เพราะพวกนางทาสนั้นส่วนใหญ่มาจากหลายเชื้อชาติ⁷¹ ที่มีความสวย ศาสนาและมีอรรถธรรมที่แตกต่างโดยที่พวกนางนั้น ได้เสนอตัวให้แก่พวกผู้ชายเพื่อให้เลือกคู่ตามที่ชอบและรัก

ความเป็นเชื้อชาติ ประสบการณ์และประเพณีต่างๆที่หลากหลายของทาสนั้น จึงทำให้เกิดอิทธิพลอย่างกว้างขวางแก่ลูกหลานที่กำเนิดมาจากพวกนาง ลูกหลานของผู้ที่อาศัยอยู่รอบข้างและที่ใกล้ชิดกับพวกนางแม้กระทั่งอิทธิพลเหล่านี้ซึมเข้าไปในพระราชวังของราชวงศ์ เพราะ

⁶⁹ หมายถึง มีการตัดลูกอัณฑะออก

⁷⁰ คั้งนี้การทำหมันนั้น ได้สิ้นสุดลงในสมัยเคาะลีฟะฮฺ อัลอะมีน (al-Ṭabarīy, 1960 : 7/101) ซึ่งเป็นเคาะลีฟะฮฺ ท่านที่ 6 ของราชวงศ์อับบาสียะฮฺ

⁷¹ อย่างเช่น นางทาสมาจากเชื้อชาติอินเดีย เชื้อชาติเปอร์ อิบิสตีเนีย คูรอซาน อิมิเนีย ตุรกีและ โรมัน

บรรดาเคาะลีฟะฮ์บาง พระองค์นั้นเป็นลูกของพวกนาง เช่น ท่านเคาะลีฟะฮ์อัลมันซูร์⁷² เคาะลีฟะฮ์อัลฮาคีม⁷³ และเคาะลีฟะฮ์ฮารูน อรรอซิด⁷⁴

ในตำราอัลกุดตาบ ว่า อัลลูษะรออมีบันทึกว่า ในพระราชวังของบรรดาศาสนิกชน บรรดาข้าหลวงและพระราชวังของบรรดาเคาะลีฟะฮ์มีทาสอยู่มากที่อาศัยรับใช้ซึ่งที่อัลญะฮ์ชิยารีได้รายงานว่า :

" كَانَ لِعَتَابَةِ زَوْجِ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدِ مَائَةٌ وَصِنْفَةٍ، لُبُوسُ كُلِّ وَاحِدَةٍ مِنْهُنَّ وَحُلِيِّهَا خِلَافٌ
لُبُوسِ الْآخَرَى وَحُلِيِّهَا "

ความว่า : “ ท่านอิตตาบะฮ์ซึ่งเป็นภรรยาของท่านคอลิดมีทาสอยู่มากถึง 100 คน ซึ่งเครื่องประดับแต่งกายและเพชรพลอยของแต่ละคนในหมู่พวกนางนั้นแตกต่างกัน (al-Jahshiyāriy, 1938 : 241)

ขณะเดียวกับในพระราชวังของท่านเคาะลีฟะฮ์อัลมะฮ์ดีมีทาสหญิงอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งระหว่างพวกนางนั้นมีบางคนที่แขวนไม้กางเขนตามที่มิกกล่าวไว้ว่า ท่านเคาะลีฟะฮ์อัลมะฮ์ดีได้ซื้อทาสหญิงคนหนึ่งที่มีชื่อว่า มัคนูนด้วยราคามากถึง 1,000 ดิรฮัม (al-Asfahāniy, 1928 : 10/162)

ในหนังสืออัลอะฆอนียได้อิงเรื่องราวของทาสหญิงนั้นว่า พวกนางที่อาศัยอยู่ในบ้านของผู้มีฐานะดีและอาศัยอยู่ในบ้านค้าทาสนั้น โดยที่มิกกลุ่มบรรดานักกวีได้มาเยือนที่นั่น จนกระทั่งทำให้พวกนางดังกล่าวเกิดหลงรักพวกเขา ซึ่งทำให้กลุ่มนักกวีจะเลิกกราบไม่ได้ ส่วนบางกลุ่มของนักกวีนั้นก็ได้ปฏิเสธและพยายามต่อต้านการหลงรักทาส แต่อย่างไรก็ตามพวกเขาก็ไปหาและเยือนพวกนางทุกยามเช้าและเย็นจนกระทั่งบ้านค้าทาสนั้นกลายเป็นสถานที่การแสดงโชว์สิ่งสวยงาม ซึ่งเป็นการแสดงตลอดทั้งกลางวันและกลางคืนที่บรรดาชนวัยรุ่นจากพวกนักกวีและคนอื่น ๆ ได้หลงเสน่ห์ต่อความสวยงามของพวกนางตามที่นักกวีท่านหนึ่งที่มีชื่อว่า อะบู คะลามะฮ์ได้ประพันธ์ :

" فَالشَّعْرُ أَعْرَبُهُ وَكُنْ نَحَّاسًا " " إِنْ كُنْتَ تَبْغَى الْعَيْشَ حُلُوءًا صَافِيًا "
 " يُحْدِثُنْ كُلَّ عَيْشَةٍ أَعْرَاسًا " " نَلِ الطَّرَائِفَ مِنْ ظُرَافِ مُحَمَّدٍ "

⁷² ท่านเคาะลีฟะฮ์อัลมันซูร์ เป็นเคาะลีฟะฮ์ที่ถือกำเนิดมาจากมารดาที่เป็นทาสที่มาจากอบิสสินีเย

⁷³ ท่านเคาะลีฟะฮ์อัลฮาคีม เป็นเคาะลีฟะฮ์ที่กำเนิดมาจากมารดาที่เป็นทาสที่มาจาก โรมัน

⁷⁴ ท่านเคาะลีฟะฮ์ ฮารูน อรรอซิดก็เดียวกันกับท่านเคาะลีฟะฮ์ อัลฮาคีม

ความว่า : “ หากเจ้าประสงค์จะมีชีวิตที่ชื่นหวาน จงห่างไกลกลอนรักและจงเป็น
เจ้านายผู้ค้าทาสเถิด แน่นอนเจ้าจะได้รับหายากจากสิ่งสวยงามที่เผชิญหน้าของ
พวกนางที่พุดถึงชีวิตการสมรส ” (al-Aṣṣfahāniy,1928 : 10/250)

อย่างเช่นนี้ทาสส่วนมากนั้นมีประสบการณ์และมีความรู้ด้านศิลปะการพูดที่
อ่อนหวานซาบซึ้งซึ้งเข้าไปในทรวงอกของนักกวีและคนอื่นๆ นอกไปกว่านี้ ทาสบางคนนั้นมีความ
ชำนาญในการแต่งบทกวีและการเดินลีลามิเสนส์ เช่น ทาสที่มีชื่อเสียง คือ อันน้านและสัคนุน
(Ibn al-M‘utaz,1928 : 422)

สำหรับการบันเทิงในสังคมของอัลบัศเราะฮฺ โดยเฉพาะเพลงเป็นที่ชื่นชอบและ
สนใจประหนึ่งว่าเพลงนั้น คือ ความปราถนาสูงในชีวิต เป็นที่รู้จักกันว่าเพลงได้นำมาแคว้นหิญาซ
ยุคปลายของราชวงศ์อุมัยยะฮฺ ซึ่งท่านอิบนุ รอมิน ซึ่งเป็นหนึ่งในบรรดาผู้สนใจการบันเทิงได้พา
นักร้องหญิงมาจากที่นั่นและสร้างเวทีกว้างใหญ่ที่ผู้ชื่นชอบความบันเทิงนั้นได้เดินทางไปยังที่นั่น
(al-Aṣṣfahāniy,1928 : 10/364) จนกระทั่งการบันเทิงในเมืองอัลบัศเราะฮฺได้สืบสานตลอด
เรื่อยมาถึงสมัยยุคสืบะวัยฮฺ เวทีการบันเทิงได้ขยายกว้างขึ้น บรรดานักร้องทั้งหญิงและชายจากทุก
มุมแห่งได้ไปรวมตัวอยู่ที่นั่นเพื่อจะขับร้องและรอรับทรัพย์สินมากมายที่จะให้พวกเขาด้กตวง
ดังนั้น คนแรกที่ได้มอบทรัพย์สินให้แก่นักร้องจากบรรดาเคาะลีฟะฮฺ คือ อัลมะฮฺอูดีย์ หลังจากนั้นก็
อัลฮาดิ์และฮารูน อัรรอซิดก็ได้ปฏิบัติตามจนกระทั่งบรรดานักร้องนั้นมีหลายระดับและชนชั้น
ซึ่งบางคนก็จัดเป็นนักร้องอมตะแห่งการร้องเพลง

นักร้องที่อยู่ในระดับดีมีชื่อเสียงและโดดเด่นอย่างเช่น ท่าน อิบรอฮีม อัล โม
ศุลีย์⁷⁵ อิบนุ ญามิอู⁷⁶ และมะคอริก⁷⁷ ซึ่งพวกเขาได้รับรางวัลมากมาย

ในตำราอัลอะฆอนีย์ได้รายงานว่ ท่านเคาะลีฟะฮฺ อัลมะฮฺอูดีย์รู้สึกเบิกบานใจใน
การฟังเสียงร้องเพลงของอิบนุ ญามิอูและท่านได้มอบรางวัลแก่เขา 30,000 ดินาร์ ซึ่งเป็นเคาะลีฟะฮฺ
ท่านแรกที่ได้มอบรางวัลให้แก่นักร้อง

ท่านอะบู อัลอัคตาฮิยะฮฺได้ฟังเสียงร้องเพลงของมะคอริกและท่านได้รำพึงชมต่อ
เขาว่า :

” يَا دَوَاءَ الْمَجَانِينِ لَقَدْ رَفَعْتُ حَتَّى كِدْتُ أَحْسُوكَ، فَلَوْ كَانَ الْغِنَاءُ طَعَامًا لَكَانَ
غِنَاؤُكَ أَدْمًا، وَلَوْ كَانَ شَرَابًا لَكَانَ مَاءَ الْحَيَاةِ ”

⁷⁵ อัล โมศุลีย์ อ้างถึงเมืองโมซูลในอิรัก ท่านอิบรอฮีมเป็นนักร้องที่ยอดเยี่ยม ซึ่งเป็นนักร้องที่อมตะ อยู่ระดับหนึ่ง
จากนักร้องอีก 900 คน

⁷⁶ อิบนุ ญามิอู เป็นนักร้องที่ยอดเยี่ยมของเคาะลีฟะฮฺ ฮารูน อัรรอซิด ซึ่งได้เปรียบเทียบกับท่านนั้นเสมือนน้ำผึ้ง

⁷⁷ เสียงและเนื้อเพลงของท่านนั้น ผู้ฟังเกิดรู้สึกซาบซึ้ง จนกระทั่งน้ำตาไหลออกมา

ความว่า : “ โอ้ ยารักษาบรรดาผู้บังเหียงใจ แท้จริงเจ้านั้น อ่อนหวานจนฉันเกือบมีความรู้สึกต่อเจ้า หากเพลงนั้น เสมือนอาการกิน เน่นอน เพลงของเจ้านั้น คือน้ำแห่งชีวิต ” (al-Aṣḥānīy, 1108 : 21/47)

นักร้องที่มีเสียงไพเราะและเสียงดี สามารถขับขานเพลงและฐานะการบังเหียงของตนเองได้ดีขึ้น โดยเฉพาะนักร้องที่เป็นทาส ซึ่งเป็นที่ชื่นชอบของบรรดาท่านผู้ชม จนกระทั่งราคาค่าตัวของพวกเขานั้นแพงขึ้น เมื่อทาสมีราคาแพงขึ้น เจ้านายพวกเขาก็ได้ทำการสอนศิลปะการร้องเพลงให้แก่พวกเขาจนกระทั่งบั้นปลายนั้น เจ้านายได้รับกำไรมหาศาล กระนั้นผู้คนในสังคมอัลบัสเราะฮฺได้เปิดเผยความคิดที่จะเป็นเจ้านายทาส เพื่อให้ทาสมาเล่นสนุกที่บ้าน และผู้ใดที่ไม่สามารถที่จะเป็นเจ้านายได้ก็สามารถเช่าทาสได้ เพื่อให้มานั่งร้องเพลงที่บ้านหนึ่ง หรือ สองสามคนติดต่อกัน เช่นนี้แหละทาสในสังคมอัลบัสเราะฮฺ จึงเป็นแนวทางที่ทำให้เกิดสังคมมีฐานะและอ่อนโยน

ชีวิตการบังเหียงได้สืบทอดมาจากสังคมซาซานิยะฮฺ (ซาซานิด) เป็นกลุ่มชาวเปอร์เซีย ซึ่งผู้มีชัยในสงครามและผู้เข้าร่วมกับพวกเขาจะเปิดเผยการบังเหียงยึดเยื้อชนแก้ว คิมสุรา จนกระทั่งมันมาและคิดสุรา ถึงแม้ว่าอัลกุรอาน ได้ห้ามปรามและสนับสนุนห่างไกลจากสิ่งดังกล่าวตามที่อัลลอฮฺได้ตรัสไว้ว่า :

﴿يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِنَّمَا الْحَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَمُ
رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تَفْلِحُونَ ﴿٩٠﴾ إِنَّمَا
يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْحَمْرِ
وَالْمَيْسِرِ وَيُضِدَّكُمْ عَن ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ فَهَلْ أَنتُمْ مُنْتَهُونَ ﴿٩١﴾﴾

(المائدة : ٩٠ - ٩١)

ความว่า : “ โอ้ ผู้ศรัทธาทั้งหลาย แท้จริงสุราและการพนันและแท่นหินสำหรับเชือดสัตว์บูชาญและการเล่นเสี่ยงตัวนั้น เป็นสิ่งโสम्मอันเกิดจากกระทำของชัยฏอน ดังนั้นพวกเจ้าจงห่างไกลมันเสีย เพื่อว่าพวกเจ้าจะได้รับความสำเร็จ แท้จริงชัยฏอนเพียงต้องการที่จะให้เกิดการเป็นศัตรูกันและการเกลียดชังกันระหว่างพวกเจ้าในสุราและการพนันเท่านั้น แม้มันจะหันเหพวกเจ้า

ออกจากการรำลึกถึงอัลลอฮฺลากัรละหมาด แล้วพวกเขาจะขุด
ไหม ”

(อัลมาอิดะฮฺ : 90-91)

นักวินิจฉัยกฎหมายบางคนในเมืองอัลบัสเราะฮฺได้นิฉัยว่า สุราบางชนิด
อนุญาตให้ดื่มได้ เช่น ไวน์ที่ทำมาจากองุ่น อินทผลัม น้ำผึ้ง ข้าวสาลีและมะเดื่อ (Ahmad
Amīn,1973 : 1/119) จนกระทั่งท่านเคาะลีฟะฮฺของได้ดื่มและช่วยวนกับไวน์ ซึ่งเคาะลีฟะฮฺท่าน
แรกที่ได้ช่วยวนกับไวน์นั้น คือ ท่านเคาะลีฟะฮฺ ฮาดิษ และท่านเคาะลีฟะฮฺ ฮารุน อรรอซิด ซึ่งทำให้
สังคมเกิดการดื่มสุราและช่วยวนตามท่านทั้งสอง (al-Jahshiyāriy,1938 : 144) แต่การดื่มสุรา
ของพวกเขาไม่ถึงขนาดมีนเมา เว้นแต่ท่าน เคาะลีฟะฮฺ อัลอามีน ซึ่งท่านได้ละเมิดในการดื่มสุรา
จนกระทั่งมีนเมา (al-Ṭabariy,1960 : 6/329)

อิบนุ อัลมุอฺตซฺได้กล่าวว่า :

" أَنَّهُ إِصْطَبَخَ بِهَا يَوْمًا مَعَ أَبِي نُوَّاسٍ وَطَائِفَةٍ مِنْ نَدَمَائِهِ : ((فَأَتَى بِالشَّرَابِ كَأَنَّهُ الرَّعْفَرَانُ
أَصْفَى مِنْ وَصَالِ العُشُوقِ وَأَطْيَبُ رِيحًا مِنْ نَسِيمِ المَحْجُوبِ وَقَامَ سُقَاةَ كَالْبُدُورِ بِكُؤُوسٍ
فَطَافُوا عَلَيْهِمْ، وَضَرَبَتِ المُعَنِّيَاتُ خَلْفَ السَّنَائِرِ بِمَآهَرٍ فَشَرِبُوا مَعَهُ مِنْ صَدْرِ نَهَارِهِمْ
إِلَى أَحْرِهِ)) "

ความว่า : “ ท่าน ได้ดื่มรวดเดียวในวันหนึ่งพร้อมกับอะบิโนวาสและกับกลุ่มบรรดา
ผู้ติดสุราและได้มีการนำเครื่องดื่มมาซึ่งคล้ายกับน้ำเชื่อมเหลืองที่สะอาดยิ่งและม
กลิ่น หอมยิ่งกว่าสายลมแห่งรัก และบรรดาหญิงผู้รินสุราเหมือนพระจันทร์เต็ม
ดวงและดวงดาวที่ได้บริการสุราด้วยแก้วและพวกนางได้หมุนรอบพวกเขาและ
นักร้องหญิงได้ตีกลองหลังม่านและพวกเขาได้ดื่มสุราพร้อมท่านตั้งแต่เริ่มรุ่งอรุณ
จนกระทั่ง มืด ” (Shawqy Dayf,n.d. : 2/66)

บ้านเรือนของผู้ชอบบันเทิงบางหลังนั้น ได้เปลี่ยนเป็นร้านสุรา เพื่อผู้ชมจากบรรดา
นักกวีและคนอื่นๆ ได้มาบันเทิงใจด้วยการดื่มสุรา ฟังเพลง ตีกลองและเต้นรำทุกยามเย็น โดยเฉพาะ
บ้านของบะซารุแห่งเมืองอัลบัสเราะฮฺ ซึ่งนักกวีและผู้ฟังได้มานั่งดื่มสุรา ฟังเพลงจากทาสพร้อมกับ
มีการตีกลองและเต้นรำกันที่นั่น วันหนึ่งในหนึ่งปีนั้น มีวันสำคัญสำหรับผู้บันเทิงใจ ซึ่งพวกเขาได้
ออกไปนั่งเล่น รื่นเริง ดื่มชม ร้องเพลงและอื่นๆทำให้เกิดมีความสุขกับชีวิต โดยเฉพาะวันเทศกาล
อิสลาม เทศกาลเปอร์เซียและเทศกาลคริสต์มีการจัดงานเทศกาลเฉลิมฉลองอย่างมีความสุขรื่นเริง

โดยไม่คิดถึงในสิ่งที่อิสลามอนุมัติ หรือไม่อนุมัติ จึงเป็นเหตุที่ทำให้เกิดมีมารยาทที่ไม่ดีในสังคม แต่อย่างไรก็ตามชีวิตกับการบันเทิงนั้นไม่ได้เป็นอิทธิพลที่สะท้อนถึงสังคมอัลบัศเราะฮ์โดยทั่วไป เพียงแต่เป็นอิทธิพลต่อกลุ่มพวกทาส นักร้องเพลง นักกวีและผู้ที่ได้รับอิทธิพลจากเชื้อชาติเกิดเท่านั้น ส่วนกลุ่มอุละมาฮ์ หรือ ประชาชนทั่วไปไม่ได้สนใจสิ่งเหล่านี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้เคารพภักดีต่ออัลลอฮ์ในกลุ่มอุละมาฮ์ยังคงอาศัยห้ามปรามและตักเตือนตามระเบียบและระบบการบริหารของเมืองอัลบัศเราะฮ์

2.9.1.2 การเป็นประชานิยมและพวกอ็ชชะนาดิเกาะฮ์

อิสลามได้เรียกร้องขังเข้มแข็งให้ปลงล้างการยึดเป็นพรรคพวก หรือ เอนเอียงแบ่งแยกตามเผ่า ตามเชื้อชาติ อิสลามเรียกร้องให้มุสลิมทุกคนสามัคคีกันโดยไม่ยึดติดกับเผ่าพันธุ์ ประชาชาติอิสลามนั้น คือ ประชาชาติหนึ่งเดียวที่มีความเท่าเทียมในการรับสิทธิ โดยที่ไม่แบ่งชนชั้นกัน ไม่มีชนชั้นต่ำและชนชั้นสูง นอกจากความยำเกรงต่ออัลลอฮ์และการเคารพภักดีต่อพระองค์เท่านั้น อัลลอฮ์ตรัสว่า :

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا
وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا ۚ إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ
خَبِيرٌ﴾

(الحجرات : 13)

ความว่า : “ โอ้ มนุษย์ชาติทั้งหลาย แท้จริงเราได้สร้างพวกเจ้าจากเพศชายและหญิงและเราได้ให้พวกเจ้าแยกเป็นเผ่า และตระกูลเพื่อจะารู้จักกัน แท้จริงผู้ที่มีเกียรติยิ่งในหมู่พวกเจ้า ณ ที่อัลลอฮ์นั้น คือ ผู้ที่มีความยำเกรงยิ่ง ”

(อัลหุญรอต : 13)

ท่านเราะสูล ﷺ ได้กล่าวไว้ในวันเทศกาลอัญจ้อลวะดาว่า :

((يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ رَبَّكُمْ وَاحِدٌ وَإِنَّ أَبَائَكُمْ وَاحِدٌ، كُلُّكُمْ لِآدَمَ وَآدَمٌ
مِنْ تُرَابٍ أَكْرَمُكُمْ عِنْدَ أَنْفُسِكُمْ، وَلَيْسَ لِعَرَبِيٍّ عَلَيَّ عَحْمِي فَضْلٌ إِلَّا
((التَّقْوَى

(البیهقی، ۱۴۱۰ : ۱۱ / ۱۳۰)

ความว่า : “ โอ้ มนุษย์ชาติทั้งหลาย แท้จริงผู้ทรงอภิบาลของสู่เจ้า
นั้น คือ อัลลอฮฺพระองค์แห่งเอกะ และแท้จริงบิดาของสู่เจ้า คือ
มาจากบิดาท่านหนึ่ง สู่เจ้าทั้งหลายเกิดมาจากอาดัมและอาดัมถูก
สร้างมาจากดิน บรรดาที่เกียรติยิ่งในหมู่สู่เจ้า คือ ผู้ที่ยิ่งเกรงกลัว
ในหมู่สู่เจ้า และสำหรับคนอาหรับนั้น ไม่มีความประเสริฐใดต่อ
ชาวต่างชาติ เว้นแต่ความประเสริฐนั้น คือ การศรัทธาท่านนั้น ”

(al-Baihaqi, 1410 : 11/130)

อายะฮฺและหะดีษที่ได้กล่าวไว้นี้บ่งสะท้อนตัวอย่างที่สูงทรงตามความต้องการของ
อิสลามถึงภราดรภาพแห่งการเป็นอยู่ยังมีความสามัคคี โดยไม่มีการแบ่งแยกเป็นประชานิยม เป็น
เผ่าชน หรือ พรรคพวกถึงแม้ว่า เผ่านั้นจะเป็นเผ่าอาหรับ หรือ ชาวต่างชาติก็ตาม แต่สิ่งเหล่านี้กลับ
เป็นที่น่าเสียดาย เพราะการแบ่งแยกและการลำเอียงเป็นพรรคพวก เป็นเผ่ากลุ่มย่อมได้เกิดขึ้น
ใหม่หลังจากเกิดสงครามศัฟฟิน ตลอดถึงสมัยราชวงศ์อุมัยยะฮฺ โดยมีการแตกแยกในหมู่บรรดา
อาหรับและมีการไม่เป็นธรรมในการจัดเก็บภาษีของรัฐบาลระหว่างทาสกับชาวอาหรับ ซึ่งสาเหตุ
มาจากการสัมพันธ์ไมตรีที่ไม่ดีต่อกลุ่มทาสจึงทำให้พวกทาสนั้นเกิดความรู้สึกเกลียดชังต่อชาว
อาหรับ หรือต่อรัฐบาล พวกเขาบางคนได้เข้าร่วมกับกลุ่มชีอะฮฺและกลุ่มอัลเคาะวาริคและร่วม
ต่อต้านรัฐบาล ดังแก่น้ำต่อต้านรัฐบาลนั้น นำโดยยะซาร์ อันนะสาลีย์ที่ได้ไอ้อวดต่อชาวอาหรับ
กับความเจริญของประชาชาติเปอร์เซียและความเจริญของกษัตริย์ของชาวซาซานิด
(al-Aṣṣfahāniy, 1928 : 4/410)

ความรู้สึกคัดค้านของทาสต่อรัฐนั้น ได้เก็บกอดไว้ในใจ จนถึงพวกเขาได้ร่วมมือ
กับอะบู สุลิม ซึ่งเป็นนักเผยแผร์แห่งราชวงศ์อับบาสิยะฮฺร่วมสนับสนุนต่อต้านรัฐมะอาวียะฮฺ
เพื่อให้ราชวงศ์อับบาสิยะฮฺได้ครองต่อและต่อต้านให้รัฐของอาหรับล้มสลายไปและให้การครอง
รัฐ นั้นเป็นของชาวเปอร์เซีย จนกระทั่งพวกเขาสามารถขึ้นเป็นผู้บังคับบัญชาและเป็นราชวลาของ
อับบาสิยะฮฺ โดยเฉพาะหลังจากเกิดวิกฤตการปกครองในเมืองอัลบะรอมีกะฮฺสมัยท่านเคาะลีฟะฮฺ
ฮารูน อัรรอชีด(al-Aṣṣfahāniy, 1928 : 4/410)

หลังจากชาวเปอร์เซียได้ครองตำแหน่งสูงในรัฐอับบาซียะฮ์ เกิดเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดลำเอียงถึงชาติเปอร์เซีย คือ ลำเอียงที่เกิดจากภาคภูมิใจของพวกเขาต่อชาวอาหรับที่นำความเจริญจากพวกเขา ดังที่ชาวอาหรับนั้นมาจากชนบทที่อาศัยชีวิตที่ยากลำบาก แต่ส่วนหนึ่งในหมู่พวกเขามีจุดยืนต่อการเป็นภราดรภาพระหว่างอาหรับกับชนชาติอื่นตามคำสั่งสอนของอิสลามว่า ชาวอาหรับและชาวเปอร์เซียไม่มีความประเสริฐอื่นใด เว้นแต่ความประเสริฐนั้น คือ ย่อมมาจากการดีกว่าเท่านั้นและมนุษย์ทุกคนมีความเท่าเทียมกัน ทุกคนถูกสร้างมาจากดินและกลับสู่ดิน ดังนั้นกลุ่มบางกลุ่มที่อยู่รอบๆข้างผู้ที่มีความคิดที่เที่ยงธรรมนั้น ได้ละเมิดต่อความเท่าเทียมระหว่างอาหรับกับชาวต่างชาติ ซึ่งเห็นว่า ชาวต่างชาตินั้นดีกว่าชาวอาหรับ ชนเหล่านี้มาจากกลุ่มต่างๆ เช่น กลุ่มนักการเมืองที่ต้องการให้ผู้ครองเมืองนั้นไม่ใช่อาหรับ กลุ่มชาตินิยมที่โกรธแค้นต่อคนอาหรับที่ยึดบ้านเมืองของพวกเขา กลุ่มผู้บันเทิงใจที่ชื่นชอบประเพณีชาวต่างชาติในการดื่มสุรา บันเทิงรื่นเริงกับชีวิตและกลุ่มที่มีความรุนแรงจากชาวอาหรับแห่งอัชชะนคะเกาะฮ์ที่รู้สึกเกลียดชังต่ออิสลาม

ท่านอัลญาหิซกล่าวว่า :

" إِنَّ عَامَّةَ إِزْتَابَ بِالْإِسْلَامِ إِنَّمَا أَوَّلُ ذَلِكَ رَأْيُ الشُّعُوبِيَّةِ وَالتَّمَادَى فِيهِ وَطَوَّلُ الجَدَلِ الْمُؤَدِّي إِلَى الضَّلَالِ، فَإِذَا أَبْغَضَ شَيْئًا أَبْغَضَ أَهْلَهُ وَإِنْ أَبْغَضَ تِلْكَ اللَّغَّةَ أَبْغَضَ تِلْكَ الجُزْيَرَةَ، فَلَا تَزَالُ الحَالَاتُ تَنْتَقِلُ بِهِ حَتَّى يَنْسَلِخَ مِنَ الإِسْلَامِ، إِذَا كَانَتْ العَرَبُ هِيَ الَّتِي جَاءَتْ بِهِ، وَهِيَ السَّلْفُ وَالْقَدْوَةُ "

ความว่า : “ ผู้คนทั่วไปที่ได้แคลงใจต่ออิสลามนั้น แท้จริงสิ่งแรกเกิดจากความเห็นที่เป็นประชานิยม การคั่นร้นและการโต้เถียงมากที่นำไปหลงผิด เมื่อรังเกียจสิ่งหนึ่งในอิสลาม แน่นอนรังเกียจผู้นับถือ และหากรังเกียจต่อภาษา แน่นอนรังเกียจต่อคามสมุทธรณ์นั้น ดังนั้นความแคลงใจเกิดลำเอียงจนกระทั่งทิ้งความเชื่อต่ออิสลาม ดังที่ชาวอาหรับเป็นผู้นำมาก่อนและนำเป็นแบบอย่าง ”
(al-Jāhiz, 1960 : 7/220)

ส่วนกลุ่มอัชชะนาคะเกาะฮ์ได้ใส่ร้ายและดูถูกต่อชาวอาหรับโดยที่ดำเนินว่า พวกเขาอาหรับเป็นแค่เพียงคนชนบท เป็นผู้เลี้ยงแพะและเลี้ยงอูฐ เป็นบรรดาชนธรรมดาไม่มีกษัตริย์ ไม่มีความเจริญ ไม่มีบ้านเรือนและไม่มีประสบการณ์ความรู้ใดๆ ในอดีตของพวกเขาไม่มีกษัตริย์เหมือนกษัตริย์เปอร์เซีย ไม่มีกษัตริย์เหมือนรัฐจักรพรรคอาณาจักรโรมัน ไม่มีความเจริญเหมือนกับชาวเปอร์เซียและชาวโรมัน ไม่มีประสบการณ์ความรู้เหมือนกับชาวอินเดีย ชาวคัลเดียช ชาวกรีกและชาวโรมัน พวกเขาเพียงขับไล่มนุษย์กับเทศนา อาศัยพึ่งไม้เท้าในการชี้แนะและพึ่งข้างๆบาทหลวงเช่นเดียวกันพวกเขาขับไล่มนุษย์ด้วยดาบและความแข็งแกร่งกระด้างของพวกเขา

การแบ่งแยกเป็นสมาพรรคและเป็นกลุ่ม โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มอัสซนะดิเกาะฮุนั้น ท่านเคาะลีฟะฮ์ อัลมะฮฺดีได้ประกาศสงครามทั้งคาบและการวิภาษจากนักวิภาษที่อาศัยได้ถึงความสงสัยและความปลอมในความเชื่อของพวกเขาด้วยหลักฐานที่ชี้ขาดและกระจ่างแจ้ง จนกระทั่งหัวหน้าของพวกเขาหลายคนถูกฆ่าตาย ดังที่ท่านมุฮัมมัด เป็น สุไลมานข้าหลวงของเคาะลีฟะฮ์อัลมะฮฺดีได้ฆ่าหัวหน้าของกลุ่มอัสซนะดิเกาะฮุสองท่านมีชื่อว่า อับดุลการิม เป็น อะบีอัลเอาว์ญาจและฮัมมาด เป็น อัณรัด

ส่วนอับดุลการิม มีความเชื่อกับวิญญูณแห่งสังฆิต ซึ่งท่านได้อาชีวประวัติของมานิชนำเป็นแนวทางการเชิญชวนให้มนุษย์เกิดแคลงใจในหลักความเชื่อ (al-Khatib, 1422 : 349) ก่อนที่เขาจะถูกฆ่าตายนั้น เขาได้กล่าวว่า : “ ถึงแม้พวกเขาจะประหารชีวิตฉันก็ตาม แท้จริงฉันได้อุปโลกน์ลงในหะดีษของพวกเขาเข้ามาถึง 4,000 หะดีษ ซึ่งเป็นหะดีษที่ฉันได้อุปโลกน์และสร้างขึ้นมาจาก (al-‘Aālāwiy, n.d. : 1/128) ท่านเคาะลีฟะฮ์พยายามลบล้างกลุ่มนี้ตลอดถึงสมัยท่านเคาะลีฟะฮ์ ฮารูน อรรอซิดและสมัยท่านเคาะลีฟะฮ์ อัลมะฮฺดุน

2.9.1.3 กลุ่มสมณะ

สังคมอัลบัสเราะฮ์ไม่ได้ถือว่าเป็นสังคมที่คกกลุ่มอยู่ในกลุ่มอัสซนะดิเกาะฮุและกลุ่มประชานิยม หรือ กลุ่มบรรดาผู้ชอบบันเทิงใจโดยทั้งหมด เพราะกลุ่มเหล่านี้ เป็นกลุ่มประชาชนส่วนน้อยที่มาจากเปอร์เซีย ส่วนกลุ่มบรรดาผู้ชอบบันเทิงใจนั้น เว้นแต่เฉพาะผู้ที่ชอบรื่นเริงในชีวิตและผู้รอบข้างพวกเขาจากบรรดานักกวีและนักร้องดังที่ประชาชนโดยรวมนั้นไม่ค่อยจะรู้จักกลุ่มชนเหล่านี้มากนัก ตามที่ท่านอิบน์กุฎัยบะฮ์ได้กล่าวไว้ว่า : “ ถึงแม้ว่าในสังคมอัลบัสเราะฮ์มีการบันเทิงใจ มีร้านขายสุรา มีบ้านขายทาส แต่ในมัสยิดยังเต็มโตไปด้วยบรรดาผู้เคารพภักดี บรรดากลุ่มผู้ทำการสมณะ ซึ่งเป็นอุละมาอ์เป็นผู้ที่ยำเกรงและชอบธรรมอาศัยบูรณะทุกมุมแห่งตลอดถึงในมัสยิดมีกลุ่มผู้เผยแพร่ศาสนาอิสลามคอยเตือนสติ ให้ระลึกถึงอัลลอฮ์และระลึกถึงวันกียามะฮฺจนกระทั่งได้เข้าไปถึงในพระราชวงศ์ เพื่อตักเตือนเคาะลีฟะฮ์ เช่น อัมรฺ เป็น อุบัยดฺที่ได้ตักเตือนท่านเคาะลีฟะฮ์ อัลมันศูร ” (Ibn Qutaibay, 1930 : 2/337)

ท่านศอลิหฺ เป็น อับดุลญะลีลที่ได้ตักเตือนท่านเคาะลีฟะฮ์อัลมะฮฺดี และท่านอิบน์อัสมาทฺที่ได้ตักเตือนท่านเคาะลีฟะฮ์ฮารูน อรรอซิด โดยที่ท่านได้ตักเตือนว่า :

” اَللّٰمِنَا كُلّٰهَا قَلِيْلٌ وَالَّذِي بَقِيَ مِنْهَا فِي حَنْبِ الْمَاضِي قَلِيْلٌ، وَالَّذِي لَكَ مِنَ الْبَاقِي قَلِيْلٌ، وَ لَمْ يَبَقَ مِنْ قَلِيْلِكَ اِلَّا الْقَلِيْلُ ”

ความว่า : “ โลกทั้งโลกนั้น เป็นสิ่งเพียงเล็กน้อย และสิ่งที่หลงเหลืออยู่ในโลกนี้ ในอดีตนั้น ก็หลงเหลืออยู่เพียงเล็กน้อย และสิ่งที่หลงเหลืออยู่กับเจ้า ก็เพียงเป็นสิ่งเล็กน้อย และไม่หลงเหลือจากสิ่งเล็กน้อยของเจ้านั้น นอกจากเล็กน้อย ” (Ibn ‘Abd Rabbih,1950 : 3/158)

การดักเตือนนั้น ได้ผนวกกับเรื่องราวในอดีตเพื่อให้บทเรียนแก่ผู้ละเมิดทางศาสนา เช่น สหภาพเรื่องราวตะมิม อัคคะฮุรีย กะฮูญ อัลดะฮ์บารุสมัยของท่านเคาะลีฟะฮ์ที่สี่ ซึ่งสังคมได้ร่วมฟังเรื่องราวสั้นๆจากผู้ดักเตือนตามริมถนนอัลบัสเราะฮ์และที่สถานอื่นๆในแคว้นอิรัก

นักเล่าเรื่องมากมายอาศัยดักเตือนและผลัดให้สังคมได้เคารพภักดีและปฏิเสธทรัพย์สินสมบัติโลกนี้ ส่วนใหญ่บรรดาผู้ดักเตือนนั้น เป็นบรรดาผู้ที่มาจากกลุ่มผู้สมณะที่แพร่หลายไปทั่วเมือง ซึ่งพวกเขาใช้ชีวิตการสมณะอันบริสุทธิ์ใจ สำคัญและปลื้มชีวิตที่สนุกสุขใน โลกนี้ เพื่อรอผลตอบแทนจากอัลลอฮ์ในโลกหน้า

ดังนั้นการอยู่แบบสมณะในอัลบัสเราะฮ์ได้เพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก จนกระทั่งเกิดมีหลายกลุ่มผู้สมณะที่ไม่ถูกต้องตามหลักศาสนาที่ยึดมั่นความคิดที่หลงผิด อย่างเช่น การสมณะแบบการเป็นโสดโดยที่ไม่แต่งงานและการขอมทาน เช่นเดียวกับกลุ่มผู้สมณะที่ปรากฏเห็นในสังคม คือกลุ่มสมณะจากคริสต์ พุทธศาสนาที่มาจากอินเดีย เช่น อัชชะนาดิเคาะฮ์ รัฐจึงจำเป็นต้องต่อต้านกลุ่มสมณะดังกล่าวที่ออกนอกกริดที่อาศัยขอทานจากมวลมนุษย

2.9.2 เศรษฐกิจ

ในยุคสมัยสืบะวัยฮ์ เมืองอัลบัสเราะฮ์ เป็นเมืองที่รู้จักกันมาก่อนหน้านี้ว่า อัลบัสเราะฮ์ คือ เมืองที่ชาวมุสลิมได้ทำการบุกเบิกตั้งแต่สมัยท่านเคาะลีฟะฮ์ ฮุมรฺ เป็น อัลคอกฎ็อบ ซึ่งท่านได้ทำการวางแผนและสร้างเมืองด้วยการเชิญชวนชาวอาหรับชนบทมาร่วมตั้งถิ่นอาศัยอยู่ที่นั่น และอัลบัสเราะฮ์ เป็นเมืองที่มีลักษณะกว้างใหญ่ เมืองที่มีความอุดมสมบูรณ์ ประกอบด้วยพืชพันธุ์นานาชนิด มีสภาพพื้นดินที่ดี มีแม่น้ำกว้างใหญ่ โดยเฉพาะแม่น้ำที่มีชื่อเสียงในประวัติศาสตร์ว่า แม่น้ำยูเฟรติสและแม่น้ำไทกริส ตามพื้นที่ฝั่งแม่น้ำมีต้นไม้ร่มรื่นและให้ร่มเงา มีสวนผลกล้าว ยาวถึง 70 ว่าไมล์ ในเมืองมีอาคารบ้านเรือนอย่างหนาแน่น มีมัสยิดมากมายหลายแห่ง มีโรงงานอุตสาหกรรม มีแหล่งคลังสินค้า ประชากรที่อาศัยอยู่มีเป็นจำนวนมากถึง 160,000 กว่าคน มีทั้งชาวอาหรับและชาวต่างชาติ มีอุลมะฮ์อุประจำอยู่ในแต่ละมัสยิดหลายคน โดยเฉพาะมัสยิดกลางนั้น มีอะละมาฮ์ที่มีชื่อเสียงและมีความสามารถประจำที่ทำการสอนและให้ความรู้แก่ผู้คน เช่น ท่านอัลเคาะลีล เป็น อะห์มัด อัลฟะรอฮิดีย ท่านสืบะวัยฮ์ และท่านหะสัน อัลบัสรีเป็นตนในเมือง

อัลบัสเราะฮ์ยังมีผู้คนที่เชี่ยวชาญในสาขาวิชาต่างๆ เช่น นักวินิจฉัยกฎหมาย นักปฏิบัติธรรมนัก
ธุรกิจและนักอื่นๆ อีกมากมาย

การสัญจรของผู้อยู่อาศัยและถนนหนทางสะดวกมาก โดยเฉพาะการเดินทางล่อง
ได้นั้นไม่จำเป็นต้องขี่ม้า เพราะมีความสะดวกในการเดินทางๆน้ำด้วยการพายเรือเล็กๆเทียบฝั่งแม่น้ำ

ด้วยเหตุสำคัญทางภูมิศาสตร์ทำให้เมืองอัลบัสเราะฮ์เป็นศูนย์กลางเคลื่อนไหวทาง
เศรษฐกิจ ส่วนด้านการบริหารและด้านการศึกษา นั้น ซึ่งหลังจากศูนย์การบริหาร การปกครองได้
ย้ายจากเมือง คามัสกัด และมาตั้งศูนย์การบริหารที่เมืองแบกแดด เมืองอัลบัสเราะฮ์จึงเป็นจุด
ศูนย์กลางของเศรษฐกิจแห่งหนึ่ง ซึ่งมีท่าเรือเป็นหลักในการทำธุรกิจแลกเปลี่ยนสินค้าและเป็น
เมืองที่สร้างรายได้หลักของประเทศที่สามารถนำมาเป็นงบประมาณจัดการและงบประมาณดังที่ท่าน
สุไลมาน เบน อะลี⁷⁸ ข้าหลวงเมืองอัลบัสเราะฮ์ได้ให้ความสำคัญต่ออัลบัสเราะฮ์โดยกล่าวว่า :

" الْعِرَاقُ عَيْنُ الدُّنْيَا، وَالْبَصْرَةُ عَيْنُ الْعِرَاقِ "

ความว่า : “ แคว้นอิรัก คือ ขุมทรัพย์แก่โลก และเมืองอัลบัสเราะฮ์ คือ ขุมทรัพย์
ของแคว้นอิรัก ” (al-Jāhiz, 1979 : 164)

ทะเล นับเป็นเส้นทางการค้าที่สำคัญอย่างยิ่งของเมืองอัลบัสเราะฮ์ โดยเฉพาะ
เส้นทางการค้าสู่ประเทศอินเดีย จีนและสู่ทิศตะวันออกของทวีแอฟริกา ท่านอิบนุ คอรันษะฮ์⁷⁹
กล่าวว่า “ เส้นทางทะเลนั้น เป็นสาเหตุสำคัญสาเหตุหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาการทางอารยะ
ธรรมอาหรับและมีบทบาทสำคัญในคานการทำการธุรกิจ โดยเฉพาะการนำสินค้ามาจากอินเดีย จีน ตุรกี
อบิสติเนียมาเก็บในคลังสินค้าไว้ที่อัลบัสเราะฮ์และทำการส่งต่อไปยังเมืองแบกแดด ซึ่งเป็นเมือง
หลวงและเป็นศูนย์กลางของการปกครองและหลังจากนั้นก็จัดส่งต่อไปที่เมืองหรือแคว้นอื่นๆ ”
(Ibn Rustah, 1891 : 185)

ท่านอิบนุ อัลฟะกีฮ์กล่าวว่า : “ ชาวเมืองอัลบัสเราะฮ์ได้เล่าถึงสภาพเศรษฐกิจที่
เจริญรุ่งเรืองของเมืองอัลบัสเราะฮ์ไว้ว่า ในเมืองอัลบัสเราะฮ์เต็มไปด้วยนักการค้าขายจากอินเดีย

⁷⁸ ท่าน คือ อะนู ญะฮ์ฟีร์ เบน สุไลมาน เบน อะลี เบน อับดุลลอฮ์ เบน อัลอับบาส บุตรของลูกพี่ลูกน้องของอะนู
อัลอับบาสและอะนู ญะฮ์ฟีร์ อัลมันซูร์ ท่านเป็นข้าหลวงเมืองอัลมะดีนะฮ์ปี ฮ.ศ. 146 และเป็นข้าหลวงเมือง
อัลบัสเราะฮ์ ปี ฮ.ศ. 117 (Ibn Qutaibah, 1930 : 164)

⁷⁹ ท่าน คือ อะนู อัลกอฮิม อูบัยดุลลอฮ์ (Ibn Khardādhbah, 1889 : 59)

จากกัรมาน⁸⁰ และจากเมืองมักรอน⁸¹ ซึ่งมีหน้าที่การงาน มีทรัพย์สินและบ้านเรือนใหญ่โต ” (al-Khatīb,1422 : 96)

มีรายงานว่า ชาวเมืองที่เดินทางไปไกลที่สุดในการค้าขาย คือ ชาวเมืองอัลบัสเราะฮฺ จนกระทั่งเป็นที่รู้จักกันว่า เมืองอัลบัสเราะฮฺ เป็นแหล่งรวมสินค้าและเป็นศูนย์กลางการค้าของโลก อิสลาม (al-Y‘aqūbiy,1883 : 323)

มีชายท่านหนึ่งได้เดินทางไปเยือนเมืองอัลบัสเราะฮฺและท่านถูกถามถึงเมืองอัลบัสเราะฮฺว่าเป็นอย่างไร ? ท่านตอบว่า เมืองอัลบัสเราะฮฺ คือ เมืองของอัลลอฮฺที่ทำให้มีความประเสริฐมากที่สุดสำหรับบรรดาผู้ที่หิวโหย ผู้ถูกเนรเทศและผู้ที่ยากไร้ ซึ่งควรจะไปอาศัยอยู่ที่นั่น (al-Dainūriy,1974 : 2/221)

คั้งนั้นเศรษฐกิจเมืองอัลบัสเราะฮฺไม่ได้จำกัดเฉพาะการค้าขายเท่านั้น แต่ได้มีการทำเกษตรและมีโรงงานอุตสาหกรรมตามที่มีรายงานจากท่านเคาะลีฟะฮฺ ฮารูน อรรอซิดได้กล่าวแถลง ว่า : “ เราพบว่าในเมืองอัลบัสเราะฮฺนั้น มีทรัพย์สินที่เป็นทอง เป็นเงินตราและต้นอินทผลัดัม ซึ่งถือว่าเป็นรายได้อันมหาศาลแก่ชาวเมือง ซึ่งอินทผลัดัมนั้นมีหลากหลายชนิดนับไม่ถ้วน ” (al-Qazwīniy,1969 : 312) ชาวเมืองอัลบัสเราะฮฺได้นับชนิดของอินทผลัดัมนั้นมีประมาณ 360 กว่าชนิด (Ibn al-Faqīh,1885 : 253)

อัลสะอูดีตานีย์ได้เล่าถึงลักษณะอินทผลัดัมของเมืองอัลบัสเราะฮฺว่า : “ อินทผลัดัมอัลบัสเราะฮฺมีค่ามากกว่าอินทผลัดัมของเมืองอื่นหลายๆเท่า ” (al-Sajistāniy,1995 : 128) ลูกอินทผลัดัมของเมืองอัลบัสเราะฮฺ ถือเป็นอินทผลัดัมที่ดีมีเกรดสูงของโลก จึงทำให้ชาวอัลบัสเราะฮฺสามารถแปรรูปอินทผลัดัมของตนและส่งไปขายในประเทศต่างๆ (al-Maqdisiy,1906 : 128)

สภาพเศรษฐกิจที่ดี สินค้าที่มีคุณภาพ ราคาพอเหมาะก็จะเป็นที่นิยมของผู้คนทำให้สภาพการเป็นอยู่ของผู้คนเกิดความสะดวกสบายมากขึ้น เช่นเดียวกันสภาพการอุตสาหกรรม การว่าจ้างงานมีความคล่องสร้างงานและรายได้แก่ผู้คนทำให้ความเป็นอยู่ของผู้คนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ถนนหนทางและการเดินทางมีความสะดวก การไปมาหาสู่กัน เป็นไปอย่างง่าย ทำให้มีการส่งสินค้าต่างๆเข้ามาอย่างมากมาย โดยเฉพาะผ้าไหมและผ้าขนสัตว์ที่มีการนำเข้าไปในเมืองอัลบัสเราะฮฺ ด้วยเหตุนี้ทำให้เมืองอัลบัสเราะฮฺเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจและเขตอุตสาหกรรมในภูมิภาคที่ใหญ่และสำคัญยิ่งเกิดตลาดและศูนย์การค้าต่างๆ เช่น ตลาดอัลมรับัต (المربط) ตลาดบาบิล (باب) ตลาดอัลกะบิร (الكبير) และตลาดอัลกะลาอ (الكلا) ซึ่งเป็นศูนย์กลางการค้าขายของชนเผ่าต่างๆ ทั้งเผ่าอาหรับและ

⁸⁰ กัรมาน นับปัจจุบัน คือ เป็นจังหวัดหนึ่งของอิหร่านตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งมีประชากรอาศัยอยู่มากถึง 2,000,000 คน ซึ่งเป็นจังหวัดที่กว้างใหญ่ลำดับที่สองของอิหร่านและเมืองกัรมานมีความกว้างโดยประมาณ 181,714 กิโลเมตร

⁸¹ มักรอน ตั้งอยู่ระหว่างทิศตะวันออกเฉียงใต้ของอิหร่านและทิศตะวันตกของปากีสถานถัดไปยังทะเลอาหรับ

ต่างชาติ ยิ่งกว่านั้น เมืองอัลบัสเราะฮ์ยังเป็นแหล่งเผยแพร่ความรู้ของศาสตร์ต่างๆ เช่น ความรู้เกี่ยวกับหะดีษ ฟิกฮ์และวรรณกรรม โดยเฉพาะศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับภาษา ถือเป็นฐานสำคัญ เพราะเป็นสิ่งจำเป็นในการสื่อสารและการศึกษาหาความรู้ ซึ่งจะได้กล่าวต่อไปในเรื่องการศึกษาความรู้ในเมืองอัลบัสเราะฮ์

ประชากรของเมืองอัลบัสเราะฮ์ได้เพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ เนื่องจากมีผู้คนอพยพเข้ามาและเพราะเป็นเมืองที่มีชีวิตการเป็นอยู่สุขสบายดังที่ท่านอัลญาหิซได้เล่าว่า :

" لَمْ نَرَ بِلَدَةٍ فَقَطْ تَكُونُ أَسْعَارُهَا مُمَكِّنَةً مَعَ كَثْرَةِ الْجَمَاعِمِ بِهَا إِلَّا الْبَصْرَةَ : طَعَامُهُمْ أَجْوَدُ طَعَامٍ، وَسِعْرُهُمْ أَزْخَصُ الْأَسْعَارِ، وَتَمْرُهُمْ أَكْثَرُ التَّمْرِ، وَرَبِيعُ دَبْسِهِمْ الْأَكْثَرُ "

ความว่า : “ เราได้เห็นแม่แต่เมืองใด นอกจากเมืองอัลบัสเราะฮ์ที่อัตราราคาสินค้าพอเหมาะที่ประชากรเต็มเมือง อาหารการกินของพวกเขาเป็นอาหารที่มีคุณภาพที่สุด ราคาขายของพวกเขาถูกยิ่ง อินทผลัมของพวกเขาออกผลมากที่สุดและน้ำเชื่อมอินทผลัมของพวกเขามีรสเยี่ยมที่สุด ” (al-Jāhiz, 1965 : 145)

ด้วยสภาพเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตประจำวันของประชาชนอยู่ดีกินดีทำให้ประชากรบรรดาผู้อาศัยเพิ่มมากขึ้น ขณะเดียวกันผู้บริหาร⁸² บ้านเมืองก็ได้ทำการเยี่ยมเยียนประชาชน และได้สร้างสถานที่ปฏิบัติศาสนกิจ สถานที่ที่ชุมชนเนื่องในวันเทศกาลอิสลามอย่างมากมาย โดยเฉพาะที่ญุมมาฮ์ (al-Ṭabariy, 1960 : 7/513)

ในปี ค.ศ. 722 ท่านเคาะลีฟะฮ์ อัลมันศูรได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของความเป็นอยู่ของประชาชนและความมั่นคงของประเทศตลอดจนความสงบสุขของบ้านเมือง พระองค์ท่านจึงได้ปลดอับดุลมะลิก เป็น อะฮฺบ เป็น ฎิเบียนออกจากตำแหน่งเจ้าหน้าที่บริหารและทำการแต่งตั้งอัลฮัยษัม เป็น มะอฺวียะฮ์และมีคำสั่งให้ท่านอัลฮัยษัมและพระสหายของท่านที่มีชื่อว่า สะอีด เป็นคณะอัญญาสร้างกำแพงและทำการขุดคูล้อมรอบเมืองอัลบัสเราะฮ์เพื่อปกป้องบ้านเมืองอัลบัสเราะฮ์ให้มั่นคง และเนื่องจากประชากรของเมืองอัลบัสเราะฮ์ได้เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ พระองค์ท่านอยากจะทราบถึงจำนวนผู้อาศัยที่แท้จริง พระองค์จึงมีกุศโลบายโดยสั่งให้อัลฮัยษัมทำการแจกเงินให้แก่ประชาชนคนละ 5 ดิรฮัม ซึ่งเมื่อพระองค์ท่านได้ทราบจำนวนผู้อาศัยแล้ว พระองค์ท่านก็ได้ทำการบริจาคเงินเพิ่มให้อีกคนละ 40 ดิรฮัม (al-Ṭabariy, 1960 : 8/46) เช่นเดียวกันพระองค์ท่านก็ได้

⁸² โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ท่านเคาะลีฟะฮ์ อัลมันศูร ท่านได้เยี่ยมประชาชนเมืองอัลบัสเราะฮ์และสร้างสถานที่ละหมาดวันเทศกาลอิสลามให้แก่ชาวเมืองอัลบัสเราะฮ์ (วันอัยดิ อัลฟิฏริยฺและวันอัยดิอฎฺฮา)

ส่งสุวรรณ ซึ่งเป็นข้าหลวงของเมืองอัลบัสเราะฮฺไปยังผู้พิพากษาให้ทำการสำรวจและทำสำมะโนประชากรเพื่อจะทราบผู้สูงอายุ เด็กกำพร้า ว่างรุ่นและประชาชนทั่วไป (Wak'ī,1947 : 113)

นอกจากนั้นแล้ว เพื่อป้องกันจากการก่อความไม่สงบและการรุกรานของกลุ่มที่นำโดยท่านอิบรอฮีม เป็น อับดุลลอฮฺ (al-Khatib,1422 : 5/399) พระองค์ได้ทำการเชื่อมเยือนประชาชนในเมืองอัลบัสเราะฮฺโดยตลอดนับตั้งแต่ปี ค.ศ. 762 และธรรมเนียมปฏิบัติการเชื่อมเยือนของท่านเคาะลีฟะฮฺ อัลมันซูร์นี้ได้มีการสืบสานต่อไปถึงสมัยท่านเคาะลีฟะฮฺอัลมะฮฺดีและท่านเคาะลีฟะฮฺฮารุน อรรอซิด

ท่านเคาะลีฟะฮฺอัลมะฮฺดีได้ทำการเชื่อมเยือนและซักถามทุกข์สุขของประชาชนในสมัยของท่านโดยตลอด ครั้งหนึ่งพระองค์ท่านได้เข้าไปในมัซยิดกลางของเมืองอัลบัสเราะฮฺเพื่อทำการพบปะกับประชาชนและเมื่อประชาชนเห็นพระองค์แล้ว ประชาชนมีความรู้สึกชื่นชอบต่อการปฏิบัติภารกิจของพระองค์ท่าน เช่นเดียวกันกับท่านเคาะลีฟะฮฺฮารุน อรรอซิด พระองค์ก็ได้ทำการสืบสานภารกิจนี้ตามเคาะลีฟะฮฺอัลมันซูร์และเคาะลีฟะฮฺอัลมะฮฺดี ครั้งหนึ่งในขณะที่พระองค์ท่านกำลังจะเดินทางไปยังเมืองมักกะฮฺเพื่อทำศาสนกิจ พระองค์ได้ทำการสำรวจสถานภาพของประชาชนและได้ทำการเชื่อมเยือนหลายๆพื้นที่ พระองค์ทรงเสด็จผ่าน (al-Ṭabariy,1960 : 8/266) พระองค์ได้ทำการเชื่อมเยือนและทำการสำรวจระบบการบริหารของอะบู ญะฮฺฟูร เป็น สุไลมานซึ่งเป็นข้าหลวงเมืองอัลบัสเราะฮฺ (Ibn Zubīr,1959 : 98)

ในด้านอารยธรรมก็พบว่า เมืองอัลบัสเราะฮฺมีอารยธรรมหลากหลายโดยเฉพาะอย่างยิ่งอารยธรรมการแต่งกาย ซึ่งท่านเคาะลีฟะฮฺอัลมันซูร์ได้ทุ่มงบประมาณและสนับสนุนให้พนักงานข้าราชการและบรรดาระัฐบุรุษทุกแผนกสวมชุดที่สุภาพประจำตำแหน่ง เพื่อให้แตกต่างจากบุคคลทั่วไป บางกลุ่มจากพนักงานได้สวมชุดเหมือนประเพณีการแต่งกายของชาวเปอร์เซีย และท่านได้อนุมัติให้ชาวซีริไลซ์ชุดเสื้อเกราะและผ้าฝ้ายโดยที่บัญชาให้ทุกคนที่อยู่ภายใต้การบังคับบัญชาท่านสวมหมวกยาวคังที่ท่านคะลามาฮฺได้ทำการบันทึกเรื่องราวเหล่านี้ด้วยการประพันธ์ว่า :

" كُنَّا نَرْجِي مِنْ إِمَامٍ زِيَادَةً فَرَادَ الْإِمَامُ الْمُصْطَفَى فِي الْقَلَانِسِ
" تَرَاهَا عَلَى هَامِّ الرَّجَالِ كَأَنَّهَا بِالْبُرَانِسِ دَنَانٌ يَهُودٌ جُلِّلَتْ "

ความว่า : “ พวกเรานั้นหวังการเพิ่มลาภยศจากอิมาม แต่อิมามอัลมุศฏาะฟาร์ได้เพิ่มให้ที่หมวก เห็นมันคล้ายคลึงกับเสื้อคลุมยาวเรียวของยูดาเย ไร้จุดหมายที่บุรุษได้สวมกัน ” (al-Aṣḥānīy,1928 : 10/236)

ขณะเดียวกันบรรดานักกรองและนักกวีในกลุ่มทาสก็ได้มีการใช้น้ำหอมหลายชนิดและราคาแพง อย่างเช่นน้ำหอมที่ทำมาจากชะมดเชียง การบูร อำพัน หรือน้ำหอมที่เขย่าผสม

กับ ต้นไวโอเล็ต ต้นนาซีซาส⁸³ ดอกลิลีและดอกอื่นๆ ส่วนน้ำหอมที่มียี่หอดังและนิยมใช้กันมากที่สุดคือ น้ำหอมที่ผสมกับดอกไม้หลายชนิดและน้ำหอมที่ผสมกับดอกมะลิและต้นหญ้าฝรั่ง⁸⁴ (زعفران) ที่นำมาจากเปอร์เซีย

ส่วนบรรดาศาสน์ทั่วไปและกลุ่มทาสทั้งหลายก็มีเครื่องตกแต่งราคาแพงและมีการใช้อย่างฟุ่มเฟือย อย่างเช่น สวมเสื้อสุภาพจากผ้าไหม เครื่องเพชรพลอย เช่น มงกุฎ คุ่มหู สร้อยคอ เลื่อนเครื่องประดับอื่นๆ และนางสามารถเดินในท่ามกลางสาธารณชนได้อย่างลำพองไปมาอย่าง ผิดวิสัยของทาส (al-Ṭabariy,1960 : 6/435) นอกจากนี้ ท่านเคาะเฟะฮุเองก็ยังสามารถประดับตกแต่งบ้านเรือน ซึ่งใช้ศิลปะที่สวยงามมาก มีรายงานบันทึกไว้ว่า :

"مَجْلِسٌ لِّلْمَهْدِيِّ كَانَ يَجْلِسُ فِيهِ عَلَى فُرْشٍ مُورَدَةٍ وَعَلَيْهِ ثِيَابٌ مُورَدَةٌ وَعَلَى رَأْسِهِ حَارِيَّةٌ
تَلْبَسُ هِيَ الْأُخْرَى ثِيَابًا مُورَدَةً "

ความว่า : “ ราชบัลลังก์ที่ประทับของอัลมะฮะดีอยู่ที่ทานประทับอยู่ปูพรมลายกุหลาบ และบนพรมนั้นปูผ้าลายกุหลาบและข้าน้ำราชบัลลังก์นั้นมีทาสหญิงสวมชุดลายกุหลาบ ” (al-Ṭabariy,1960 : 6/357)

มีรายงานเช่นกันว่า :

"مَجْلِسُ الرَّشِيدِ مِنْ أَنَّهُ يَعْبِقُ بِالطَّيِّبِ وَالزَّعْفَرَانِ وَالْأَفَاوِيهِ مِنْ كُلِّ شَكْلٍ "

ความว่า : “ ห้องประชุมของท่านเคาะลีฟะฮุอรรอซิด ท่านได้ทำการประดับประดาด้วยน้ำหอม ญาฝรั่งและน้ำหอมที่ผสมกลิ่นหลายชนิด ” (al-Ṭabariy,1960 : 6/537)

นอกจากสิ่งเหล่านี้แล้ว เมืองอัลบัสเราะฮุก็ยังได้พัฒนาสถานที่ต่างๆ โดยเฉพาะสถานที่สำคัญ ซึ่งเป็นจุดพบของคณะผู้ประกอบอาชีพและคณะอุละมาอู นักประพันธ์ที่อาศัยให้ความรู้แก่ผู้คน อย่างเช่นพื้นที่ที่มีชื่อว่า อัลอุบบุลละฮุ อัลมัมบัดและอัลเคาะริบะฮุ

อัลอุบบุลละฮุ ตั้งอยู่ติดกับแม่น้ำไทกริสแทบอ่าวอาหรับ ซึ่งเป็นปากน้ำเข้าเมืองอัลบัสเราะฮุ ในอดีตก่อนที่ชาวมุสลิมจะบุกเบิกและตั้งฐานเป็นที่พักอาศัย เขตอัลอุบบุลละฮุ เป็นพื้นที่สำคัญทางเศรษฐกิจของชาวเปอร์เซียและอินเดียโดยที่ทางสองฝ่ายได้ตั้งฐานทัพเรือเพื่อรักษาความมั่นคงอาณาจักรตนในบริเวณเขตอัลอุบบุลละฮุ (al-‘Aliy,1952 : 8/72) หลังจากนั้นต่อมา

⁸³ นาซีซาส คือ ต้นไม้ชนิดหนึ่ง ลักษณะต้นมีกลีบดอกด้านนอกสีขาวและตรงกลางสีเหลือง

⁸⁴ หญ้าฝรั่ง คือ ต้นไม้เล็กชนิดหนึ่ง ลักษณะรากของต้นนั้นเหมือนต้นหัวหอม

เขตอัลอุบบูลละฮุดกเป็นของชาวมุสลิมในปี ค.ศ. 633 ด้วยการพิชิตโดยท่านเคาะลีฟะฮ์ อุมัร เป็นอัลคอฎฎ็อบ ซึ่งนับตั้งแต่นั้นมาจนถึงสมัยราชวงศ์อับบาติยะฮ์ (ยุคสมัยสี่บะวัยฮ์) ได้ครองราชเขตอัลอุบบูลละฮุดเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญในการทำธุรกิจ บรรดาเคาะลีฟะฮ์ได้ตระหนักถึงความสำคัญของเขตพื้นที่ที่นี้เป็นอย่างมากจึงได้ให้การสนับสนุนและทุ่มเทงบประมาณต่อการพัฒนาในบริเวณแม่น้ำของอัลอุบบูลละฮุด และได้สร้างท่าเรืออันเป็นศูนย์กลางการพาณิชย์ทางฝั่งแม่น้ำ เพื่อให้สะดวกในการขนส่งสินค้าทางเรือ (al-Qutaiyah, 1930 : 139)

ในกรณีนี้ ท่านอัลอัสมะอียักกล่าวว่า : “ เขตอัลอุบบูลละฮุด เป็นหนึ่งในเขตพื้นที่ทั้ง 5 ที่สำคัญ คือ อัลอุบบูลละฮุด เมืองสิรอฟ⁸⁵ เมืองโอมาน เมืองฮัรคูปิลและเมืองเฮต⁸⁶ (Yaqūt, n.d. : 1/77) ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ผู้อาศัยจะประกอบอาชีพค้าขาย โดยเฉพาะการค้าขายน้ำหอมที่นำมาจากเมืองจีนและอินเดีย (al-Nuwairiy, n.d. : 12/24) ขณะเดียวกันท่านคอลิด เป็น คีอฟวานได้เล่าถึงลักษณะการค้าขาย ณ พื้นที่อัลอุบบูลละฮุดว่า :

" مَا رَأَيْنَا مِثْلَ الْأُبْلَةِ أَقْرَبَ مَسَافَةً وَأَطْيَبَ نَظْفَةً، وَلَا أَرْطَأَ مُطَيَّةً، وَلَا أَرْبَحَ لِنَاجِرٍ، وَلَا
أَخْفَى لِعَابِدٍ "

ความว่า : “ เราไม่เคยเห็นพื้นที่ใดเทียบเท่ากับอัลอุบบูลละฮุด ซึ่งเป็นเมืองที่มีระยะทางใกล้ที่สุด มีแม่น้ำสะอาดที่สุด เป็นเมืองที่มีการสัญจรไปมามากที่สุด เมืองที่ให้กำไรแก่ผู้ประกอบการค้าขายมากที่สุด และเมืองนักอื่บาอะฮ์ที่ไม่เคยจางหาย ” (al-Jāhiz, 1965 : 2/297)

เช่นเดียวกันท่านเคาะลีฟะฮ์ อัลมันซูร์ ได้กล่าวในขณะที่ท่านกำลังสร้างเมืองแบกแดดนั้นว่า :

" مَا رَأَيْتُ مَوْضِعًا أَصْلَحَ لِنِبَاءِ مَدِينَةٍ هَذَا الْمَوْضِعِ بَيْنَ دَجَلَةَ وَالْفُرَاتِ شَرِيحَةَ الْبَصْرَةِ
وَالْأُبْلَةِ "

⁸⁵ สิรอฟ เป็นเมืองของอิหร่านตั้งอยู่ในจังหวัดนุซซาร์ ซึ่งเป็นท่าเรือของอาณาจักรซาซานิดในอดีตที่ถูกทำลายประมาณปี ค.ศ. 970

⁸⁶ เฮต คือ พื้นที่หนึ่งของแคว้นอิรัก ตั้งอยู่ทางทิศเหนือห่างจากเมืองฮัรริมาติย์ 70 กิโลเมตร และห่างไกลจากแบกแดด 180 กิโลเมตร (www.babylon.com, 2009 : 12/13)

ความว่า : “ ฉันไม่เคยเห็นว่า มีสถานที่ใดเหมาะที่สุดที่จะสร้างเมืองเท่าพื้นที่ระหว่างแม่น้ำไทกริสและยูเฟรติสแห่งนี้ ซึ่งเป็นทางระหว่างอัลบัสเราะฮ์กับอัลอุบบูลละฮ์ ” (al-Y‘aqūbiy,1883 : 237)

ด้วยเหตุนี้พระองค์จึงได้ให้ความสำคัญและเห็นถึงความพิเศษของพื้นที่ที่สามารถประกันถึงความปลอดภัยด้วยการสร้างกำแพงรอบเมือง เพื่อป้องกันจากการรุกรานของศัตรู จนกระทั่งอัลอุบบูลละฮ์ได้มีความเจริญรุ่งเรืองอีกในเวลาต่อมา

ตลาดอัลมรบัด เป็นพื้นที่กว้างใหญ่ในเมืองอัลบัสเราะฮ์ ตั้งอยู่ทางตะวันตกของแคว้นอิรักตามทิศที่มุ่งไปทางชนบท (Yaqūt,1955 : 5/98) ซึ่งเป็นสถานที่ชาวอาหรับได้ร่วมชุมนุม ร่วมแสดงความภาคภูมิใจและจัดเวทีนำเสนอทประพันธ์ต่างๆ (Yaqūt,1955 : 5/393) อีกทั้งยังเป็นศูนย์รวมสินค้าต่างๆก่อนที่จะส่งไปยังเมืองอัลอุบบูลละฮ์ (al-Jāhiz,1948 : 1/178) นอกจากอัลมรบัด เป็นแหล่งร่วมชุมนุมและคลังสินค้าแล้ว อัลมรบัดก็ยังเป็นแหล่งความรู้ แหล่งศาสตร์ที่หลากหลาย จนกระทั่งอัลมรบัด เป็นที่พำนักของนักกวี นักเขียน นักวรรณกรรม อันนะหฺวีย์และอัลลูฆะวีย์ที่โด่งดังมาก ยิ่งไปกว่านั้นมียางานว่า :“ กลุ่ม อัชชะนาดิเกาะฮ์ที่ปรากฏเห็นในอัลบัสเราะฮ์ สถานที่พักอาศัยของพวกเขา นั้น อีกสถานที่หนึ่งก็คือ อัลมรบัด ”

ดังนั้นบรรดานักเขียนและนักการอื่นๆที่พำนักอยู่ที่อาศัยอยู่ในตลาดอัลมรบัด ได้พาดพิงการเรียกขานท้ายชื่อของตนด้วยกับชื่ออัลมรบัดนี้ เพื่อแสดงถึงความภาคภูมิใจและแสดงการสืบสกุลของพวกเขา ถึงแม้เดิมนั้น พวกเขาเป็นชาวเปอร์เซีย ชาวโรมัน หรือ ชาวอินเดียก็ตาม (Ibn ‘Abd Rabbih,1950 : 3/324)

อัลมรบัด ถือเป็นเขตเศรษฐกิจของเมืองอัลบัสเราะฮ์ ซึ่งสามารถกล่าวได้ว่า อัลมรบัดนั้นเป็นจุดตั้งชุมทรัพย์ที่สำคัญของเมืองอัลบัสเราะฮ์ ท่านอะบู ญะฮ์ฟูร์ เบน สุไลมาน ข้าหลวงแห่งเมือง อัลบัสเราะฮ์กล่าวว่า :

" الْعِرَاقُ عَيْنُ الدُّنْيَا وَالْبَصْرَةُ عَيْنُ الْعِرَاقِ وَالْمَرْبَدُ عَيْنُ الْبَصْرَةِ "

ความว่า : “ แคว้นอิรักนั้น เป็นชุมทรัพย์ของโลก และอัลบัสเราะฮ์ เป็นชุมทรัพย์ของแคว้นอิรักและอัลมรบัด เป็นชุมทรัพย์ของอัลบัสเราะฮ์ ” (al-Jāhiz,1979 :164)

นอกจากนี้แล้วอัลมรบัด ยังถือเป็นพื้นที่ที่เป็นเขตการค้า เป็นแหล่งความรู้และเป็นศูนย์บริการของเจ้าเมืองท่านสุไลมาน เบน อะลี หลังจากที่ท่านได้ย้ายศูนย์กลางการปกครองจากเมืองอัลบัสเราะฮ์ คือ คารุลอิมาระฮ์มายังอัลมรบัด (al-Blāzariy,1957 : 3/429)

หลังจากนั้นต่อมาโอรสของพระองค์ทั้งสองที่มีชื่อว่า อิสฮากและมุฮัมมัดทั้งสอง ได้พำนักอยู่ที่นั่น (al-Ṭabariy,1960 : 8/50) จนกระทั่งมุฮัมมัดเสียชีวิตที่บ้านของท่านมีเศษอาหารที่เหลือเปื้อนซึ่งอยู่เกือบนกกลาดและส่งกลิ่นเหม็นจนกระทั่งประชาชนไม่อยากจะเดินผ่านไปแถวนั้น (al-Ṭabariy,1960 : 8/237) ตรงกันข้ามพระราชวัง คำหนักของญะฮ์ฟูร์ เป็น สุไลมานที่ทรูหรา โอ้อ่างงาม พระองค์เคยทรงตรัสว่า : “ พระราชดำหนักแห่งนี้ เป็นทรัพย์สมบัติของอัลมรับด์ ” (Ibn Qutaibah,1353 : 1/222) เช่นเดียวกันท่านได้เอาส่วนหนึ่งของพื้นที่อัลมรับด์มาทำสุสานที่มีชื่อว่า อัลญับบานตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของอัลมรับด์ (al-Ṭabariy,1960 : 2/451) ซึ่งเป็นที่ได้ฝังศพบุคคลสำคัญและเป็นที่ยังศพชาวเมืองอัลบัสเราะฮ์ (Ibn Ḥajar,1327 : 3/250)

เช่นเดียวกันท่านมุฮัมมัด เป็น สุไลมานก็ได้สร้างอ่างเก็บน้ำกว้างถึงหนึ่งไมล์โดยประมาณ (Ibn al-Jauziy,1359 : 953) ขณะเดียวกันในบัสเราะฮ์ก็ได้พัฒนาพื้นที่อัลเคาะริบะฮ์ และสาเหตุที่ตั้งชื่อว่าอัลเคาะริบะฮ์ ท่านยาคุดได้กล่าวไว้ว่า : “ การตั้งชื่อพื้นที่ว่า อัลเคาะริบะฮ์ เพราะอัลมรับษะบานได้สร้างพระราชวังที่นั่นและหลังจากนั้นก็ได้ทุบทิ้ง เมื่อชาวมุสลิมได้มาพำนักอาศัยอยู่ พวกเขาจึงได้สร้างบ้านเรือนใหม่และตั้งชื่อว่า อัลเคาะริบะฮ์⁸⁷ (Yaqūt,1883 : 2/429) อัลเคาะริบะฮ์ตั้งอยู่ห่างไกลจากแม่น้ำไทกริสประมาณ 4 ไมล์ และห่างไปทางตะวันตกของอัลอูบดุลละฮ์ประมาณ 4 ไมล์ (Yaqūt,1955 : 4/430)

ความสำคัญของพื้นที่นี้ คือ เป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ที่มีความยาวไปถึงเขตทะเล ซึ่งในอดีตเป็นที่ตั้งทัพทหารของชาวเปอร์เซีย หลังจากนั้นตกเป็นอยู่ภายใต้การปกครองของชาวมุสลิม ผู้นำทางทหารได้ตั้งเป็นค่ายทหารในพื้นที่นี้ เพื่อเป็นกันชนและเตรียมรับมือกับกลุ่มต่อต้านที่อาศัยอยู่ในแคว้นอิรักและอยู่ในอัลอูบดุลละฮ์ (al-Blāzariy,1957 : 2/296) แต่เมื่ออัลเคาะริบะฮ์ไม่ได้เป็นพื้นที่สำหรับการค้าหรือศูนย์กระจายสินค้าเหมือนกับอัลอูบดุลละฮ์ หรือ อัลมรับด์ เพราะผู้อาศัยอยู่ในพื้นที่นี้ส่วนมากเป็นชนชั้นต่ำและยากจนอยู่จำนวนมาก ท่านสุไลมานข้าหลวงเมืองอัลบัสเราะฮ์ เห็นว่า จำเป็นต้องช่วยเหลือ พัฒนาและยกฐานะความเป็นอยู่ของประชาชน ท่านจึงบริจาคทรัพย์สินให้ผู้ยากจนที่นั่นเป็นจำนวนมาก (al-Blāzariy,1957 : 3/90)

อัลเคาะริบะฮ์ เป็นพื้นที่ติดกับชนบท เป็นสถานที่ที่ผู้ต่อต้านใช้เป็นพื้นที่ซ่อนชุ่มกองกำลังในการโจมตีรัฐ จนกระทั่งท่านอิบรอฮีม เป็น อับดุลลอฮ์ข้าหลวงแห่งเมืองอัลบัสเราะฮ์ได้ตั้งศูนย์บัญชาการที่นั่น (al-`Aliy,n.d. : 124) เพื่อมุ่งสู่เมืองกูฟะฮ์สุปรามกลุ่มกบฏ ด้วยเหตุนี้ข้าหลวงเมืองอัลบัสเราะฮ์จึงได้ทำการพัฒนาอัลเคาะริบะฮ์และสร้างอาคารบ้านเรือนอันใหญ่โต (al-Ṭabariy,1960 : 7/646) ซึ่งเป็นทางหนึ่งที่จะป้องกันกบฏ อย่างเช่นนี้ ท่านสุฟยาน เป็น

⁸⁷ อัลเคาะริบะฮ์ เป็นคำภาษาอาหรับ ซึ่งมีความหมายว่า ทุบทิ้ง หรือทำลายทิ้ง

มะอวียะฮ์ได้เล่าว่า : “ อัลเคาะรีบะฮ์ เป็นพื้นที่ที่ได้มีการพัฒนามาก่อนหน้านี้แล้ว⁸⁸ กล่าวคือ ได้มีการสร้างห้องน้ำเพื่ออุษมาน เป็น อะบฺู อัลอุส (al-Blāzariy,1957 : 3/434) เช่นเดียวกันท่านอิซา เป็น ญะฮฺอ์ฟุรฺเข้าหลวงเมืองอัลบัสเราะฮ์ได้ก่อสร้างพระราชวัง ซึ่งเป็นพระราชวังที่ท่านเคาะลีฟะฮ์ ฮาวัน อรรอซิดเคยพำนักอยู่ในปี ฮ.ศ. 180 ขณะที่ท่านเดินทางไปประกอบพิธีฮัจญ์ (al-Ṭabariy,1960 : 7/646)

ความสำคัญทางเศรษฐกิจของอัลบัสเราะฮ์ ไม่ได้จำกัดเฉพาะการค้าขาย และสำหรับเศรษฐกิจในด้านอื่นนั้นก็มีมากมาย มีรายงานจากอรรอซิดกล่าวว่า เราได้สังเกตเมืองอัลบัสเราะฮ์ เป็นเมืองที่มีทอง มีเงินมีดินอินทผลัมซึ่งเป็นรายได้มหาศาลแก่ชาวอัลบัสเราะฮ์ ส่วนอินทผลัมนั้นมีหลายชนิด (al-Qazwīniy,1969:312) ซึ่งชาวอัลบัสเราะฮ์ได้นับชนิดของอินทผลัมนั้นมีประมาณ 360 กว่าชนิด (Ibn al-Faqīh,1885 : 253)

อัลสะญิสตานีย⁸⁹ ได้เล่าลักษณะอินทผลัมของอัลบัสเราะฮ์นั้นว่า อินทผลัมอัลบัสเราะฮ์มีค่ามากกว่าอินทผลัมอื่นหลายเท่า (al-Sajistāniy,1985:119) ได้เห็นชัดว่า นั้นเป็นอินทผลัมที่ดีและมีเกรดสูงของโลกจนกระทั่งได้ผลิตและบริโภคส่งไปยังประเทศอื่น (al-Maqdisiy,1906 : 128)

ลักษณะเศรษฐกิจของอัลบัสเราะฮ์เช่นนี้ การค้ามีราคาและการตีราคาสินค้าพอเหมาะเช่นเดียวกันการอุตสาหกรรม การจ้างงานที่อุตสาหกรรม กระนั้น อัลบัสเราะฮ์เป็นศูนย์กลางการค้าของอิรัก เป็นแหล่งคลังสินค้าที่มั่นคงกว่าจากเมืองอื่นๆ ในอิรักและเป็นเมืองที่สำคัญยิ่งในโลกอิสลามสมัยนั้นจนกระทั่งชาวอัลบัสเราะฮ์มีความภาคภูมิใจมากต่อการอยู่อาศัย คอลิด เบนศอฟวานกล่าวว่า เราอยู่ที่อัลบัสเราะฮ์เห็นมนุษย์ส่วนใหญ่นั้นยังพักอาศัยอยู่ ยิ่งไปมา ยังมีผ้าไหมและผ้าขนสัตว์ จนกระทั่งอัลบัสเราะฮ์มีตลาดใหญ่ ส่วนตลาดที่สำคัญนั้น คือ ตลาดอัลมรบัด ตลาดบาบิล ตลาดอัลญามิอฺ ตลาดอัลกะบิรฺและตลาดอัลกะลาอฺ ซึ่งเป็นศูนย์กลางและเป็นที่พักคนจากหลายเผ่าอาหรับและชนชาติอื่น ไปชุมนุมกันจนกระทั่งถึงเป็นแหล่งเผยแพร่ความรู้ต่างๆ เช่น หะดีษ ฟิกฮฺ กวีและภาษาโดยเฉพาะภาษาอาหรับนั้นสำคัญมาก

ประชาชาติที่อพยพมาเพิ่มขึ้นยิ่งมาก นอกจากประชากรอัลบัสเราะฮ์นั้นและความ เป็นอยู่ยังมีสุขสบายดังที่อัลญาฮิซฺกล่าวว่ :

" لَمْ تَرَ بَلَدَةً فَقَطْ تَكُونُ أَسْعَارُهَا مُمَكِّنَةً مَعَ كَثْرَةِ الْجَمَاعِمِ بِهَا إِلَّا الْبَصْرَةَ : طَعَامُهُمْ
أَجْوَدُ طَعَامٍ، وَسِعْرُهُمْ أَرْخَصُ الْأَسْعَارِ، وَتَمْرُهُمْ أَكْثَرُ التَّمُورِ، وَرَبِيعُ دَبْسِهِمْ الْأَكْبَرُ "

⁸⁸ คือ พื้นที่สมัยราชวงศ์อะมะวียะฮ์ได้พัฒนามาก่อน คือ ได้สร้างส้วมของอุษมาน เป็น อัลอุส

⁸⁹ อัลสะญิสตานีย คือ อะบฺู หาดิม สะฮฺลฺ เบน มุฮัมมัด เบน อุษมาน อัลบัสรี เป็นนักการศอนอ่านอัลกุรอาน เป็นอันนะวีหฺวีแห่งอัลญะมาฮ์วีและเป็นนักประพันธ์ตำรา ท่านเสียชีวิตปี ฮ.ศ. 255(al-Dhabbiy,1422 : 12/269)

ความว่า : “ เราได้เห็นหนึ่งเมืองเท่านั้นที่ราคาสินค้าพอเหมาะทั้งที่ฝงชนนั้นเต็มเมืองนอกจากเมืองอัลบัสเราะฮฺ อาหารของพวกเขาชนิดที่สุด ราคาสินค้าของพวกเขาชนิดที่สุด อินทผลัมของพวกเขาชนิดมากที่สุดและส่วนน้ำผึ้งของพวกเขาชนิดที่มากที่สุดและยิ่งมาก ” (al-Jāhiz, 1979 : 4/145)

สภาพการณ์เศรษฐกิจดี ชีวิตประจำวันของประชาชน ไม่มีผลกระทบใดๆ ผู้อยู่อาศัยยิ่งเพิ่มขึ้น เกาะลิปะฮฺอัลมันซูรฺ ได้ได้หมุงเวียนเยี่ยมประชาชนปี 142 ฮ.ศ. และสร้างสถานที่ละหมาดวันเทศกาลอิสลามของชาวอัลบัสเราะฮฺที่ญุมมาน (al-Ṭabariy, 1960 : 7/513)

ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ เป็นสิ่งที่แน่ใจว่า ครอบครัวของลีบะวัยฮฺจึงได้อพยพไปอยู่ที่เมืองอัลบัสเราะฮฺ เพื่อจะพัฒนาบุตรและยกระดับดี โดยเฉพาะระดับการศึกษา ซึ่งเป็นปัจจัยหลักในสมัยนั้น

สาเหตุดังกล่าวนี้ ถือว่า บิดาและมารดาของลีบะวัยฮฺจึงพาลีบะวัยฮฺอพยพมาอยู่ที่เมืองอัลบัสเราะฮฺเพื่อจะพัฒนาลูกให้ดี โดยเฉพาะการศึกษา ซึ่งเป็นค่านิยมมาก ดังนั้นการศึกษาในยุคสมัย ลีบะวัยฮฺนั้น เป็นลักษณะการศึกษาที่มีความหลากหลายตามสถานศึกษาต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาในมัสยิด การศึกษาที่สถาบันการศึกษา หรือ การทำศนะไปยังชนบทและการศึกษาในท้องตลาด อย่างเช่นตลาดอัลมรบัด (المربد) เป็นตลาดกว้างใหญ่ของเมืองอัลบัสเราะฮฺตั้งอยู่ทางตะวันออกของแคว้นอิรักตามทิศที่มุ่งไปทางชนบท (Yaqūt, 1955 : 5/187) ซึ่งเป็นสถานที่ชาวอาหรับมารวมชุมนุมร่วมแสดงความภาคภูมิใจและจัดเวทีนำเสนอและถ่ายทอดวิชาความรู้ทางภาษาอาหรับ โดยเฉพาะการเสนอบทประพันธ์ (Yaqūt, 1955 : 5/383)

2.9.3 การศึกษา

การศึกษาในอัลบัสเราะฮฺเป็นการศึกษาทางสองประเภท คือ ประเภทวิชาเชิงท่องจำ อย่างเช่น วิชาอัลกุรอาน อัลหะดีษและวิชาอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ส่วนอีกประเภทหนึ่งคือ ประเภทวิชาการใช้ปัญญา ซึ่งสองประเภทวิชาดังกล่าวนี้ ภาษาอาหรับเป็นสิ่งสำคัญ อัลบัสเราะฮฺเป็นเมืองที่มีบรรยากาศที่สร้างให้สังคมเกิดความกระตือรือร้น แข่งขันต่อการศึกษา จนกระทั่งการศึกษาในยุคนั้นไปได้ไม่นาน ทุกวิชาที่ศึกษานั้นได้มีการวางรากฐาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิชาภาษาอาหรับ หลังจากชาวอาหรับและชาวต่างชาติจากบรรดาทาส หรือผู้อยู่ได้สังกัดเผ่าต่างๆและบุคคลที่พ่ายแพ้ในการสงครามโดยอาศัยอยู่ได้อำนาจการปกครองราชวงศ์อับบาสิยะฮฺได้ร่วมอาศัยอยู่เป็นเวลานาน ความคิดทางความรู้และประสบการณ์ยิ่งกว้างขวางและก้าวหน้าขึ้น ภาษาเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการพัฒนาวิชาความรู้ เนื่องจากบรรดาผู้ศึกษาที่อพยพมาจากเมืองเคียงซ่าง หรือ ชาว

อาหรับที่อยู่ในเมืองเกิด ไม่คล่องภาษา จึงเป็นสาเหตุที่บรรดาอุละมาอ์ให้ความสำคัญต่อภาษา ยังเข้มงวด และอย่างเช่นนี้การศึกษาได้เริ่มแรกด้วยการศึกษาพื้นฐานเกี่ยวกับการอ่าน การเขียนและท่องจำบางสุเราะฮ์และบางส่วนของบทกวี (al-Jāhiz, 1948 : 2/180) บรรดากลุ่มศึกษาได้ศึกษาในกลุ่มศึกษาอัลกุรอานตามสาขาวิชาโดยมีอุละมาอ์ทำการสอนในวิชานั้นๆ เช่น กลุ่มวิชาหะดีษ มรดกหลักไวยากรณ์ ภาษาอาหรับ วิธีการประพันธ์และกลุ่มวิชาอื่นๆ ซึ่งผู้ศึกษาได้ใช้แผ่นบันทึกที่ลักษณะหน้าที่ทำมาจากไม้ธรรมชาติ หรือ ไม้มะค่า เมื่อเสร็จในบทหนึ่งแล้วลบออกเพื่อบันทึกบทใหม่ต่อไป

อาจารย์ผู้สอนได้เน้นตระหนัก มีการลงโทษและสั่งสอนผู้ศึกษาที่ไม่มีมารยาท โดยมีการลงโทษด้วยการบังคับ การตีเตียน หรือคุมขัง เช่น การลงโทษต่อท่านอิบรอฮีม อัล โมสุลีย์ ในขณะที่ท่านถูกส่งไปศึกษาแล้วท่านหนีเรียนจึงถูกลงโทษด้วยการตีและคุมขัง แต่การลงโทษนั้นไม่เกิดผลแต่อย่างใด หลังจากนั้นต่อมา ท่านหนีกลับไปอยู่ที่บ้านและเริ่มศึกษาวิชาการร้องเพลง (al-Aṣṣfahāniy, 1928: 5/157) ขณะเดียวกันท่านสืบทอดวิชาที่ถูกถ่ายทอดกับถูกดำเนินในขณะที่กำลังศึกษาหะดีษในขณะที่อาจารย์ของท่านอ่านหะดีษที่ได้กล่าวมาก่อนหน้านี้แล้วว่า :

((لَيْسَ أَخَذَ مِنْ أَصْحَابِي إِلَّا مَنْ لَوْ شِئْتُ لَأَخَذْتُ عَلَيْهِ لَيْسَ أَبَا
الدُّرَيْدِ))

(الحاكم، ١٤١٣ : ٩٩/٢)

ความว่า : “ ไม่มีผู้ใดในบรรดาเศาะหาบะฮ์ของฉัน หากฉันต้องการ แน่นอนฉันสามารถคาดโทษได้ ยกเว้นผู้ที่ไม่ใช่อะบาอัดดร์ดาอ์ ”

(al-Hākim, 1413 : 2/99)

ท่านก็ถูกทักว่า เจ้านั้นหนีไปแล้ว ท่านก็หันตัวจากการศึกษาหะดีษและไปศึกษาภาษาอาหรับต่อ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับหลักไวยากรณ์ ซึ่งเรื่องเหล่านี้จะกล่าวต่อไปเกี่ยวกับบทบาทของท่าน ท่านอัลญาหิซที่เล่าถึงการศึกษานี้ของอัลอูอาซอ เป็น สุลัยมีย์เป็นนักกวีท่านหนึ่งซึ่งมีอายุมากกว่า เขาหนีเรียนและบิดาของเขาได้เขียนจดหมายถึงอาจารย์ผู้สอนว่า :

" طَلَبَ الْمِرَاشَ مَعَ الْعَوَاةِ الرَّجَسِ "	" تَرَكَ الصَّلَاةَ لِأَنَّكَ يَلْهُو بِهَا "
" أَوْ عِظَهُ مَوْعِظَةَ الْأَدِيبِ الْأَكْبَسِ "	" فَإِذَا خَلَوْتَ فَعَضَّهُ بِمَلَامَةٍ "
" وَإِذَا ضَرَبْتَ بِهَا ثَلَاثًا فَأَحْسِنِ "	" وَإِذَا هَمَمْتَ بِضَرْبِهِ فَبِدْرَةٍ "

ความว่า : “ เขาได้ละทิ้งการละหมาดเพื่อเล่นสนุกกับสุนัขตัวหนึ่ง ตั้งใจเล่นกับบรรดาผู้หลงผิดอันชั่วร้าย หากท่านปราศจาก จงลงโทษมันด้วยการตำหนิ หรือจงให้หนึ่งบทเรียนของผู้มีมารยาทที่เจตียวฉลาด เมื่อท่านตั้งใจจะดี จงดีมันด้วยเสีย และเมื่อท่านดีสามครั้ง จงคุมขังมัน ” (al-Jāhiz,1938 : 284)

ผู้สอนได้รับคำตอบแทนเล็กๆน้อยๆจากผู้ศึกษาโดยที่ไม่ล่วงเกินจากหนึ่งชั้นขมนม บังตามความแตกต่างฐานะและสภาพความเป็นอยู่ของครอบครัวผู้ศึกษา และผู้สอนถูกบุคคลสามัญชนธรรมดาได้สอนลูกหลานผู้มีฐานะจากบรรดาเคาะลีฟะฮฺ ข่าหลวงและลูกหลานคณะผู้บังคับบัญชา

ส่วนผู้สอนที่เชี่ยวชาญหลายสาขาวิชา ซึ่งมีสมฐานะที่ดียิ่ง สามารถสอนภาษา ไวยากรณ์ ประวัติศาสตร์ ทัศนะ ฟิสิกส์และสอนแนวการอ่านอัลกุรอาน อัลญาฮิซกล่าวว่ :

" يَكُونُ الرَّجُلُ نَحْوِيًّا عَرُوضِيًّا وَقَسَامًا وَحُسْنَ الْكِتَابِ حَيْدَ الْحِسَابِ حَافِظًا لِلْقُرْآنِ
رَؤْيِيًّا لِلشُّعْرِ وَهُوَ يَرْضَى أَنْ يَتَعَلَّمَ أَوْلَادَنَا بِسِتِّينَ دِرْهَمًا "

ความว่า : “ หนึ่งผู้สอน เป็นนะหฺวีย นักประพันธ์ นักแบ่งมรดก นักเขียนมืออาชีพร นักคณิตศาสตร์ นักท่องจำอัลกุรอาน นักรายงานกวี นั้น คือ เป็นที่พึงพอใจสำหรับลูกของเราควรรศึกษาด้วยการจ่ายค่าตอบแทน 60 ดิรฮัม ” (Shawqi Dayf,n.d : 3/99)

ค่าตอบแทน 60 ดิรฮัม ตามความเป็นจริงแล้ว เป็นแค่ค่าบริจาคนแก่ผู้สอนที่สอนลูกหลานของบุคคลที่มีฐานะความเป็นอยู่ปานกลาง ส่วนผู้สอนลูกหลานของเคาะลีฟะฮฺ ลูกหลาน ข่าหลวง ลูกหลานผู้บังคับบัญชาและลูกหลานของราชวงศ์อับบาสิยะฮฺได้รับค่าตอบแทนสูง ซึ่งผู้สอนนั้นสามารถลดภาระความเป็นอยู่ในการหาปัจจัยยังชีพ อย่างเช่น อัลมุฟฏ็อล อัลญ็อบบียฺ สอนอัลมะฮฺดีษ ลูกของเคาะลีฟะฮฺอัลมันศูร(Shawqi Dayf,n.d : 3/100)

การศึกษาในบัสเราะฮฺ มีคุณสมบัติพิเศษ คือ มีตลาดอัลมฺรบัด (المربد) ติดกับชนบท ซึ่งเป็นแหล่งของเยาวชนบัสเราะฮฺได้ไปรวมและพบกับบรรดาอาหารับชนบทผู้คล่องภาษาช่วยสอนแก่พวกเขาทั้งใช้ภาษาอย่างถูกต้องและพยายามให้ใช้ภาษาที่ไม่ปะปนกับภาษาชนชาติอื่นๆ บางคนจากผู้ศึกษานั้น ได้บันทึกถ้อยคำที่ได้ฟังมาจากบทกวี ซึ่งมีรายงานว่า “ อะบู นูวาส ได้พาแผ่นบันทึกไปยังตลาดอัลมฺรบัด เพื่อบันทึกสิ่งที่ได้รับฟังจากอาหารับชนบท (al-Jāhiz,1938 : 6/239) เช่นเดียวกับการรายงานว่ “ อะบู นูวาส เป็นหนึ่งในหมู่บรรดานักกวีที่ทัศนะไปยังชนบทเพื่อ

บันทึกถ้อยคำภาษาและบทกวีที่ได้รับฟังหรือรายงานจากอาหรับที่เชี่ยวชาญและมีเป็นธรรมชาติชีวิต (al-Aṣḥāḥīy, 1108 : 3/150)

นอกจากตลาด เป็นแหล่งการศึกษา เช่นเดียวกับมัสยิด ไม่ได้เป็นที่เฉพาะทำการละหมาดอย่างเดียว มัสยิดมีพื้นที่กว้างใหญ่เพื่อการศึกษา ทุกมุมของมัสยิดนั้นมีกลุ่มศึกษาตามสาขาวิชา ไม่ว่าจะเป็นวิชาศาสนาหรือสามัญ เช่น กลุ่มศึกษาหะดีษ กลุ่มศึกษาฟิกฮ์ กลุ่มศึกษาประวัติศาสตร์ กลุ่มศึกษาไวยากรณ์และวิชาณภาษา และบางกลุ่มศึกษานั้น ได้มีการอภิปรายและโต้แย้งเพื่อวิชาการ (al-Qaṭīy, 1396 : 2/37)

การศึกษาตามกลุ่มศึกษามากมาย เป็นการศึกษที่อิสระไม่มีเงื่อนไขใดสำหรับผู้ที่ปรารถนาและสนใจ และความสะดวกง่ายสำหรับการศึกษาในบั้นเรานั้นมีสองปรากฏการณ์สำคัญคือ หนึ่งมีอุลมะมาเฉพาะทางตามสาขาวิชามากมาย ซึ่งมีรายงานว่า :

" النَّضْرُ بْنُ شَيْمِلٍ تَلْمِذُ الْخَلِيلِ بْنِ أَحْمَدَ حِينَ عَزَمَ عَلَى الْخُرُوجِ مِنَ الْبَصْرَةِ إِلَى خُرَّاسَانَ
شَيْعَهُ نَحْوُ ثَلَاثَةِ آلَافٍ شَخْصٍ بَيْنَ مُحَدِّثٍ وَنَحْوِيِّ وَلُغَوِيِّ وَعَرُوضِيِّ وَإِخْبَارِيِّ "

ความว่า : “ ขณะที่อันนัฎร เป็น ชุมมัยล ลูกศิษย์ของอัลเคาะลีล เป็น อะหัมมัดตั้งใจออกเดินทางจากบั้นเรฮ์ไปยังคูรอซาน มีบรรดาผู้ที่ได้ล่ำลาท่านมากถึง 3,000 กว่าคนจากนักหะดีษ นะหฺวีย ลูเฉพาะวิยนักประพันธ์และนักประวัติศาสตร์ ” (Yaḳūt, n.d.: 19/238)

สอง มีหนึ่งกลุ่มอุลมะมาที่กำเนิดจากบรรดาอุลมะมาและบรรดานักวรรณกรรมซึ่งเชี่ยวชาญหลายสาขาวิชาโดยที่ได้สอนหนึ่งกลุ่มศึกษานั้นหลายสาขาวิชา ซึ่งพวกเขาได้ถูกตั้งฉายานามว่า “อัลมัสยิดูน” (อุลมะมาแห่งมัสยิด) และพวกเขามีกลุ่มศึกษาวิชาความรู้ทางศิลปะการพูดและการโต้เชิงวาทศิลป์ มีรายงานว่า “ การอภิปรายเพื่อวิชาการที่ระเบิดขึ้นระหว่างอุลมะมาผู้ทรงมีความรู้ที่แตกฉานนั้น เช่น การอภิปรายระหว่างอัลกิสายีกับอัลยะซิดต่อหน้าเคาะลีฟะฮ์ อัลมะฮ์ดีย และการอภิปรายระหว่างสึบะวัยฮ์กับอัลกิสายีในสภาของยะหฺยาอัลบรัมะกีย ผู้ช่วยท่านเคาะลีฟะฮ์ ฮารูน อรรอซิด ” (al-Qaṭīy, 1396 : 2/23)

การเสวนาเพื่อวิชาการที่เกิดขึ้นในสภาของคณะผู้ช่วยเคาะลีฟะฮ์ โดยเฉพาะสภาของผู้ช่วยเคาะลีฟะฮ์ ฮารูน อรรอซิด ซึ่งเป็นสภาแห่งแรกที่เกิดการโต้แย้งระหว่างสึบะวัยฮ์กับอัลกิสายี และเป็นสภาแห่งแรกที่ได้มีสัมมนาวิชาการครั้งใหญ่ที่เกิดขึ้นระหว่างบรรดานักวิทยาศาสตร์จากทุกศาสนา อัลมัสอูดีย์กล่าวว่า :

" كَانَ يَحْيَىٰ بِنُ خَالِدِ الْبَرْمَكِيِّ ذَا بَحْثٍ وَنَظَرٍ ، وَلَهُ مَجْلِسٌ يَجْتَمِعُ فِيهِ أَهْلُ الْكَلَامِ مِنْ أَهْلِ الْإِسْلَامِ وَعَبَائِهِمْ مِنْ أَهْلِ النَّحْلِ ، فَقَالَ لَهُمْ يَحْيَىٰ اجْتَمِعُوا عِنْدَهُ : قَدْ أَكْثَرْتُمْ الْكَلَامَ فِي الْكُمُونِ وَالظُّهُورِ وَالْقَدَمِ وَالْحُدُوثِ وَالْإِنْبَاتِ وَالنَّفْسِ وَالْحَرَكَةِ وَالسُّكُونِ وَالْمُمَاسَةَ وَالْمُبَايَنَةَ وَالْوُجُودَ وَالْعَدَمَ وَالْجَوْهَرَ وَالطَّفْرَةَ وَالْأَجْسَامَ وَالْأَعْرَاضِ أَنْصَرُّ هِيَ أُمَّ إِيْتِيَارًا ، وَسَائِرِ مَا تُورِدُونَ الْكَلَامَ فِي الْأُصُولِ وَالْفُرُوعِ فَقُولُوا الْآنَ فِي الْعِشْقِ عَلَيَّ غَيْرِ مُنَازَعَةٍ ، وَلِيُورِدَ كُلُّ مِنْكُمْ مَا سَنَحَ لَهُ فِيهِ وَخَطَرَ بِبَالِهِ "

ความว่า : “ ชะหียา เป็น คอลิด อัลบรัมเกีย ผู้ช่วยเคาะลีฟะฮฺ ฮารุน อรรรอซิด เป็นผู้ที่ชอบค้นคว้าและสังเกต ท่านมีสภาที่นักวิชาการจากผู้นับถือศาสนาอิสลาม และผู้นับถือศาสนาอื่น และท่านกล่าวแก่พวกเขา ณ สภาแห่งนั้นว่า แท้จริงพวกเจ้าได้อภิปรายมากถึงในเรื่องสิ่งปิดบัง สิ่งปรากฏเห็น สิ่งเก่า สิ่งใหม่ สิ่งยืนยงคง สิ่งปฏิเสธ สิ่งเคลื่อนไหว สิ่งสงบเงียบ สิ่งกำเนิดขึ้นโดยบังเอิญ สิ่งสัมผัส สิ่งตัดกัน สิ่งมี สิ่งไม่มีสิ่งเขปและสิ่งมีมวลสาร ทั้งหมดที่พวกเจ้าได้อภิปรายนั้นมีหลักฐานหรือเป็นที่เลือกของพวกเจ้าเอง ? และทุกอย่างที่พวกเจ้าได้กล่าวในมูลฐานหรือกิ่งสาขานั้น พวกเจ้าจงกล่าวเถิดเดี๋ยวนี้ ด้วยความชอบโดยไม่ต้องขัดแย้งกันและทุกคนในหมู่พวกเจ้า จงเล่าเถิดต่อสิ่งที่พวกเจ้าพูดขึ้น ” (al-Mas‘uūdiy, 1964 : 3/286)

เคาะลีฟะฮฺและคณะผู้ช่วยได้ให้คำตอบแทนแก่อุละมาอ์ที่สอน ยิ่งไปกว่านั้นให้รางวัลมากมาย เช่นเดียวกับคณะผู้ว่าการรัฐและผู้บังคับบัญชาได้สนับสนุนและอยู่เคียงข้างกับอุละมาอ์ตลอด โดยเฉพาะช่วงเคาะลีฟะฮฺอัลมันซูรตลอดถึงสมัยเคาะลีฟะฮฺ ฮารุนรอซิดนั้น ได้บังคับให้คำตอบแทนแก่อุละมาอ์ เพื่อให้พวกเขาสะดวกในการเดินทางหรือทัศนะไปยังแคว้นต่างๆ มีรายงานว่า บางอุละมาอ์นั้นได้รับคำตอบแทนต่อวันมากถึง 1,000 ดิรฮัม

คำตอบแทนลักษณะนี้ เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวทางวิชาความรู้ จนกระทั่งบางคนในกลุ่มอุละมาอ์นั้น เกิดมีความโดดเด่นและถูกเรียกให้ไปอยู่ที่สำนัก เคาะลีฟะฮฺ หรือสำนักผู้ช่วยและสำนักผู้ว่าการรัฐพร้อมได้รับรางวัลและคำตอบแทนรายเดือนสูง ส่วนบรรดานักฟิสิกส์และนักหะเคีย พวกเขาส່วนมากเป็นนักสันโดษโดยที่ปรารถนาสอนเพื่อรับผลบุญจากอัลลอฮฺโดยไม่รับคำตอบแทนจากผู้อื่น พวกเขามีความจริงใจทำงานหาปัจจัยยังชีพด้วยตนเอง ซึ่งแตกต่างกับลุมอวียูน นะหฺวียูนและอุละมาอ์อื่นที่สอนภาควิชาสามัญ ซึ่งนำความรู้ที่นั้น เป็นอาชีพการงาน สามารถที่จะกล่าวได้ในปัจจุบันว่า ธุรกิจศึกษา

2.10 ช่วงปลายอายุและการเสียชีวิตของสืบะวัยฮู

ในช่วงปลายชีวิตของสืบะวัยฮู ท่านได้เดินทางไปยังแบกแดดและมีเจตนาธรรมณ์ที่จะยกระดับของตัวเองให้ดีขึ้นในการพัฒนาการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องหลักภาษาอาหรับ ท่านจึงร้องขอชะห์ยา เป็น คอลิด ข้าหลวงแห่งเมืองอัลบะรอมีกะฮู ซึ่งเป็นเมืองหนึ่งในแบกแดด เพื่อที่จะเสนอความเห็นในประเด็นปัญหาหลักไวยากรณ์ระหว่างเขากับอัลกิสายี

อะบู ญะฮ์รี อะห์มัด เป็น มุฮัมมัด เป็น รุสคุม อัญญาชะบะรียได้รายงานจากอะบู อุษมาน อัลมาซีนียได้รายงานจาก อะบู อัลหะสัน สะอีด เป็น มัสอะดะฮู อัลอัคฟิฆเล่าว่า อะบู บิซรู อัมรุ เป็น อุษมาน เป็น กุมบ์รุ (สืบะวัยฮู) ได้ไปหา อะบู อะลี ชะห์ยา เป็น คอลิด เป็น บัรหมัก และร้องขอว่า ฉันมาที่นี่ เพื่อจะได้ว่าที่ระหว่างฉันกับอัลกิสายี ท่านข้าหลวงก็ปฏิเสธการร้องขอของสืบะวัยฮู เพื่อจะรักษาเกียรติของอัลกิสายี ซึ่งอัลกิสายีนั่น เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ (ซัยคุ) เป็นนักอ่าน อัลกุรอาน (กูอริย์) ของเมืองแบกแดด และยิ่งไปกว่านั้น ท่านเป็นที่ปรึกษาของท่านข้าหลวง และเป็นอาจารย์ทำการสอนบุตรหลานของเคาะลีฟะฮู ฮารูน อรรอซิด และสอนลูกหลานของชาวเมืองแบกแดดอีกด้วย ซึ่งชาวเมืองแบกแดดทุกคนนั้นศรัทธา ยึดมั่นและให้ความเชื่อต่ออัลกิสายีอย่างมาก

แต่สืบะวัยฮูไม่ยอมและไม่สนใจการห้ามของข้าหลวง จนกระทั่งเคาะลีฟะฮู ฮารูน อรรอซิดได้ทราบข่าวคราวการโต้แย้งที่จะเกิดขึ้นระหว่างสืบะวัยฮูกับอัลกิสายี ท่านจึงอนุญาตให้มีการโต้วาทีและกำหนดวันเวลา เมื่อถึงวันกำหนดการโต้วาที ก่อนที่สืบะวัยฮูจะเข้าไปในสภาทำการโต้แย้ง อัลฟะรอฮู อัลอะห์มัดและซิฆาม เป็น มะอาวีฮ์ ทั้งสามเป็นผู้ที่ศรัทธามั่นต่อท่านอัลกิสายี ท่านทั้งสามได้วางแผนที่จะซักถามประเด็นปัญหาเกี่ยวกับหลักไวยากรณ์กับสืบะวัยฮูเพื่อปกป้อง อัลกิสายีในการหาข้อยุติ⁹⁰

หลังจากสิ้นสุดการโต้แย้งระหว่างสืบะวัยฮูกับอัลกิสายี ท่านคิดว่า คงไม่สะดวกที่จะอาศัยอยู่ที่เมืองแบกแดดอีกต่อไป ท่านเห็นว่า การอพยพไปยังที่อื่นนั้นดีกว่าอยู่ที่นี้ ท้ายที่สุดท่านก็ตัดสินใจเดินทางออกจากเมืองแบกแดดและกลับไปยังอาห์วาซ⁹¹ เมืองเกิดของท่านเอง

⁹⁰ การโต้แย้งระหว่างสืบะวัยฮูกับอัลกิสายีนั่นจะกล่าวถึงในบทต่อไปเรื่องบทบาทของสืบะวัยฮู

⁹¹ อาห์วาซ คือ หนึ่งหมู่บ้านติดกับเมืองแบกแดด ตั้งอยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศอิหร่านในปัจจุบัน

มีอีกรายงานว่า ก่อนที่สีบะวัยฮุจะเดินทางออกจากเมืองแบกแดด ท่านก็ได้ซักถามผู้คนที่ บรรดาภคินีที่ยังคงไต่ถามหาความรู้บ้าง? มีคนตอบว่า ฏอลหะฮุเป็น ฏอลฮิร คัจนั้นท่านจึงออกเดินทางไปหาฏอลหะฮุทันที²² (Sibawayh,1408 : 1/18)

มีรายงานอีกว่า ก่อนที่สีบะวัยฮุจะเดินทางไปหาฏอลหะฮุ ท่านได้เดินผ่านเมืองอัลบัสเราะฮุด้วยเท้าเปล่า หรือเดินริมฝั่งทะเลอัลบัสเราะฮุ เพื่อจะพบกับอัลอัคฟิซ ซึ่งเป็นศิษย์เอกของท่าน และท่านอัลอัคฟิซก็ได้เล่าเรื่องที่เกิดขึ้นระหว่างเขากับอัลกิสายิ์ หลังจากนั้นท่านก็ได้อำลาจากอัลอัคฟิซและเดินทางไปหาฏอลหะฮุที่เมืองอาหฺวาช จนกระทั่งท้ายที่สุดท่านล้มป่วยหนักและสิ้นชีวิตลงที่นั่น

แต่ก่อนที่ท่านจะสิ้นลมหายใจจากโลกนี้ไป ท่านได้ขยับศีรษะขอนอนบนต้นขาทั้งสองของพี่ชายท่าน โดยที่พี่ชายของท่านนำดาไหลคล่อกกลงบนใบหน้าท่าน เมื่อเห็นอาการของน้องชาย ซึ่งเมื่อท่านได้แลเห็นถึงการร้องไห้ของพี่ชาย ท่านจึงพลางหลายประพันธ์ว่า :

"أُحْيَيْنَ كُنَّا فَرَّقَ الدَّهْرُ بَيْنَنَا
إِلَى الْأَمَدِ الْأَقْصَى وَمَنْ يَأْمُنُ الدَّهْرُ"

ความว่า : “เราสองพี่น้องทราบนานเท่านั้น กาลเวลาได้พรากเราไปชั่ววันรันดร์ และใครเล่าที่จะหลุดพ้นจากพรากของกาลเวลานั้นได้ ” (al-Andalūsiy,1927 : 60)

สีบะวัยฮุได้กล่าวเช่นกันว่า :

"يُؤْمَلُ دُنْيَا لَتَبْقَى لَهُ
فَمَاتَ الْمُؤْمَلُ قَبْلَ الْأَمَلِ
يُرِي فَسِيلًا لَيَبْقَى لَهُ
فَعَاشَ الْفَسِيلُ وَمَاتَ الرَّجُلُ"

ความว่า : “เขาวาดหวังคุณยาให้จิ้งแก่ตน แต่เขากลับวายชนก่อนจะไต่ยังสิ่งนั้น เขาหมั่นเฝ้าดูแลดั้นกล้าอินทผลาล์ม แต่กลับสิ้นชีวิตนก่อนต้นนั้นจะเติบโตใหญ่ ” (al-Khaṭīb,1422 : 12/198)

ณ ที่นั้น ท่านก็หลับตาลงอย่างสงบในปี ฮ.ศ. 161 หรือ177 หรือ 180 หรือ 188 หรือ194 ตามข้อขัดแย้งของบรรดานักประวัติศาสตร์ ส่วนสายรายงานที่กล่าวว่า สีบะวัยฮุสิ้นชีวิตปี ฮ.ศ. 161 นั้น เป็นการรายงานที่ไม่ถูกต้อง เพราะสีบะวัยฮุยังมีชีวิตอยู่หลังจากปีนั้นอีกหลายปี

²² ฏอลหะฮุ บิดาท่าน ชื่อ ฏอลฮิร เป็นหนึ่งในบรรดานักกอลที่ท่านเคาะลีฟะฮุ อัลมะอุมุน ได้แต่งตั้งเป็นข้าหลวงที่คูรอซานปี ฮ.ศ.206 หลังจากนั้นท่านก็ได้ลาออกจากตำแหน่ง เพราะปัญหาสุขภาพและล้มป่วยจนกระทั่งเสียชีวิตในเวลาต่อมา ฮ.ศ. 207 (al-Khaṭīb,1931:12/198)

(al-Khaṭīb, 1931 : 12/198) แต่จากการสังเกตปีการเสียชีวิตของท่านที่เห็นว่าถูกต้องที่สุดนั้น คือ ปี ฮ.ศ. 180 ดังนั้นสี่บะวัยฮุมมีอายุทั้งหมด 33 ปี (al-Anbāriy, 1966 : 81)

ส่วนสาเหตุการเสียชีวิตของสี่บะวัยฮุมนั้น ตามความคิดเห็นของบรรดานักประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่เห็นว่า การเสียชีวิตของสี่บะวัยฮุมมิใช่เป็นการเสียชีวิตโดยปรกติ ซึ่งเป็นการเสียชีวิต อันเนื่องมาจากการเกิดอุจจาระร่วงและท่านเสียชีวิตด้วยความโศกเศร้า เนื่องจากถูกระดบลงด้วยการเล่ห้เหลี่ยมทางการเมืองของชาวเมืองแบกแดดต่อท่าน

มีการเล่าว่าเชิงคตินิยายว่า หลังจากสี่บะวัยฮุมถูกฝังไว้ในหลุมศพแล้วมีท่านเทวทูต มุนกัรและนากิรฺไต่สวนท่านว่า : مَنْ رَبُّكَ หมายถึงใครเป็นพระเจ้าของเจ้า และท่านก็ได้ถามเทวทูตมุนกัรและ นากิรฺว่า แล้วคำว่า มັນ (من) เป็นค่านามชนิดใด ท่านเทวทูตทั้งสองท่านตอบไม่ได้ จึงทำให้สี่บะวัยฮุมรอดพ้นจากการไต่สวน ในเรื่องนี้จากการที่ได้สัมผัสท่านอับลลอสฮู บาโด ท่านก็ได้ตอบว่า เรื่องนี้ดังที่ทราบนั้น เป็นการแต่งนิทานโดยโตะครุคนหนึ่งเพื่อจะสนับสนุนให้ศึกษาวิชาหลักไวยากรณ์อาหรับ (‘Abdullah Bado, 18/1/2555)

ท่านอัลฮัสมะอีย⁹³ กล่าวว่า ฉันได้อ่านที่สุสานของสี่บะวัยฮุม ซึ่งเป็นบทประพันธ์ของสุไลมาน เป็น ยาซิด อัลอะอะวะวียฺที่เขียนว่า :

" وَأَيُّ الْمَرَاةِ فَاسْلَمُوكَ وَأَقْسَعُوا	" ذَهَبَ الْأَجْبَةُ بَعْدَ طَوْلِ تَرَاوُرٍ
" لَمْ يُؤْنِسُوكَ وَكُرْبِيَّةٌ لَمْ يَرْفَعُوا	" تَرَكُوكَ أَوْحَشَ مَا تَكُونُ بِقَفْرَةٍ
" عَنْكَ الْأَجْبَةُ أَعْرَضُوا وَتَصَدَّعُوا	" وَقَفَى الْقَضَاءُ وَصِرَتْ صَاحِبَ حُقْرَةٍ

ความว่า : “ เพื่อนรักได้สิ้นไปหลังจากเยี่ยมเยือนอันยาวนาน ณ สถานอันแสนไกล พวกเขาส่งลาท่าน และสว่างเห็น จากท่าน ไปดั่งที่ไว้ ณ ทะเลทรายที่แห้งแล้ง ความปิติร่าเริงต่อท่านทรงหันหาย ความโศกเศร้าพวกเขาไม่รื้อฟื้น เกราะที่กรรมถูกต้องการ ท่านกลายเป็นผู้โพรงรู จากเจ้านั้นบรรดาเพื่อนรักทรงปฏิเสธ และปวด รว ” (Yaqūt, n.d. : 5/2123)

⁹³ อัลฮัสมะอียฺ คือ อะบู สะอิด อับลลมะลิก เป็น กุรอซบุ เป็น อับลลมะลิก เป็น อะลี เป็น อัลฮัสมะอียฺ เป็น มุฆะชะฮฺร์ เป็น ริบาหฺ เป็น อัมรฺ เป็น อับลลคัมสุ เป็น อะฮฺยา เป็น สะอูดฺ เป็น อับลฺ เป็น เฆาะนัม เป็น กุตัยบะฮฺ เป็น มูอีน เป็น มาลิก เป็น อะฮฺซอรฺ เป็น กุฮฺยฺ อีลาณ เป็น มุฏอรฺ เป็น นะซารฺ อัลบะฮิธิยฺ ถือกำหนดที่เมืองอัลบัสเราะฮฺปี ฮ.ศ. 123 เป็นที่รู้จักด้วยชื่อว่า อัลฮัสมะอียฺ เป็นนักรบของชาวอาหรับและเป็นหนึ่งในบรรดาผู้ทรงมีความรู้ด้านภาษาอาหรับ หลักไวยากรณ์ กวี ท่านเสียชีวิตที่เมืองอัลบัสเราะฮฺปี ฮ.ศ. 216